

IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALMI FOLYÓIRAT
MEGJELENIK MINDEN HÓNAPBAN

Főszerkesztő: **Csanády György**
Szerkesztők: **Ajtay Miklós dr. (Páris), Asztalos Miklós dr. (Pécs), Banyai Kornél, Féja Géza (Esztergom), Pásztó Ödön, Simon Ernő, Szász Béla dr., Szokolay Béla (Budapest), Tamás Mihály (Beregszász), Tamási Aron (Kolozsvár)**

[Handwritten signature] 484

TARTALOM:

Szentimrei Jenő: Sipos Domokos (Erdélyről, arcképsorozat, 7. közl.) — **Szokolay Béla:** Művészetpolitikánk. — **Rados K. Béla:** Nép és tömeg. — **Novellák:** Sipos Domokos, Toma István. — **Versék:** Banyai Kornél, Bertóthy Gusztáv, Dsida Jenő, Erdélyi József, Fekete Lajos, Féja Géza. — **Kós Károly:** Varjú-nemzettség (krónika, 9. közl.) — **Irodalom és művészet:** Képzőművészet (**Gruzda János, Márffy Ödön, Jándy David és Szopos Sándor** festményeinek műnyomataival). — **Színművészet — Filmművészet.** — **Figyelő:** F. G.: Tamás Mihály pöre.

Collegium Transilvanicum kiadása.

BUDAPEST 1928. FEBRUÁR

II. ÉVFOLYAM. 2. SZÁM

Szerkesztőség és kiadóhivatal: VI., Hajós-úton 17.
Előfizetés 1/2 évre 4 pengő, 1/2 évre 8 pengő. Pósta-csekk száma ** 5520.

Ára 1.50 pengő.

TARTALOM:

BÁNYAI KORNÉL: Földek fia! (vers) — SZENTIMREI JENŐ: Sipos Domokos (Erdély irói, arcképsorozat, 7. közl.) — FÉJA GÉZA: Nyári álmom, Halottak mosolyognak (versek) — SIPOS DOMOKOS: Hősi halál (novella) — VARGA ZSIGA: Magyar Jób (vers) — SZOKOLAY BÉLA: Művészpoltikánk — ERDÉLYI JÓZSEF: Őszi vigasz (vers) — DSIDA JENŐ: Pazarlás után, A javaasszony mondta (versek) — TOMA ISTVÁN: A Sasu (novella) — BERTÓTHY BÜSZTAY: Orgonaszó virága (vers) — RADOS K. BÉLA: Nép és tömeg. — FEKETE LAJOS: A kevesek éneke, Attila halála (versek) — KÖS KÁROLY: Varjú-nemzetség (krónika, 9. közl.)

IRODALOM ÉS MŰVÉSZET: FÉJA GÉZA: Aranszoknyák (Márióz Zeligmond történelmi melódiái, Atheneum kiadása), Két fiatal költő (Varga Zsig: Tűzijáték, Párisi Magyar Akadémia kiadása) — Simon Andor: Álomföld, Pandóra kiadása) — SZÁSZ BÉLA: Asztalos Miklós dr. tanulmányai az erdélyi kérdéstről — **KÉPZŐMŰVÉSZET:** ÁPRILY LAJOS: Gruzda János képeiről — SZENTIMREI JENŐ: Két erdélyi kiállításról (Szopos Sándor és Jándy Dávid képei) — SZOKOLAY BÉLA: Csók-Márfy-Lux E. kiállítása — **SZÍNŰVÉSZET:** Fiala Ferenc: Életre-halálra (John Galsworthy tragikomédiája a Nemzeti Színházban) — **FILMMŰVÉSZET:** Fiala Ferenc: Egy tökéletes gentleman (Kamara): Szerelmeskedés (Forum), A Rókaút (Royal Apolló) **FIGYELŐ:** F. G.: Tamás Mihály páre.

Felelős szerkesztő és kiadó:
HAJDÚ DÉNES

HID

IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALMI FOLYÓIRAT

NYOMDAJA

KÉSZIT MINDENFÉLE MŰVÉSZIES KIVITELŐ, MODERN NYOMTATVÁNYOKAT: KÖNYVEKET, FOLYÓIRATOKAT, PLAKÁTOKAT, KERESKEDELMI NYOMTATVÁNYOKAT ÉS HANGJEGYNYOMÁST. * BERENDEZVE A LEGJABB TIPUSÚ SZEDŐGÉPEKKEL, IDEGENNYELVŐ: NÉMET, ROMÁN, TÓT, LENGYEL, SZERB, OROSZ, STB. MUNKÁK KÉSZÍTÉSÉRE IS. * RAJZOK, KLISSEK RENDELHETŐK!

BUDAPEST, VII., WESSELÉNYI-UTCA 53.

„NYUGAT” NYOMDA e HID FIÓK-KIADÓHIVATALA

TELEFON: JÓZSEF 419-93.

IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALMI FOLYÓIRAT

BUDAPEST, 1928. FEBRUÁR

II. ÉVFOLYAM. 2. SZÁM

Földek fiai

*Szívünkben föld: csirázó mély titok
ragyog s szabadság szép ege tárul.
Rögök illatában tünődven új meséket
bimbózunk a világrul.*

*Göröngyök, magosba röpitett indulókkal
s minden lázzal lobogókkal egyek,
kiket önmagáért küldött a föld és daloló
esők és tüzek vernek.*

*Arcunk nyílása virágok nevetése,
mélységből támadt biztos erősség.
Mi vagyunk valahogy mindenek mögött: szabadság!
s tenyerünk csupa bőség.*

*Szépség nő belőlünk s győzve csillogunk
halott árnyakon, ködökön által.
Folyamok imádkoznak bölcsőnk körül s hajnalok
törnek föl izzó lánggal.*

*Keleti szemünkben csillagderengés,
lobogó szüretetek fénye reszket
s velünk hirdetnek új istent minden kalászosok
s minden tüzes gerezdek.*

Esztergom

Bányai Kornél

ERDÉLYI ÍRÓI: (Arcképsorozat, 7. közl.)

Sipos Domokos

1892–1927.

Szentimrei Jenő.

Önéletrajza: Dicsőszentmártonban, 1892. aug. 4-én születtem. Az elemi iskolát itt, a gimnáziumot a nagyenyedi Bethlen-kollégiumban végeztem, nagyjából a kollégium jóvoltából. A jogra Budapesten iratkoztam be és egyetemi tanulmányaimat itt — nem fejeztem be, ellenben négy esztendő alatt az életnek olyan mélységeit és magasságait ismertem meg, hogy azt a nyomorúságot, amit ezért a tudományért tandíjként fizettem, sohasem fogom sokalni.

A háborúban csak kevés ideig katonáskodtam, mert betegségem miatt hősi halálra alkalmatlannak találtattam. 1915-ben szülővárosom szolgálatába léptem. Mint díjnak kezdtem a közszolgálatot és az impériumváltozás után h. főjegyzőként mondtam le állásomról.

Közben vármegyémbe progresszív irányú publicisztikai működést fejtettem ki. Ez és a nemzetiségi kérdésben elfoglalt s vármegyémbe közismert álláspontom volt az oka, hogy 1918-ban, a nevezetes aradi tárgyalásokon, Kisküküllő vármegye főispáni állására nézve személyemben állapodtak meg. Kinevezésre azonban már nem kerülhetett a sor.

Az impériumváltozás után azok közé tartoztam, kik az új helyzetben egészen különleges felkészültséget igénylő politikát, ezzel a felkészültséggel rendelkező két-három emberre akartuk bízni, magunkra — tehát a magyar tömegekre nézve — pedig legfontosabb kötelességnek tartottuk: dolgozni!

1921-ben az Erzsébet Könyvnyomda Rt. igazgatója lettem. Ennek a vállalatnak kiadásában jelent meg az új erdélyi szépirodalom termelésének jelentős hányada. Ez adta ki a Petőfi centenáriumi alkalmából 5000 példányban Petőfi összes költeményeit.

1925. nov. 1. óta a kolozsvári Keleti Újság állandó külső munkatársa vagyok. 1920 óta csaknem az összes erdélyi lapokban és folyóiratokban, újabban Budapesten is (Napkelet) jelennek meg novelláim és verseim. Több irodalmi pályadíjat, legutóbb a kolozsvári Ellenzék erdélyi tárgyú történelmi novellapályázatát nyertem meg. Első novellás könyvemet, „Istenem, hol vagy?” címmel a Kaláka adta ki. (Kolozsvár, 1922.) Sajtó alatt van „Fajudó idők” című novellás kötetem és nemsokára odakerül „Viharban” című regényem, mely Erdély megváltozott életével foglalkozik. „Vidéki forradalom” című regényemnek Budapesten keresek kiadót: Jelenleg egy satirikus politikai regényemen dolgozom.

Ha még azt is elmondom, hogy jó és szép feleségem s egy pompás ötéves kislány van s végezetül az arcképemet is megmutatom, semmi sem marad, amit ebben a pillanatban megérdemes rólam tudni. A Magyarság évkönyve, 1925.)

Most már befejezhetjük ezt az életrajzot. Kiadásra váró kötetei azóta sem jelenhettek meg. Régi tudósa elhalmasodott és 1927. december 23-án végzett vele. Karácsony szombatján, gyertyagyújtás idején temették Dicsőszentmártonban. Kiadatlan munkáiból két kötetet az Erdélyi Szépművészeti Céh most rendez sajtó alá, e sorok írójának bevezető tanulmányával. Ennek egyik részlete az alább következő írás:

Az elismerés megkésétt palmaágát hozom Sipos Domokosnak. Pergamenszínű, mélyen hátranyúló homlokát, tudom, nem ékesítheti már. De idejében érkezik a sírjára, koszorúnak.

Az embert akarom elismerni benne, mert abban foglaltatik, abban gyökerezik és oda tér vissza minden írói, költői és közéleti erénye s minden erénnyé magasztosult hibája, még a tévedései is.

Életrírók az embert külön szokták választani a költőtől. Ismernek külön emberi és külön írói kvalitásokat. Az embert hátratulják néhány évszám adatai közé, hogy annál kényelmesebben, annál hűvösebb tárgyilagossággal intézhessék el az író. Ezzel a sablonbeállítással érik el legkönnyebben, hogy az író semlegesíttessék az utókor számára. Így válik a valamikor eleven lendülettel, a vitalitás perzselő közelségével ható *ember* halott aktává, irodalomtörténeti murriává, amelyet úgy kell kiásva a rólaszóló írások tömkelege alól, mert éppen azt akarják belőle agyonnyomni, ami életre teremtetett. Még jó, ha valami hazug legenda lesz az elköltözöitből. Így legalább a romantikás érdekkeltetésével fog hatni még egy darabig. De akkor sem ő hat, nem az ő élő szavai, az ő véresen asztalradobott szíve, csak valami halvány, sápadt, öreg daguerrotip vonásain, az elretusálások hamis kendőzésével.

Sipos Domokos pedig a *nagyon* élő írók rendjéhez tartozott. Sohasem tudott szenvtelenül elvonulni alakjai mögé. Sohasem tudta írásait letemperálni az objektivitás langyos egyszínűségére. A láz ott lobogott szüntelenül ereinek egyre vékonyodó falai közt. Ez a lázas ember hatni akart. Magával akart ragadni mindenkit, ha ellenséggként, ha barátként, mert *egy*et nem tudott elkövetni soha, sem szóban, sem tettben, sem elképzelésben, sem írásában: *nem tudott közömbösen elhaladni a szemtől-szembejövő dolgok mellett. Óvatossan, politikusan elkerülni, vagy megkerülni sem tudott problémákat, embereket, eseményeket. Érdeklődött, hevesen, türelmetlenül, el nem háríthatóan e világ minden dolga iránt. Be akart hatolni, csökönyösen, kímélet nélkül, néha fájdalomtól remegő kézzel, életek és sorsok, örömök és gyötrelmek, szenvedélyek és szenvedések legmélyébe.*

Mert szüntelenül az igazságot kereste.

Az igazságkeresés szenvedelme elsőbbséget a politika ingoványára sodorta. Ma még nem ismeretes minden részletében pályafutásának az a kezdő korszaka, melyet a politika rabolt el az írástól. Csak későbbi, egyre jobban a lehiggadás felé haladó éveiben ejtett el egy-egy szót politikai szerepléséről. Írásaiból kitetszik, hogy miként Adyt, két nagy szenvedély tartotta hatalmában őt is: *a szerelem és politika*. Petőfi nyelvére lefordítva: *a szabadság és a szerelem*.

Nála is, miként Adynál, a politika, mint eszköz, a Petőfi „világ-szabadságához” vezető út kikövezésére szolgált csupán. Nagy a gyanum, hogy a politikus Sipost egyenesen a politikus Ady inspirálta. S a végén hiába legyintett Ady Endre, mondván, hogy ez nem az ő forradalma, a fiatal és lázakkal hadakozó Sipos akkor már egész mellette benne volt a maga forradalmában, a „vidéki forradalom”-ban. S mikor a külső forrongás hullámai elcsendesedtek s a politika már csak mindjobban távolodó szerelemként ülte meg olykor fantáziáját, *novelláiban* belülről jövőbben, hitesebben, és szélesebb hullámgyűrűket verő hatással — ugyanott folytatta, ahol elhagyta: *az élet és emberjavító tendenciáknál*.

A nyomorból verekedte fel magát Sipos Domokos. Természetesnek kell találnia mindenkinek, hogy életét és erőinek legnagyobb részét, a nyomorban sínylődők, a többi társadalmi rétegek által tudatosan, vagy felületes nemtörődőséggel alányomottak ügyének

szentelte. Ha ez forradalom, akkor forradalmár volt ama Názáreti is, aki ostorral verte ki a kufárokat a templom pitvarából s aki a szenvedők, a lelkiszegények, az igazságéhezők és szomjúhozók jussát hirdette az üdvösségre. Ilyen értelemben vett forradalmi tendenciák fűtik a legjobb Sipos novellákat, amelyekkel majd, higgadtabb idők esztétikai mérlegén lemérve, a *kor legjobb írásai közé* fog sorozni a fiaink, vagy unokáink nemzedékéből kinövő irodalombúvár.

A régen diszkreditált költői igazságszolgáltatás valami eszményien emelkedett krisztusi kodex alapján ítélkezik a Sipos Domokos tollával. A társadalom előítéleteivel, gyöngeségeket és hitványságokat takargató álszemérmével szemben, itt a kendőzetlen lélek szólal meg, bízva az igazság meztelen szabályának erejében. S ha úgy érzi, hogy e szablyának meg-megvillogtatása haladó szemeknek rettenetes és félelmetes egyben, befuttatja annak pengéjét a szeretetnek valami égő lehetével, a megbocsátás könnyes párájával és az olvasónak őszintén, legbensőbb önmagában el kell fogadnia ezt és meg kell hajolnia a költő igazságának imperatív ereje előtt.

Ezekből a novellákból csak kettőt említek, két különböző témakörből valót. *A rettenetes angyal* az egyik és *A kastélytető fellángol* a másik.

Az elsőben szegény fiatal asszonyról van szó, akit a férje rútul elhagyott s aki előtt karácsony nagyhetében jelenik meg először riasztó kegyetlenséggel a Bűn, a gazdag pékmester személyében. Az asszonynak még van ereje, hogy az első ostromot visszautasítsa és reszketve akar felsurranni rideg, fűtetlen lakásába, de két apró gyermekét nem tudja elvonszolni a csillogó karácsonyi kirakat elől. Ekkor ébred egész mélységében elhagyatottsága tudatára és arra a gyötrő valóságra, hogy az ő gyermekeinek ezekből a gyönyörűségekből az idén már nem fog elhozni semmit az angyal. A pék nem tudja leküzdeni vágyait és késő este újra megjelenik az asszony ablaka előtt, aki most hisztériásan, gyors elhatározással bebocsátja. És a pék mikor megérti, hogy nem érette hozta meg ez a tiszta asszony az ő erejét meghaladó áldozatát, megtelik bűnbánattal és a két gyermek számára egy-egy ezrest hagy ott, vezeklésképpen. S az asszony, a pék távozásakor felriadó gyermekét azzal nyugtatja meg, hogy az — „angyal” ment el az imént.

Ennél felkavaróbb hatású írást keveset ismerek. Lehetnek szemforgatók, akik elolvasása után azt fogják mondani, hogy itt az „angyal” fogalmának szentségtörő profanizálását követte el az író. De engem ez a történet olyannyira megrázott, úgy át meg átjárt, hogy nem tudok belőle kiolvasni egyebet, egy nagy megbocsátó gesztusnál, mely az asszony és a pék bűnével egyformán megbékít, a Szeretet mindenekfelett való hatalma nevében. Ha én volnék az egyház: Egyformán feloldoznám mindakét bűnöst, de harmadikul az író is, aki a bűnt ennyi művészettel tudta szemem láttára az anyai önfeláldozás heroikus tényévé nemesíteni. Ki hallok belőle a Megváltó szavát:

— *Erre az asszonyra pedig az vesse az első követ . . .*

A kastélytető fellángol már nemcsak etikai értelemben forradalmi történet. Politikai értelemben is az. Amellett szóló bizonyosság akar lenni, hogy a nép fékétvesztett indulatai nem mindig és mindenütt romboltak pusztán a rombolási ösztön kielégítésére. Kis erdélyi faluban az otthonmaradt asszonyok nem akarnak a jegyző

rendeletére az uraság földjén dolgozni, mert a maguk munkájával is elmaradtak. Megjelenik a szolgabíró két csendőrrel, mire az asszonyok megjuhászodva indulnak a kastély udvarába. A falu legszebb leánya azonban még itt sem akar szónéklül engedelmeskedni a tisztartó parancsainak, mire a földesúr felrendeli a kastélyba és visszaél védtelenségével. Másnap a frontokról hazaözönlő katonák meghallják az asszonyoktól a történeteket és erre lobban fel a gyűlölet és a bosszúvágy az emberekben. A kastély hálójában

Sipos Domokos

pedig az első gyufát a megcsúfolt leány adja most annak az alkovfüggönyöknek, mely tanuja volt gyalázatának.

Igaz: a bosszú nem a szeretet parancsa. Ezen a ponton Sipos is — felületes megítélésre — ellentétbe kerül a maga evangéliumhirdető programjával. De itt *a tétel más*, amelyet ő az írás erejével akar szemléltetővé tenni. Nem a bosszút magát akarja expiálni, csak azt próbálja megmutatni, hogy valami oka, valami alapja kellett, hogy legyen azoknak a borzalmaknak, melyek egyik napról a másikra romboló vadállattá változtatták a jámbor népet. S hogy ez az ok nem mindig, vagy nemcsak kizárólag a tömegemberben lakozó nemtelenebb indulatok felülkerekedése volt.

Ugyanígy végig lehetne elemezni a Sipos-novelláknak mintegy

kétharmadát, amelyek hasonló, vagy rokon eszmekörben fogamzottak. A „Karácsony estén“, a „Templomrabló“, a „Hősi halál“, az „Ácsolj keresztet“, az „Éjféli párbaj“ mind erről a töről fakadtak. De a legtöbb művészettel mégis a *Vajudó idők küszöbén*-t írta meg (megjelent a „Híd“ I. évf. 7. számában), mely a mai idők Sipos mentalitását Mátyás korabeli történések mozgatójává teszi. A történelemben Kardos Jakab parasztlázadása címen szerepel az a népmegmozdulás, melyet novellatárgyul választott az író. Az akkor ébredő huszita-reformáció és a nép hallatlan nyomora voltak rugói ennek a felkelésnek, amely könnyen súlyosabb kimenetelt vehetett volna, ha az erdélyi történelmi három nemzet nemes urai meg nem kötik a „kápolnai unió“-t s egyesült erejüket nem fordítják a felkelők ellen. Ez az egész izgalmas bonyolódású tömegdráma magától kívánczozna szélesebb epikai mederbe. Regényírónak való téma ez, de Sipos Domokos nagyobb elbeszéléssé markolta össze, lüktető menetű, nagyszabású balladává. A főhőst, Nemes Nagy Antalt, egyenesen önmagáról mintázta. Az is alacsony sorból küzdötte fel magát a vajda hadnagyává, de minden érzése őt is az elnyomottakhoz húzza. Az öreg huszita predikátor parancsa hatalmasabb úr fölötté a szerelem hívó szavánál is. Ismét a Petőfi-motto kísért: „szabadságért feláldozom szerelmemet“. S a tragikus vég, mely a krónikás egyszerűségével foglalja szürke szavakba a szegénység megmozdulásának még jó időre teljes reménytelenségét: antik sorstragédiák lélegzetállító, sötét súlyával hull az olvasó lelkébe. Erdély a balladák földje s ez a vázlatban is félelmetesen fekete drámai költemény méltó utóda a névtelen szerzők balladáinak.

Erdély a balladák földje. Hanem furesaizú balladák teremnek újabban, valami tízesztendeje. Nem mind komorak, ha komor időkben születtek is. Új témakör van kialakulóban, amely különféle változatokban, már-már fatalista meggyőződéssel hirdeti az új erdélyi jövődőt, a *szenvedések máglyatüzén feltisztuló új erdélyi lelket*. E régi föld multjába leginkább azokért az eseményekért nyúl vissza a teremő géníusz, amelyek a régi Erdély nemzeteinek, embereinek, testvérszerető, egymásbecsülő emberséges voltát mutatják meg a mai nemzedéknek. De azt is megmutatják, hogy ehhez a kicsiny darab földhöz, annak nyomorúságában éppenúgy, mint dicsőségében, állhatatosan ragaszkodtak az ő fiai. Ezeken a motivumokon épül az új erdélyi hit, amelyet újabban transylvanizmus néven gyakran emlegetnek s amelyben hovatovább kikristályosodik a más magyartól — nem elválasztó, csak — *megkülönböztető* erdélyi karakter.

E karakter kialakításában a Sipos Domokos írásainak is sok része volt és sok része lesz még. Azokban az időkben, mikor a felekezeti harc legnagyobb elevenséggel tombolt a Királyhágón túl s már-már átharapózott a hegyeken, Sipos Domokos novellát ír az erdélyi tölgyről és a spanyol gránátalmavirágról. Maga Bethlen Gábor, a nagy protestáns fejedelem mutat ebben példát a türelmetleneknek, mikor maga is katolikus nőt vesz feleségül s kedvelt iskolája professzorának a kezét is nyugodtan helyezi egy spanyol katolikus — s még hozzá — táncosnő kezébe. „Bizony mondom kegyelmeteknek — szól a fejedelem — hívnek maradok a hitemhez, s kegyelmetek is azok maradjanak, de én a menybéli Jó Isten nevében most egymáséba teszem e két fiatal kezét!“

Másik, szinte a példázat erejével ható novelláját meg sem érte-

nék az irredentával olesó játékokat, vagy jó üzleteket csináló „megbízható” hazafiak. Mert ebben az erdélyi földnek mindenekfelett uralkodó szerelme úgy bomlik elő az egyszerű székely katona szívéből, mint májusban kemény bimbóburkából a bazsarózsa. A szatmári fronton játszódik le a történet, de inkább belül, a legény szívében. Erdély határánál áll a front és a székely fiúban felébred a honvágy. Leegyszerűsödik néhány éjjeli, ébren átálmodott óra alatt benne mindaz, amit faji gyűlöletnek, nemzetiségi ellentétnek neveznek. Hiszen otthon békén szántogattak az apáik egymás mellett. Az anyáik együtt teregetik a télen-szött vásznat a roskatag kerítésre s az elesett székely katona sírja mellett pár lépésnyire román katona sírja domborodik. Reggelre már csak egy kiáltásra van szüksége a tulsó frontról:

— Gyere haza, Sándor!

És megindul a székely fiú s utána a székely fiúkból álló egész szakasz. A vetésben hasaló pesti vasasok utánuk kiáltanak:

— Hová mentek, Sándor?

„Sándor megáll az élen, kiegyenesedik s mint a láng csap ki belőle a szó:

— *Hazafelé, testvér!*“

Ezeket a mondatokat csak olyan ember írhatta le, aki minden sorsfordulásokon, elnyomáson, megpróbáltatásokon túl, vakon hisz Erdélyben, az erdélyi szellem kiegyenlítő erejében s az erdélyi magyarság jövőjében.

Máskülönben aligha lehetne azt mondani, hogy szegény jó Sipos Domokos optimista lett volna. Évtizeden túlnyúló betegségének is bizonyosan nagy része van ebben a sötétenlátásban. A szerelmi tárgyú novelláiban is csak ott ragyog valami bájosan gondtalan, simogató verőfény, ahol multakat idéz a képzelet. Pedig — maga írja, hogy ifjúkora a nyomorúsággal vívott szakadatlan harcokban telt el, de a megszépítő messzeség alkonyatok aranyesőjével permetezi be még szomorú emlékeit is. Enyed... Enyed, ez a szegény, poros, álmosan egyhangú kisváros, ez Sipos Domokos álmainak városa. Pesten, a jogászévek alatt, az ifjúság tündöklő egét már gondok felhőzik. A pesti emlékei, melyeket „barátom a kalandor” szájába ad, néhol Krudys érzelmességgel szövik át a történetet, néhol könnyörtelen realizmussal csattannak el, mint Bródy Sándor erkölcsrajzai. Talán még Bródynál is kíméletlenebbül. (Miei). S vannak ezek között kedves könnyedséggel, maupassanti esetkezeléssel felvázolt „gáláns” történetkék is, nyilván fiatalabb éveinek terméséből valók.

De Enyed, az más. Enyed rózsafelhőkben úszik, Enyednek nincs hajszaínyi redő az arcán, Enyed álom az álomban, amelyet nem lehet végigálmodni mégegyszer könnyek és kacagás nélkül. A *Boldog idők*, a *Nyári bálba*, mint a gyermek, akinek a pillangó kirepült ügvetlen ujjacskáik közül, de lám, most újra odalibbent egy rózsára. Ó, ha megfoghatná, csak egyetlenegyszer!

Egyik sem sikerült egyenletesen ezekből az írásokból. Csak néhány részlet mutat arra, hogy mivé lehettek volna, ha több elmélyedéssel nyúl hozzájuk az író. De a kedves emlékek — én megértem — nem engedtek megállást, mert a megállás már: kijózanodás. A harmincéves Sipos Domokosnak, ha megáll, nehéz sóhajjal le is kellett volna tennie a tollat. A homlokáról a hajszaalak hátratolódtak

egészen a koponyája tarajáig, a mellében egész zenekara zörgött a halálnak. Ha megáll, előretéved a szeme, a drága multból a jövőtlen jövőbe és könnyekkel csorgatja tele a megkezdett kéziratpapírt.

A nagy halállal, a gyors halállal, a könyörületet, alku, elodázást nem ismerő halállal, mindjobban megtanult számotvetni. *Uram, engem az éjszakák bölcsé tettek*, zokogja egyik versében.

Mert verseket is írt. Az a nagy, türelmetlen vitalitás, melyet a láz *accelerando* hajszolt a korai vég felé, lirába robbant ki utoljára. Már nem lehetett többé harmadik személyben beszélni. Az Én kiero- szakolta a saját, kétségekbe-fúló hangját, a lírát. Talán fizikai lerom- lottsága sem engedte már a hosszabb asztalmelletti munkát igénylő novellairást. Gyorsan, gyorsan, összezsúfolva, komprimálva, el kellet még lihegni az utolsó mondanivalóknak legalább egyrészét. Mert holnap... hátha, már holnap ceruzát sem bír tartani az áttet- szővé finomult kéz, csak lehull a párnára és — elvégeztetett.

Mindössze egy tizenkét versből álló ciklusa ismeretes. Össze- foglaló címe: *Halál*. Lehetne-e más? Lehetne-e stilszerűbb? Lehetne-e őszintébb? Erről a tizenkét versről köteteket kellene írni, mert költő írta le őket, költő és elgyötört ember, akinek akárcsak Adynak: a sorsok, évek és napok a szíve gyökeréig fájtak. Van egy közöttük, a legjobban megrázó. Az a címe: *Vágtat a halál*. A költő már megbékült sorsával. Tudja, hogy meg kell halnia. De fia van, ötéves kisgyerek, szőke és zöldeskék szemű, mint az apja. Az majd kiteljesíti magában az ő esonka életét. S most, váratlan fordulat- ként, lélekbemarkoló sikolyba esap át a megbékült hang. Két égnek emelt sovány kar megátkozza a Teremtőt. „Nézd uram, nézd, ott megy gondtalanul az én szürkefürtös fiam, és amott, a horizont peremén, megeresztett kantárszárral vágtat — utána is — a halál!”

Egy másikban (Ácsolj keresztet) a szívében megáradó jóság tehetetlenségét panaszolja. Hiszen ember és ember között annyi az áttörhetetlen akadály, annyi a leküzdhetetlen választófal. Legelső- sorban a szavak, amelyek szegények a kifejezésre. Itt nincs mit tenni mást: „Ácsolj keresztet és szegezd rá önmagadat a szíveden keresztül.”

Lehet, hogy a korán elveszített jóbarát, a jóügyért harcra mindig készenálló küzdőtárs, régen tudott és mégis olyan meglepően gyors elköltözése fölötti fájdalom, túlértékelteti velem e pillanatban Sipos Domokos emberi és költői jelentőségét. Hiszem azonban, hogy alaposabb belemélyedés után, mások is, követni fognak értékelé- semben. Talán azok is, akik szemben állottak vele életében, akik félel- metes árnyékát látták csak az igazság kardjának, melyet magasan, mindig lesújtásra készen tartott ez a két erőtlén kar, a nála hatal- masabb embertársak felett. Én azt mondom: jó harcot harcolt, mert meggyőződésén, az igazság sugalló erején kívül más muzsát nem ismert. És megérdemelte az életnek koronáját, mellyel a géniusz övezte halványan világító homlokát.

Kolozsvár.

Nyári álmom

Nyári álmom sírokon aratni,
alattam ragyognak a holtak,
furcsa íze lesz a kenyérnek
s lázít aranyos lelke a bornak.

Úrvacsorám ég hasadó nyárban,
feledt virágok mind kikelnek,
kalászkok dőlnek muzsikáson,
anyafák kaszámra nevetnek.

Igy mosolygott világot Isten,
legszebb sorsait így aratták —
aratás volt, izlelem, érzem
kenyerünkben az apám ajkát.

Féja Géza

Halottak mosolyognak

Mint a föld az első virágot:
tavaszra halottakat hajtunk,
az égnek mosolygó ruhája:
Isten köntöse ragyog rajtunk.

Ő adott újra vitéz köntöst,
hogy vitézségünk most teremjen,
s a halottak megszépült arca
útra győző mosollyal menjen.

Kik megtanultak mosolyogni
gyökerek furcsa ó-borától:
öleljék a virágzó termést,
a végzet diadallal lángol

és tüzet gyújt az új virágban,
szigetek az egekig jutnak —
értelmes, áldott szemeinkben
a halottak most mosolyognak.

Esztergom

Féja Géza

Hősi halál

Sipos Domokos

Ezernyi hang kavargott az izzó ég alatt. Erős és mély férfi-kiáltások, mint óriások által fellökött szálfák, vágódtak bele a térbe, aztán zökkenve estek vissza a keményre száradt, forró földre. Nehéz röptükben magukkal ragadták és lerántották az asszonyi és lányi sikongások fehér, világoskék, rózsaszín, melegsárga és égőpiros futókavirágait.

A kazal oldalánál néha fecskék surrantak el, csicsergésük, mint a forgószéltől felkapott akácsirom, elveszett a hangok orkánjában.

Mint a rög alá szorult szőrös-fekete dongó, mérgesen, tompán zümmögve bűgött a cséplőgép. Fekete teste körül reszketett a forró levegő, egyszer-egyszer sipolt, mint a megfogott bogár. Mellette, mint egy nagy sárga darázs, zizegve röpítette magasba a friss szalmát a kazalozó.

A kazal tetején egy fiatal férfi, talpig fehér gyolcsban s három lány, piros szoknyában, vetették ide-oda a felröppent szalmát.

Az étető ember két bronzkarja pillanatnyi megállás nélkül gyúrta a gép gyomrába a megbontott kéréket, az asztag már felére ment össze, folyton nőtt a kazal s a gép másik oldalán, mint a földdel vegyült arany, gyorsan, de a gépek, az emberek s a vibráló forróság iramához képest tempósan, urasan, simán ömlött ki az élet.

Egy deres bajszú ember tartotta alája a zsákot, komolyan, majdnem áhitatosan, mintha szertartást végezne.

Mikor annyira telt, hogy megállt a maga lábán, a földre zökentette, egy kezével széthúzta a száját, a másikat a búza alá tartotta s erős, napégette bőrű újjai között folyatta át a szemeket.

Egy hatalmas testű, fiatal férfi várt mellette s mikor megtelt, egy rántással összefogta, átkötötte, előrehajolt s vállára lendítette a hatvékás zsákot. Egyik kezét csipőjére tette, másikkal a zsák nyakát fogta s fejét féloldalra hajtva, rengő lépésekkel vitte be a tágas, nyitott színbe. Ott letette a többiek mellé.

Nehéz posztóruhában, kávészínű kendővel a fején s mozdulatlan arccal ült ott egy vénasszony.

A fiatal férfi a szín oldalához lépett, egyik gerendáról levett egy gyűrött fedelű könyvecskét s plajbásszal írt bele valamit.

— Nyolevankettedik, édesanyám — fordult aztán az öregasszonyhoz.

— Nyolcvankettedik — ismételte az s szemével végigsimította a zsákokat. Megjegyezte magának, hogy az egyik, szélről a negyedik, egy kicsit feslett, azt meg kell foldani. Aztán továbbnézte a cséplést.

Az ég kékesfehéren izzott felettük, sehol egy parányi felhő rajta. Mint valami aranykőd, szállt a ház felett a kék könnyű pora, a nyári konyha szürke füstje nehéznek, majdnem folyékonynak látszott, amint keresztültört rajta. Az öregasszony nézte ezt a csodálatos, kábító, zajjal, étellel telt izzó ragyogást s hunyorított. Kis fekete pontok suhantak a levegőben. Merőn bámulta őket.

— Egy légy — gondolta. — Milyen sokáig áll egy helyütt a levegőben.

Aztán cikkázott egyet a kicsi, lebegő feketeség s az öregasszony megcsóválta a fejét:

— Na nézd csak, hiszen fecske volt.

A fecske elsurrant a kazal mellett s a mámi követte megfakult tekintetével, de csak a kazal tetejéig. Ott megakadt a szeme a három piros rokolyás lányon. Az egyik a legény mellett állott s elnézett a messzeségbe. A szalma zizzenve torlódott lába elé, már majdnem a combja gömbölyűségéig ért, mégsem nyult utána villájával.

A vénasszonyt elfutotta az indulat, fel akart állni a székről, de akkor a legény rákiáltott a lányra:

— Ne kergesd a hétszínű legyeket, Böske, te!

A lányok kacagtak, Böske tréfásan nekibökött a villa szárával a legény mellének, az elkapta, egy kicsit huzalkodtak, aztán a legény kétszer hatalmasan rácsapott a lány erős farára. Hahotáztak s dologhoz láttak.

Az öregasszony már tátogott, a szavak még csak a mellében voltak, ott tolongtak, mint a sárga, torlódó ár:

— Sodoma és Gomora! Istenem, atyám, hogy tűröd ezt a becselenséget. Oh, te rima, te! Elsülyed veled a kazal menten!

De visszanyelte őket. Kövér, széles, ráncos, keménykifejezésű arca megmerevedett, szemei a messzeségbe révedtek.

Minek kiabálni, — gondolta — a többiek is odafigyelnek, megáll a munka s bűnbe jutnak mások is, mert az Istentől lopják a drága időt.

Hirtelen utána számolt, hogy estére hány kiló hús kell a pörkölt-höz, hány kenyér, mennyi ital, — aztán imába fogott:

— Bocsáss meg, Istenem, bűnös, nyomorult lelkennek...

A kazal árnyékos oldalánál két gyermek játszadozott. Egy keményinú fiúgyermek, úgy tíz-tizenkésztendő s egy hat-hétéves lányka, egy szál ingecskében. A gyermekek a kékéből kihullott búzaszemeket gyűjtögették kis halmokba, tenyerük tele volt porral

s izzadságos, egészséges, piros-kerek arcocskájukat is összemaszalták.

— No, mennyi van mán, Imrikó!?

— Nekem több van — felelt a lányka és édes kis hangocskája alig-alig tudott elvergődni nagyanyjához az emberek és gépek zsi-váján keresztül.

— No, hozzátok ide!

A gyerekek ingükbe kaparták a poros búzát s nagyanyjukhoz szaladtak vele. A szék mellett már egész kis búzahalom volt, ráöntötték ezt is.

A vénasszony magához vonta, szembenézte őket s azt mondta:

— Gyűjtsetek, édeskéim! Gyűjtsetek csak!

A fiú visszaszaladt s futtában kiáltotta:

— Gyűjtök én, nanyó!

A lányka odadörgölözött az öregasszonyhoz, az megsimogatta kicsi derekát, aztán egy kicsit, gyöngéden megtaszította:

— No, eredj, te is, kincsem!

A nyári konyha ajtajából a fiatalasszony kiáltott az urának:

— Gyűjjön mán egy kicsit, Imre!

Visszaszolt a konyhába egy idősebb asszonynak, egy lábosan megrázogatta a fedőt, aztán a tornácon keresztül a házba indult.

Bőmellű, bőcsipőjű, keményhúsú, széparcú, jómozgású menyecske volt. Az ura utána igyekezett a szobába.

— Aggyon mán négy hatost, — mondta az asszony — rizsért kell szalajtanom.

A férfi nevetett:

— Hinnye! Hát így leszegényedtél, nincs négy hatosod?

— Istenuccse, nincs egy krajcárom se! — pergett a menyecske nyelve.

Az ura elkomorodott:

— Erzsi, ennye Erzsi, minek a, eskünni? Má megint?

Az asszony durcásan megrántotta a vállát:

— Na aggya mán azt a pizt, oszt ne papoljon.

Az ember kinyitotta a sifonert s kivették a pénzt.

Ahogy bezárták a szekrényt, egymáshoz hajoltak. Az asszony hajából az egészséges, erős, tiszta nő testének friss, jó szaga csapott a férfi felé. Megsimogatta hűvös karját, aztán hirtelen átfonta a derekát s magához szorította.

— Ne bolondozz, Imre! Eredj mán! Ilyen dologidőbe?!

A férfi a mellére rántotta feleségét s megcsókolta nyakát a hajatövénél. Az asszony elpirult s öklével feszítette el magától az urát.

— Te szégyentelen! — suttogta s kiszaladt a szobából.

Ugy megrázta a csipőjét, míg a konyhába ért, hogy lánykorában sem különben s dalolni kezdett.

Az ember visszament a géphez. Éppen akkor telt meg a zsák. Úgy fogta át, mintha azt a szerelmes ölelést folytatná, amit benn félbe kellett hagynia. Mikor az anyja mellett letette az étellel teli zsákot, az aljáig végigsimogatta.

Az ég már nem ragyogott olyan izzón, de a meleget változatlanul ontotta lefelé.

Az étető ember a gazda felé kiáltotta:

— Megváltozik az idő!

— Csak egy napig várjon még — felelt az. Aztán elkomolyodva tette hozzá:

— Isten dóga a, Pétör bácsi!

Az uccáról dobpergés hallszott. A sánta Nix most is olyan körülményesen kiverte a tempót a keshedt kutyabőrön, mint mindig. Megvárta, míg a népek kigyűltek a kiskapukba. Egy csomó gyermek körülállta, a hátulsók közül némelyik elkiáltotta:

— Nix!

A többi gyermekek vicogtak, mert a dobosnak Szalonnás Kis János volt a becsületes neve, a „nix“ azért ragadt rá, mert amióta hivatalba jutott, a tekintély végett egy-két német szót is meg-megeresztett, különösképpen pedig, ha valamire nézve elutasító véleményvel volt, csak annyit bökött oda:

— Nix!

A szapora dobolásra a cséplők is felfigyeltek.

— Eredj mán, Imrikó, nézd meg, mit dobolnak! — kiáltotta a gazda, mire a gyermek kiszaladt a kapun. Pár perc múlva lelken-dezve rohant vissza s futtában egyre kiabálta:

— Kiütött a háború! Kiütött a háború!

A vénasszony eltorzult arccal ugrott fel a székről s a gyermek felé sietett:

— Ne bomolj, te, kölyök! Mit beszélsz? Ki mondta?

A fiúcska nem hagyta a magáét, szétfeszítette napsütött láb-szárait, úgy nyelvelt a nagymamájának:

— Az ám, nanyó! Kiütött a háború! Vak Szabó Lidi néni mondta!

Az apja is odaállott, megfogta a gyermek karját s úgy kérdezte:

— Hát Nix mit kiáltott ki?

— Nix?

A gyermek öregesen összeráncolta homlokát.

— Nix? — ismételte — hát Nix azt mondta, hogy — azt mondta, hogy... hát... az évfolyásbéliek holnap vonuljanak be!

A gazda sietve kiment a kapún. Nehéz, vontatott lépésekkel, elgondolkozó arccal jött vissza s megállott az öregasszony mellett:

— Igaz a! Holnap be kell rukkolni nekem is. Háború lesz!

A vénasszony elejtette a két kezét, az étető ember is megállott; a gép dübörgése megszakadt, nyersen sistergett belőle a gőz, a kazalozóról csak a szijak suhogása hallszott, a lányok lábhoz tett villával figyeltek lefelé, a fecskék nekibátorodva szállták körül őket, verébcsipogás pettyegette a megszakadt zshivajt.

A menyecske megállott a konyhaajtóban s hangosan jajveszékelt:

— Hogy az Isten mind rakásra pusztítsa őket! — A vénasszony ijedten ment oda, valamit súgott neki, arra elhallgatott.

Pár percig még így álltak, aztán szaggatottan bűgött tovább a gép. Nagyon magasan egy vércse vijjogott s az istálló mögött három varjú lebegett nagy lomhán tova.

*

Hajnalban talpon volt az egész ház, csak a két gyermek aludt még.

Az asszonyok alig egy órára döltek le, egész éjjel, sütöttek a gazdának. Mindent becsomagoltak, a lovakat már itatták, megjött Balog szomszéd is, aki elkíséri majd Imrét s visszahajtja a kocsit.

A férfiak egy pohárka törkölyt ittak, hideg húst ettek, csakúgy kézből, bicskával.

Az öreg Balog megnézett mindent.

— Hát jó kapcát viszel-e Imre? — kérdezte.

A menyecske felelt:

— Az ám; tettem én a pakkba négy párat, gyócsot, kettőt meg flanelt.

— A mán helyes, — hagyta helybe Balog — mer amondó vagyok én, hogy a gyalogos katonának első a kapca. Jó kapca legyen a lábon, jó sok, oszt puha, akkor osztán úgy áll a lábod a bakkanesba, mintha sifonerbe vóna.

— Igaza van Balog bátyámnak, — bölintott Imre — emlékszek én, mikó szógáltam, hát vót ott a századnál egy önkéntes, az ám, hogy is hitták csak? — nó, az önkéntes úr Stern, mán bizonyosan emlékszek.

Hát egy rukkolás előtt látom, hogy az önkéntes úr Stern csak úgy fuszéklira húzza fel a bakkancsot. Hej, az antiját, mondom, baj lesz abbú önkéntes úr.

Mi a fene baj lenne, asszongya a Stern úr.

Hát pecsenye lesz a talpából!

Ah, nehézség, oszt kacagott az önkéntes úr, attúl a kicsi úttúl.

Még vissza sem fordultunk, már úgy ment, mint a sánta lüdére;

megállott, oszt egy zsebkendőt az egyik lábára, egyet a másik lábára. Annyit ért a, mint halottnak az orgonázás, mikor levetette a bakkancsot a cimmerbe, hát nézzük a lábát, olyan vót, mint a háromnapos birkahús.

Balog szomszéd kacagott:

— Látod Imre? Értem én a rajzot. Egy pár jó bakkancs, jó kapcával, oszt egy jó puska, meg jó menázi, elemennék én avval a világ végire is.

Imre elkomorodott.

Az öregasszony eddig hallgatott, most hevesen kezdett beszélni, úgy hogy az első szavaknál levegő után kapkodott, mintha a hangok megakadtak volna a nyeldeköljében:

— Jaj, Balog! Jaj, Balog! Istentelen embörnek maradsz te örök életedre! Mi keresni valód van néked a világ végén? Oszt pus-kával? Minek neked a puska?

Két karja reszketve fogódzott a székre s félig felemelkedve, hangosan, élesen, síró kiabálással fordult az emberek felé:

— Puska! Akivel lüni lehet! Emberekre lüni! Megölni őket!

A fiueska felébredt, nézte a nagyanyját, megijedt, összeszorult a torka, de szégyelt sírni, csak az anyját szólította. Az odament, leült az ágy szélére, a gyermek a karja alá dugta kezét s hallgatott.

Balog tempósan sodort egy cigarettát, rágyújtott s nagy felgmával eresztette ki;

— Inkább én űket, mint űk engem.

— Se te űket, se űk téged! Mind pokolra vesztek! Fegyver által vész el, aki fegyvert emel! Imre fiam! Édes egyetlen magzatom, inkább halva lássalak, mint elkárhozva!

A vénasszony felállt a székről, kiegyenesedett s az utolsó szavakat valami olyan nagy, fojtott erővel mondta ki, mintha egyenesen a szívét akarta volna szétrepeszteni.

A fiueska sírni kezdett, a leányka is felébredt s álmos, zavart arcockájával ijedten nézett körül.

Imre is felállott, anyjához lépett, gyöngéden átfogta s leültette a székre.

— Minek az, édesanyám? Felőlem nyugton lehet. Hívó nem vesz fegyvert a kezébe!

— Ne is fiam, ne is! — zokogott a vénasszony. — Jézus veled lesz, meglátod, veled lesz!

Balog szomszéd töltött egy pohárral a törkölyből, lenyomtatta vele az indulatját, annyi mégis csak kitört belőle, hogy:

— De az antiját annak a názeristen fejednek te Imre, amondó vagyok, hogy bolondot ne tégy. Ha már hozzád ütnek, üsd vissza, a teremtésit!

— Balog bátyám Jézus azt mondta, hogy valaki megüti a bal orcádat, tartsd oda néki a jobbat is!

— Bolondokat beszélsz, Imre fiam! — így Balog — Jézus azt mondta? Hát persze, hogy azt mondta. Azér vót Jézus!

Ű megtehetette, mer ű az Isten fia vót, de te csak Hiribi Imre vagy! Hogy mered te Krisztushoz tenni magadat? Nekie a vót a mestersége, hogy megváltsa a világot, de te egy varas békát sem váltasz meg.

No, ott vannak a pulyáid! oszt megnyúzatnád magad, mint egy birka?!

A menyecske úgy sírt, mint a zápor, de csendesen, nem akarta, hogy anyósa észrevegye. Félve nézte az öregasszonyt s reszketve mondta:

— Imre lelkem, mentsen Isten, de ha már éppeg arra kerül a sor, te se hagyd magad.

Mint a hirtelen vihar, úgy tört ki az öregasszony:

— Elkárhoztok! Elkárhoztok! Égni fogtok a pokol tüzében örökké. Jaj pogányok, istentelenek!

Visszaesett a székre, dereka megrándult, szemei elfordultak.

Balog csendesen szólt:

— Nyughassék Véri néni, még megüti a gutta.

Imre megtámasztotta a vén asszony fejét s kijelentésszerűen ismételte:

— Hívő nem vesz fegyvert a kezébe!

Aztán elcsendesedtek, csak magukba tusakodtak még egy darabig.

Felkeltek a gyermekek is, anyjuk tejet és egy-egy darab friss kalácsot adott nekik, abból, amit az apjuknak süített.

Balog szomszéd kiment s a szolgával rendbehozta a kocsit.

Bent az asztal köré ültek. Imre az anyjával, a feleségével megbeszélte a gazdaság ügyeit, bajait. A oséplést csak folytassák, ezt így, azt amúgy rendezzék el. Nem lesz majd semmi baj, nemsokára vége lesz a dolognak, eszükre téríti az Isten az embereket hamarosan.

A koci előállott, Imre felkapta a gyermekeket. Maga elé tartotta, s hosszan megnézte őket. Csókolta hamvas arcukat, ahol érte, szorongatta gyöngé húsukat s mindenféle értelmes és értelmetlen kedvességeket gügyögött nekik.

Megcsókolta az anyját s a feleségét. A vén asszony görcsösen markolta hátán a kabátot s alig hallhatóan motyogta:

— Édes fiam, édes fiam! Isten segítsen, Isten segítsen.

Felesége csak a kezét fogta, tartóztatta magát, de a kocsinál már nem tudta megállani, odaesett az ura széles mellére és zokogott, hogy majd megfulladt.

Balog szomszéd csettintett egyet s a két sötétpej herélt tem-
pósan kilépett a kapun.

*

A kaszárnya udvarán a legfiatalabb korosztályt egzerciroztatta egy őrmester. Veszett meleg volt, egy csepp szél nem fújt, majd megfulladt az ember, úgy beszorult a levegő a magas falak közé.

Az irodák felől néha egy-egy elnyújtott kiáltás gurult végig a füledt, bakaszagú folyosokon, egyébként nem hallatszott más, mint az ujoncok lábdobogása s az őrmester vezényszavai. Az öreg zupás nekikeseredve törülgette izzadt tarkóját s ordított, ahogy a torkán kifért:

— Doppelrájen reksut!

Doppelrájen linksut!

Te marha! Hogy az a keserves . . . Hij te jószág! Úgy tarkón rúglak, hogy menten kalácsot dagasztani látod az édes mamádat!

Kiállított két fiút, laufsrittolta s niderezttette egy negyed óra hosszáig, aztán visszaküldte őket a sorba, káromkodott egyet s elkiáltotta magát:

— Rut! — és utánadörmögte: — Az anyátok 'stenit!

A boltozatos kapu alatt döngő lábdobogással jöttek az öregek. Egy egész század. Mind meglett férfiak, jó testű, jó csontú, telt húsú emberek, pörge vagy méla, lelógó kajla bajusszal. Mindeniken lát-
szott még az asszony keze, nem törölte le még a nyomát a katonas-
koszt.

A századiroda előtt megálltak s vártak a parancskiadásra.

Halkan, dörmögve diskuráltak az emberek s törölték verejté-
kező homlokukat. Két sántikáló sebesült jött ki az irodából, ezek
már megjárták a hareteret, lövést kaptak, megfeküdtek a kórházat
s most lábadoztak.

— No ezek már meg vannak keresztelve — mondotta Kovács
cukszfírer.

— Meg ám, de csípős volt a keresztvíz! — kiáltotta az egyik
sebesült.

Hiribi Imre a sor végén állt, a maródiak között. Heteken
keresztül, el tudta kerülni, hogy puskát vegyen a kezébe. Szeren-
cséje, hogy az egész ezredben ő volt az egyedüli názárénus, az
őrmester meg földije. Így-úgy taszigálták a dolgot egyik napról a
másikra.

Egyik nap otthon maradt udvart söpörni, a másikon szobát
felsúrolni, egyszer az őrnagy úr házához ment vizet hordani, más-
szor a kapitányhoz, a kertben gyomlálni.

Ha minden kötél szakadt, maródiba állott. A hatalmas, széles

vállú piros arcú emberről senki sem hitte, hogy beteg, de az őrmester elnézte, a többiek meg csak sajnálták.

Meg is mondta Tóth Nagy István, a dobos:

— Ez a szegény Hiribi van a legnagyobb bajba. Mer mink csak bánkódunk a család után, oszt törjük az eszünket, hogy mi van a kis gazdasággal, de ütet a szegényt még azzal is megverte az Isten, hogy názerust csinált belülle.

— Igaz a — bólogattak az emberek — ha mán háború van, ki kell állni aztat emberül. Antul hamarább vége szakad.

A rendes ember kimén, lú, ha mondják. Ha meglüvik, meg hallgat, mint a dinnye a fűbe.

Úgyis csak eccer löhet egy embörnek felfordulni. De ez a szegény názerus Hiribi, ez tőri magát a hitivel is. — No, a fene aki megeszi, a mán bizonyos, hogy nem magyar embörnek való hit!

De, ha benne van mán szegény, benne van. Ű lássa, hogy él vele!

Imre csak hallgatott, végezte a dolgát s törte a fejét, hogyan kerülhetne ki hite szerint ebből a dologból.

— Legyetek szelídek, mint a galambok és okosak, mint a kígyók — mondogatta magában.

Az irodaajtón kiléptek a tisztek. Elöl az ezredes, aztán az ezredorvos, a kapitány, egy nagy könyvvél, két baka egy asztalt hozott, letették a sor elé, tintát s pennát állítottak rá.

— Na komám, az árgyélusát, most választanak a marskompániába — súgta a dobos Imrének.

Harsányan haptákot vezényeltek s a csapat meredten hallgatott.

Az irodai őrmester neveket olvasott fel, akiket szólított, azok kiálltak a sorból s dobogó szívvel, keserűen, de mozdulatlan arccal, kemény lépésekkel, megfeszített derékkel és felemelt fejjel sorakoztak az asztal előtt.

— Emerik Hiribi! — kiáltotta az őrmester.

Imre úgy érezte, mintha egy kötelet rántottak volna le a fejéből, a torkán keresztül a mellébe, nagyott lélekzett, aztán lassan, nagy lépésekkel, elsimult, nyugodt arccal indult meg a sor végéről.

Mikor kilépett a sorból, az ezredes szeme megakadt rajta. A többiek teljes rüsztungban álltak előtte, Imre fegyver nélkül, bajnét nélkül, tölténytáska nélkül közeledett az asztal felé.

Az ezredes fehér, kínosan felpeckelt bajusza kétszer-háromszor megrándult, bal szeme rángatózni kezdett, a kapitányhoz fordult s haragosan kérdezte:

— Mi ez?

A kapitány mereven jelentette, hogy nem tudja, a hadnagy sem tudta. Borzasztó zavarban voltak, Imrét sem merték kérdezni; várták, hogy mit szól az ezredes.

A kapitány előhívta az Imre őrmesterét s úgy nézett reá, mintha szeretné felnyársalni.

Az ezredes dühösen kérdezte:

— Mi van ezzel az emberrel?

Az őrmester nagyot fohászkodott magában:

— Na Hiribi a csillagát, engem is bemártottál a slamasztikába.

Egy pillanatig gondolkozott, hogy mit mondjon, de tisztában

Gruzda János:

Zalatnai utca

volt vele, hogy itt már vége, itt már nem lehet tologatni, ki muszáj rúkkolni az igazsággal.

— Herr Oberszt meldigehorzamszt, ez az ember názárénus!

Az ezredes a fogai között sziszegett, beszélni akart, de csak annyit mondott:

— Ce—ce!

A másik két tiszt megkövült.

Imre nagy-nagy nyugalommal nézte őket egy darabig, aztán a kék eget szemlélte, mintha semmi egyéb nem volna a világon, csak az a rejtelmes kék fátyol, háta megett egy csodálatos világgal.

Az ezredes hozzálépett, mereven nézett reá és gyilkos gúnnyal recsegte:

— Ahán, názárenus, názárenus! Nem fegyvert fogni! Na! Wart nur, wart nur!

Parancsot adott. Előhoztak egy manlichert s egy oldalfegyvert, rájuk mutatott és Imrére kiáltott:

— Auf!

Az meg sem mozdult.

— Auf! Fölvenni! Te kutya! Te gyáva gazember! — ordított az ezredes.

Imre nem mozdult.

Előhívtak két altisztet. Egyik a vállára tette a fegyvert, másik derekára kötötte a bajnétot.

Mikor elléptek tőle, Imre levette a puskát, az asztalhoz támasztotta, leoldotta a panganétot s ráakasztotta.

Körülnézett. Úgy érezte, hogy egészen egyedül van valami végtelen nagy pusztában, valahonnan nagyon messziről gonosz lelkek ordítanak feléje s egyre közelednek hozzá. Szorongó érzés fogta el. Aztán az égre nézett s hirtelen tisztán, megmásíthatatlan bizonyossággal tudta, hogy nincs mitől félnie. Benne van az erő, amit nem lehet semmi hatalommal kivenni belőle.

— Segíts meg Uram — gondolta és hirtelen, keményen, határozottan mondta az ezredesnek:

— Fegyverrel vész el, aki fegyvert emel!

Az emberek közt valami mély, tompa morgás indult. Az ezredes végig nézte a sort s hirtelen átvillant a fején, hogy ez a komédia nem célszerű látványosság ezen a helyen.

Lefojtott hangon, rángatódzó arcán végtelen dühvel parancsot adott.

Négy feltűzött szuronyú altiszt jött elő. Kettő elől, Imre közbül, kettő a hátamögött.

A kapitány odaszólt:

— A helyőrségi börtön!

S a kis csapat elindult.

*

A város nagy zsivajjal nyüzsgött. Kocsik, terhes szekerek zörögtek a kövezeten, villamosok csengettek, autók túlköltek, simán siklottak, vagy nehéz tehertől dübörögtek. Morajlottak a házak, mint nagy kőkasok, ki-bejártak az emberek a kapukon s magukban hordták az örömet, vagy bánatukat, jóságukat, vagy a rossz szívüket, mint a viola az illatát, vagy a bürök a bűdösségét.

Imre nyugodtan ment köztük. Tudta, hogy bámulják, de nem törődött velük. Haza gondolt. A vén anyjára, az asszonyra, a házra, a földekre, a jószágra. És a két gyermekre.

Épen vele egy sorba, egy kis lányka ment a járdán. Sietve tipe-

gett, illegette magát, néha visszanézett s nevetve kiáltott egy úri-asszony felé:

— Anyus, Anyus!

Nagy kék szemei voltak, szép fehér-piros arcoeskája és szőke haja.

— Éppen olyan, mint Julesinak — gondolta Imre.

Hirtelen elszorult a szíve. Most a börtönbe kell mennie, aztán a hadbíróshoz, ki tudja mikor. Aztán lehet, hogy agyonlövik, lehet hogy felakasztják. Legjobb még az lesz, ha kiküldik a frontra, fegyver nélkül, oda, ahol legjobban hull a golyó. Mind semmi az egész! Csak egyedül volna az ember. Egyedül! Ne szurkálná a szívét két kicsi gyermeknek a képe.

— Jaj Uram, Jézusom, ha neked gyermeked lett volna! — gondolta magában.

Aztán összeborzadt.

— Bocsáss meg, Istenem!

A kis lány pár lépéssel előtte szökdécselt, a jobbfelőli járdán. Megállott s egy pillanatig figyelmesen nézett a bal oldalra. Valamit látott, leugrott s szaladt a másik járda felé.

Heves autótülkölés, balról a mellékuccából, mint egy brontosaurus, házmagosig rakott, óriási teherautó iramlik be a főútra. Csengetés, kiabálás, hátul velőtrázó, éles, hústszaggaító sikoltás.

A lányka áll az út közepén, mint egy fészekből hullott, szorongó madárfióka. Egy másodperc, két másodperc! Az autó szennyes, szürke tömege egy félméterre a rózsaszínű ponttól.

A levegő megáll, mintha nagy súly ereszkednék rá a magasból, az emberek villámütötteen bámulnak, őriült sikoltás az autó mögül.

Egy nagy test vágódik az autó elé, két szürke, rövid rúd, két emberi kar nyúlik előre, a rózsaszínű pont az út szélén, besározva, elterülve.

Az autó első kereke zökken egyet. Egy mély, borzasztó férfiordítás, a hátulsó kerék is zökken egyet, recsegés, két nyögés, berregés, fújás, sistergés, az autó áll.

Hiribi Imre, a názárénus, összezúzva fekszik a kövezeten. Öszszelapított melléből lassan omlik a vér. Nem mozdul, nem is hörög.

Pár pillanat alatt nagy tömeg veszi körül a halottat. Két katona fejtől, két katona lábtól áll most is mellette, ahogy ki volt adva a parancs.

Jön a rendőr, tisztek jönnek, orvos, rendőrtiszt.

A kis rózsaszín ruhás lányka már az anyja ölében van, sáros ruháját törülgeti, szepeg, görcsösen zokog.

A rendőrtisztnél notesz, abba jegyzi, amit az egyik altiszt mond:

— Ez az ember itt Hiribi Imre freiter, a harmadik századtól. Názárénus, oszt megtagadta a fegyverfogást. Most vittük börtönbe.

Ehun együtt ez az aotomobil, a kis lány előtte, éppen hogy rá nem ment, mikor freiter Hiribi kiugrott, oszt félrelökte a lánykát, oszt oszt itt maradt ni!

Az altiszt nyelt egyet. Össze is szorult a torka, meg katonatisztek is voltak ott, nem mondott többet semmit.

Egy ujságíró is átvorgódott a tömegben, meghallgatta, hogy mit beszélnek, aztán a legközelebbi telefonnál beszólt a szerkesztőségbe:

— Kérek egy hasábot. Szenzáció! autószerencsétlenség!

Egy őrnagy érkezett, a katonák vigyázzba fogták a fegyvert, tisztelegtek a rendőrök, a katonatisztek, az őrnagy is szalutált.

A halottat nézték és sapkájuknál tartották kezüket.

Egy darabig így álltak, aztán zavartan néztek össze s lekapták kezüket, mintha szégyenlenék, hogy egy cázárenus előtt tisztelegnek.

Dicsőszentmárton.

Magyar Jób

*Büszke, sziklás, vállas melle volt,
kit rög és nap csalt elő
és angyal volt vagy ördög
amint áhított vagy káromolt.*

*De jöttek a kufár ludasok
s a roppant kasba dárda döngött —
ösvirtusa bástya lett,
sétány s rajta jött-ment utasok.*

*Barna izmát szitára lötték
s míg kínosan vívta a halált,
még nőstényét se látta
s végül jó, hogy föl nem kötötték.*

*Csak most kezd látni nyíló szeme
— soha ilyen tékozlást Istenem —
Jaj, amit lát! Jaj ami van!
Zsibbadt és meglopott mindene.*

*Igy ül ma füstölgő portáján,
sebét ebek hada nyaldossa,
mert él még, — él mert útja van —
és vagyon Igazság oldalán.*

París

Varga Zsiga

Művészetpolitikánk

(Folytatás. Első része a „Híd” I. évf. 4—5. számában.)

Szokolay Béla

A háború előtti két évtized a közhasználatú „művészetpolitika” szó mögé azt a terméketlen torzalkodást lopta be tartalomnak, melyet különböző művészi meggyőződésű művészcsoportok és különböző életfelfogásra, politikai meggyőződésre beidegzett adminisztrátorok folytattak egymás ellen. Lassanként kiviláglott, hogy a művészetpolitika a közösség művészeti életének fejlődését gondolja, hogy titkos hajszálereket kutat fel és fejleszt erőssé, melyeken át a művészet a nemzeti sajátosságokból táplálkozik és hogy éppen ezért lehetetlen a művészetpolitikát a művészeti élet keskeny síkatorában csinálni, vagy szemlélni. Bebizonyosodott, hogy a művészetpolitika folytonos összefüggésekkel, azonossággal csak szerves része annak a gondoskodásnak, mely a közösség szellemi életének gazdagságát, mint a talaj termőképességét fokozza és a kollektív sajátosságokat az egyetemes emberi számára értékke nemesíti. Lehetetlen a művészetpolitikát a művelődéspolitikára nagy egészéből kiszakítani, mert hiszen a közösség szellemi életének gazdagsága, sajátos színeződése önként árad a művészetbe. Különböző művészetek, különböző szellemi megnyilvánulások között, ha nem is lehet mindig a közvetlen értékeserét kimutatni, mégis meg van közöttük az az összefüggés, amiben a közös felfogófelület érzékenységének közös fokozása révén állanak.

A következőkben művészetpolitikánkat művelődéspolitikánk egészében igyekeznünk megfigyelni. Nem kell nagy erőfeszítést tennünk, hogy megkülönböztessük azokat a sajátos magyar értékeket, amiket őstalajnak kell tekintenünk és azokat a kultúrpolitikai mesterkedéseket, melyeknek az volna a rendeltetése, hogy a magyar jövőnek mentül gazdagabb termést biztosítsanak, hogy összehangolják a nyugati törekvésekkel mindazt, ami saját értékünk.

Mindez csak így általánosságban hat egyszerűen. A gyakorlatban a kultúrpolitika is csak olyan „úri huncutság”, mint a napipolitika. Még szerencse, hogy különösen segítségünkre van az eligazodásban a kultuszminiszter úr csodálatosan nagyirodalmi tájékoztatása. Böven ont cikkeket, tanulmányokat, interjúkat, parlamenti nyilatkozatokat, melyekben lehetőleg semmi kétséget sem hagy művelődéspolitikai meggyőződése és programja felől. Így pl. egyik cikkében kultúrpolitikánk céljává azt teszi, hogy „Magyarországot Európa e részében kimagaslóan a legműveltebb állammá tegyük. Jól tudom, — írja tovább — hogy a Koppányok azzal az ellenvetéssel állanak majd elő, hogy pénzügyi helyzetünk ezt nem engedi meg. De a Koppányok nem igen ismerik a világtörténelmet, hiszen ha igazán tanult fők lennének, akkor nem is lehetnének valódi Koppányok. A világtörténelem pedig azt tanítja, hogy nem a monstrebirodalmak, hanem éppen valahogyan a kis államok voltak azok, amelyek művelődési téren a legnagyobb dolgokat produkálták. Az ókorban a kis Athén, a középkor végén a parányi Firenze, az újkorban a kis Weimar...” Tehát nekünk minden okunk meg van arra, hogy örüljünk a megcsonkítottasunknak. Szerencsénk, hogy a kis- és nagyjánt az ő sok Koppányával még nem jött rá erre az elsőprő igazságra, mert még visszatalálna adni Nagymagyarországot, pedig nekünk már ezentúl így a legjobb és leg-

alább „Collegium Hungaricumot“ alapíthatunk az irigyelt Monacóban.

A sorsuk minden szégyenére így felnégyelt és belülről tarfejű Koppányoknak pedig nem marad meg már az a vékony elégtétel sem, hogy a „kis Athén“ és a „parányi Firenze“ sorsát a magyar sorstól szögesen elütőnek és kultúrális feltételeiben is alapvetően különbözőnek ismerik. Hiába tanítja számukra a világtörténelem azt, hogy azok kiválóan kereskedő államok voltak, ahol óriási gazdagság halmozódott s hogy a „kis“ és „parányi“ városállamok mögött nagy kiterjedésű faji hinterland feküdt, mely a nagy tehetségek kiválasztásával és folytonos ajándékozásával növelte a kis államok erejét.

De a „tanulatlan Koppányok“-nak nem is jut eszükbe az ilyesfajta ellenvetés. Az, amit kifogásolni szoktak ebben a „kultúrförlény“-politikában, inkább az, hogy azt egy fájdalmasan eleven ponton hiányosnak látják. Az ő elképzelésükben a kultúrpolitika célja képpen maga a nemzeti kultúra szerepel — hogy a kultuszminiszter úr előtt olyan ellenszenves „faji“ szót ne használjam. Ezek a Koppányok úgy látják, hogy a nemzeti kultúráknak nemcsak az a céljuk, hogy „kimagaslóan legműveltebb állammá“ tegyék az országukat, hanem, hogy a saját kultúrájukban maradandóan fizikai formákba segítsék a közösség minden sajátosságát. A nemzetnek, fajtának erre mulhatatlanul szüksége van. Ezzel mintegy fellegvárat épít a saját fajiságának az idegen fajták mohóságával szemben. Ez az a fellegvár, mely kőkeménnyé kristályosodott hagyományokból épül, melynek falai mállanak, omlanak, de amelyet minden fajtának önmaga és az egyetemes emberi érdekek iránti kötelessége folytonosan restaurálni. A nemzeti kultúra célja a Koppány-szemek előtt nemcsak mennyiségileg, hanem minőségileg értett különbséget is jelent. Lehet ugyan, éppen a kultuszminiszter úr értelmezése szerint olyan talaj nélkül ad abszurdum épített nagy várat elképzelni, mely a védők kis csapata számára csak nehezebbé teszi a védelmet — de hát ettől egyelőre nincs okunk félni.

A kérdés egyelőre csak az marad: mit tehetünk és mit tettünk arra nézve, hogy magyar sajátosságaink az elképzelhető leggyorsabban és a legteljesebb crescendóval jussanak bele az emberség végtelen kórusába? De nem elég a nagybőgő hangerejének fokozása és nem elég egy idegenből eltulajdonított és már ott szereplő hangszer csalafinta belopása. Hiszen pl. a német harmonikán mi csak alantasabb, holmi másod, harmad harmonikás szerepét játszhatjuk. De meg kell találnunk, meg kell szerkesztenünk, az egyéniségünkben kell előálmodnunk azt a hangszert, melyen leggyönyörűbben gyönyörű az örömünk, legmegfogóbban sír a bánatunk és a tragikus szomorúságunk minden más tragikumnál megborzongatóbb. Az eféle instrumentumokat pedig nem a véletlen adja. Századokba mélyen visszaágazó és a fajta sorsának, életének kifürkészhetetlenségében misztikus hatalommá duzzadó erők önként alakítják.

A művészet nyelvén — ha őszinte — minden fajta csak azt mondhatja, amit életével is megvalósít, ami legöntudatlanabb reflexének is saját életet ad, ami életének magaslatait is színessé világítja, ami létével, sorsával, szokásaival, erkölcsével, tudásával, érzésmódjaival egyetlen himes szövet.

Ennek a látásnak dimenzióiban az a művészetpolitika, mely a művelődéspolitikától elkülönítetlen halad, nem jelent gyakorlati értéket s az a kultúrpolitika, mely nagyképu történelmi doktrinák táltosán nyargal és nem a hétköznapi országútján keres irányt, könnyen irreálisba tévedhet és legalább is annyi veszedelmet hordoz magában, amennyit szellemi és anyagi erők elhaszontalanítása, szóval bármilyen rossz politika jelent.

Néhány rapszodikusán odavetett példában a magyar élet nagy hiányaira szeretnék rávilágítani:

Valamilyen ünnepi alkalomból a Fővárosnak egy nagyon kisigényű sarkán kópjafákat állítottunk fel. Szép csillogó színekkel tarkára mázoltuk a síkjait. A közönség körüláramlotta a mi kópjafáinkat, mindenki megállt egy-egy epigrammnyi különvélemény odakenésére. Voltak olyanok, akik sohase hallottak, láttak efélét, voltak, akik a lokális színek tarkaságát „csúfnak, oláhosnak“ találták és követelték, hogy piros, fehér, zöldre fessük.

*

Dunántúli városka iskolásgyermekeinek rajzait nézem. Gesztenye-falevéltől, menander szalagig, akantuszlapútól kétpúpútevéig mindenfélét rajzoltattak velük. Csak éppen annak nem volt semmi nyoma, hogy ugyanabban a városkában igen értékes, igen gazdag szépművészeti gyűjtemény is van. Ellenben Kossuth Lajos emlékét ugyanebben az iskolában azzal gyalázzák, hogy történelem hamisításnak beillő izléstelenséggel „Ottó király azt izente . . .“-féle nyomorékságot csinálnak a Kossuth-nótából.

*

Vacsorára voltunk hivatalosak. Asztalbontás után a háziaknak megköszöntük a vacsorát, a többi vendégnek egészségére kívántuk — és voltak, akik kinevettek érte. Nyugaton nem szokás.

*

Társaságban Ady-vita kapcsán, melyet egy tanárnő és egy temperamentumos úr folytat, kiviláglik, hogy a tanárnő nem érti a magyar népdalok képlátásmódját, szimbolizmusát, fogalma sincs a virágénekek gazdag képletességének sajátos magyar ízéről, lelkéről — de mert egy tanárnőtől ezt elvárják, magyartalannak és a nyugati dekandecia betegének piszkolja Adyt.

*

Dunántúlon bolyongtam. Székesfehérvárról vicinálissal unatkoztam Bicske felé. Alesuthon felszáll egy üdülő iskoláslány-csapat. Énekelnek. Egyetlen népdalt se, de a repertoár kedvencei: „Egy kutya a konyhában megette a kobászt . . .“ kezdetű és „ó mi szép, ó mi szép ez a görbe lábu szék!“ végződésű gyönyörűségek. A tanítókisasszony vezetése mellett hihetetlen szentimentális elnyúlással fújták a „... földön csak a szerelem és a hold az égen“ szövegére gyártott valcert.

*

Ezekhez a törmelékekhez adjuk még hozzá azt a sok minden nyomorékságot, ami a villamoson a fülünkbe döf: „...őrültek házába lett vive“; ami megkínoz, ha a cseh bankjegyek magyar ornamentikája mellett a miénk perzsa — szaracén-ba oltott aszték soványságát nézzük. Ha felkutattjuk az összes körutak összes „lokálját“, a jómódúak lakását, sehol még csak nyoma sincs annak, hogy van a világon magyar iparművészet, népművészet is. Megnézzük a kézimunka kereskedések kirakatát és „auszlágot“ találunk. Ha újszülöttünknek magyar nevet akarunk adni, az anyakönyvvezető Zsoltot Zoltánra, Gyulát Győzőre, v. Viktorra „magyarosítja“ és Hiadorok, Hildegardok neve hemzseg a közéletben. Mindez szomorúan a lobogó irredenta, a magyar fellángolás, a nemzeti és keresztény kurzus korában.

Vajjon hol vannak azok a nyersanyagok, melyekből a nemzeti kultúra tégláit lehetne égetni? Vajjon mit tesz és mit tett a magyar kultúra hivatalos legfőbb öre, hogy ezeket a nyersanyagokat feltárhassuk, kibányászthassuk és a pompázatos kiépített gyári üzemekben feldolgozhassuk?

A gyárépületek már nagyjából állanak. Iskolát, kulturális szervezeteket ezer esztendeje nem sokkal többet alapítottunk, mint az utóbbi tíz év alatt. Alakult „Orsz. Ifjúsági Irodalmi Tanács“, „Orsz. Testnevelési Tanács“, „Iskolánkívüli Népművelés Orsz. Bizottsága“, „Orsz. Magyar Gyűjteményegyetem“ stb. A kultúragyártás nyugati keretei kiépültek. De hol van a program, mely arról a bizonyos nyersanyagról gondoskodnék? Pl. az „Iskolánkívüli Népművelés Országos Bizottsága“ azért alakult, hogy egyensúlyozza „a néplélek kedvezőtlen alakulását, mely a háború és a forradalmak hatásaként egyes vidékeken ijesztő mértékben mutatkozik“, hogy pótolja a „háborús népművelés hiányait“ nem tudománynépszerűsítő előadásokkal, hanem „az emberi lélek más nevelőhatású módjai és eszközei“ által. A Bizottság egész szervezete és programja a társadalmi fegyelem helyreállítására, a néplélek „kedvező“-vé alakítására céloz, talán felhasználja eszközül az ipari, gazdasági stb. továbbképzést, de sehol még csak halvány célzást se tesz a magyar népszokások, népművészet, zene, költészet stb. istápolására.

Az „Ifjúsági Irodalmi Tanács“ olyan szerv, mely monopoliumul kapta az ifjúsági könyvtárakat. A „beszerezhető“ műveket ez a tanács bírálja meg, ha az író vagy jogutódja kérvényt ad be és lefizeti a meglehetősen borsos bírálati díjat. Így történik aztán az, hogy a beszerezhető könyvek listáján és a kultuszminiszteri ajánlások között szerepelnek Bárd Miklós költeményei, Horváth István, Lamperth, Dánielné Lengyel Laura, Vadnay, Akkermann, Balogh Laura, Szerafini Blanka, Veltzné, Divát Szalon, Das Moderne Ungarn — mindenki és minden — csak éppen Ady, Kosztolányi, Móricz Zsigmond, Juhász Gyula és a hozzájuk hasonló értékek nem. Mi lehet az oka? A három szempont közül, amiből az ilyesfajta ítéleteket hozni szokták (erkölcsi, nemzeti és esetleg esztétikai), ezek a költők talán a fehérség követelményének nem felelnek meg. Talán túlságosan igazak, véresek, nagyon a valóságos élet írói ahhoz, hogy az ifjúság kezébe adhassák őket. Ha a pedagógia nagyurainak ilyen erkölcsi skrupulusai vannak ezek ellen az írók ellen, akkor csodálkoznunk kell, hogy a kultusz miniszter mégis megtűri őket maga körül. Hiszen ő egyidőben igen sokat hangoztatta, hogy elég volt a teoretikus embertermelésből, új, erős gyakorlati érzékű, a valóságos élet talaján álló nemzedékre van szükség. És ime a gyakorlati élet rácafol a lilimontenyésztő Tanácsra: az ifjúság olvassa, szereti őket és lelkesedik ezekért az írókért. Öt év előtt egyik fővárosi gimnázium növendékei gyűjtést kezdeményeztek Ady Endre síremlékére — igaz, hogy Pintér főigazgató betiltotta, de ugyanakkor elrendelték Herceg Ferenc írói jubileumának megünneplését is. Az ifjúság lelkesen ünnepelte Móricz Zsigmond írói jubileumát és ebben az sem akadályozhatta meg, hogy az ünnepségtől minden kultusz hatóság hivatalból tartózkodott.

Szükséges volt ezeket a köztudomású dolgokat felsorolni, hogy kultúrpolitikánk hiányosságainak tátongását emlékeztetőbe idézzem. Akkor, mikor a körülöttünk felnőtt államok kíméletlen erőfeszítéseket tesznek a saját nemzetiségük beteljesítésére, minálunk valami egyoldalú politikai látás és érzelmű ideáлизmus a legsajátosabb, legnagyobb és legértékesebb értékeinket fojtogatja legerélyesebben.

Azt az atmoszférát pedig, amelyben ez a harakiri megtörténhetik a kultuszminiszter úr klasszikus rövidséggel „neonacionálizmusnak“ nevezi. Azt tanácsolja, vessük el a „faji“ álláspontot, mert a „politikai okosság“ megköveteli, hogy „magyarnak tekintsünk mindenkit, aki velünk érdelemben, lelkiségben és nyelvben teljesen és fentartás nélkül összeolvad.“ Azt hiszem, semmi különösebb illetlenséget nem követek el azzal, ha a Koppányok részéről rábólintok ezekre az igazságokra — csak hogy nem

úgy értelmezem, mint a kultúszminiszter úr. Ha hiszek a föltétlen beolvadásban, akkor miért dobjam el a faji álláspontot? Hiszen ha az idegenből jött „teljesen és fentartás nélkül“ beolvad, akkor a beolvadás, a hasonulás révén ő is elfogadja a magyar fajiságot mértékül és élete irányításául, mi pedig elfogadjuk őt a magyar fajta számára, ha nem is a politikai okosság, de a természetesség szerint. De minden „összeolvadásnak“ mi vagyunk a mértéke — vagy nem jószándékú az összeolvadás. Annak, aki a magyarság egyetemébe akar beolvadni, fel kell áldoznia régebbi exisztenciája gyökereit, le kell vetnie régi nevét, szokásait és lelkiségét, hogy ezzel az áldozattal „teljessé és fentartásnélkülivé“ tegye beolvadását. Ezt megtették a Zrinyiek, Petőfi, Munkácsy. De ezen innen minden „összeolvadást“ gyanakvással kell fogadnia a magyarságnak.

Azok a nagyok beolvadtak, mert a nemzeti érzés olyan lobbanó korában éltek, mely fanatizmusával olvadásra hevitette őket is. Úgy látszik, hogy ez a mi mai Mohács-utánunk nem gyűjtja ilyen tűzüvé a „neonacionalizmust.“ Az oka pedig éppen az lehet, hogy minden „teljesen és fentartás nélkül“ beolvadt neomagyar önmaga szerint akar minket boldogítani. Az a nacionalizmus, melyet idegenből magyarosodó emberek éreznek oda a mi számunkra, valahogy soha sem lehet olyan, aminél az egész magyarság egyetemes lángolásra lobbanhat. Az a nemzeti érzés, amit idegen nemzet idegen érzésformáit és idegen érzésformák idegen tradícióit melengető családok fiai gyűjtogatnak a mi elkápráztatásunkra, legfennebb kisebb-nagyobb lokális tüzeket gyújtanak bennünk. Az egyetemes nagy lobbanásnak magyar lelküiséget jelentő fókuszról kell kigyulladnia. Annak olyan családi, nemzeti és emberi hagyományok fészkeiből kell felke-reknednie, ahol minden végzetszerűen magyar, ahol a származás, az egész szellemi, erkölcsi, szokásbeli, stb. öröklés lealkudhatatlan, megmászhatatlan szilárdsággal rajzolja ki az egyén magyar szilüettjét. A tudatosan kitervelt, nagy szellemi apparátusból csiráztatott politikai koncepciónak is meg lehet a maga tévedése, ha nem fűti át a fajta életösztone, ha idegensége miatt nincs meg a közösség kollektív jellemével, sajátosságával való összefüggése.

Csodálatos ereje van az apró nemzeti, faji, emberi tradícióknak, melyeknek továbbadó, folytató szerkezete a család élete. Hihetetlenül nagy-jelentőségüket éppen a legkisebb közösségnek példája mutatja — a mi horizontunkon az erdélyi székelyek és szászok példája. Századokon át szívósan, törhetetlenül és okosan ragaszkodtak olyan mikroszkopikus tradíciókhoz, melyek a gyakorlati élet számára alig jelentenek közvetlen termé-kenységet. Nyelvük, építészetük, díszítőművészetük, zenéjük, szokásaik tele vannak árkaikus formákkal, melyeket nyugati testvéreik már régen elfeledtek, de számukra a változatlanság megmaradást jelent. Minden apró dolog együttvéve az a vékony de kemény konzerváló réteg, ami a ház falán a meszelés, cserépedényen a zománc. Védi a belső puhább, meghatározhatatlanabb anyagokat.

Természetes, hogy mentől kisebb a közösség a nagy ellenségekkel szemben, annál szívósabban kell ragaszkodnia a maga hagyományaihoz. Nem politikai, tudományos vagy szociális konzervativizmusról beszélünk, hanem az emberi élet, a szokások, művészetek, társadalmi élet szellemének olyan megőrzéséről, amilyenl az angolok magukat a sajátos lakásépíté-szetükkel, társas illemükkel, művészetükkel, kultúrájukkal körülépítik és miközben ezeket a legföltöbb gonddal, konzervativizmussal védik, az egész emberi haladásnak, tudományos, szociális, ipari, kereskedelmi fejlődésnek utat nyitnak.

Ha egy világbirodalom szigetlakói olyan szívósan ragaszkodnak a maguk nemzetiségéhez, milyen kétségebeesett rémülettel kellene nekünk a mi értékeinkbe kapaszkodnunk! Mennyi laikus és hivatalos gondot kéne fordítanunk a sajátos magyar értékek felkutatására, fejlesztésére, konzerválására; milyen állami szubvenciót kellene kapnia a gödöllői szőnyegszövő telepnek, milyen sürgősen kéne a pécsi Zsolnai-gyáron segíteni, hogy fel lehetne újítani a népművészeti gyűjtés békebeli szervezetét, hogy lehetne kötelezni az állami kedvezménnyel alakult gyárakat, hogy magyar iparművészeket foglalkoztassanak és ne német, cseh formájú és díszítésű kor-sókkal, ne „Tutánkámen” mustrájú textilholmival árásszák el a magyar piacot. Lehetne kötelezni az iskoláirka kiadóit, hogy magyar iparművészek terveivel, vagy világ szép művészeti termékeink reprodukcióival díszítsék a füzetek fedelét. És még mennyi mindent lehetne és kéne tennie a kultúrpolitikánknak, ha igazán magyar életöszön volna a motorja.

De ami kultúrpolitikánknak sehol sínesen programjában a tiszta magyar cél. Sőt ellenkezőleg a kultuszminiszter úr írta: „tetőtől talpig európeerekké kell lennünk.” Fajvédelem — azt mondja — „mit kezdjen ezzel a jelszóval a maroknyi magyarság, mely bele van ékelve a germán, szláv, román elemek közé!” Mert Magyarországon mindenféle fajvédelem lehetséges. Szervezkedhetnek a németek, a cionisták — de a magyar adja fel a maga fajiságát, emliteni se merje, nehogy államférfiúi érzékenységet sértsen vele, nehogy a „teljesen és fentartás nélkül” magyar Zénók, Hiadorok és Hildegárdok gyanút fogjanak a kevésbbé teljesen és fentartás nélkülien magyar Istvánokra, Jánosokra, Gyulákra, stb.-ekre. Egyelőre fogadjuk csak el kultuszminiszteri ajánlásra, hogy „neonacionálizmusunkat” idegen élet ritmusára törtető agyak útjelzője szabja meg, egy két generáció mulva a még neobb neonacionálizmus talán el tudja fogadtatni velünk azt is, hogy a „teljesen és fentartás nélküli” magyarnak magyarúl se kell tudnia.

Az igazán magyar célú kultúrpolitika szemszögletéből nézve teljesen alárendelt értékű az az elgondolás, mely az alsóbbfokú iskolától kezdve a doktorátusig „Magyar vagyok, Magyarország az én hazám”-féle berzenkedéssel tölti a gyermekeket. Alárendelt értékű azzal az elképzeléssel szemben, mely a sajátos magyar érzés és gondolkozásmódot, a szavakká, tettekké formálódó leghalványabb sajátos rezdüléseket igyekszik az idegek öntudatlan életévé tenni. Hogy példát mondjak: ennek az elgondolásnak a számára mégis csak az az öreg pásztor az igazi magyar, aki időtől megfakult szeme csillogása alatt sóhajtja: „Akkor még én vidám legény voltam, de mióta kiverte az ág a szemem . . .” és nem az a sváb, aki szüntelen a mellét veri: „Magyar vagyok, magyar vagyok,” és közben aláírja a kultuszminiszterhez a magyarországi németiség érdekében benyújtott memorándumot. Az ilyen Koppány-rendszerű nevelés mellett meg lehetne valósítani a kultuszminiszter úr erkölcsi nevelési céljait is, mely „nemzetünk munkája” érdekében „az egyéntől türelmet, kitartást, a törvények és szabályok engedelmes megtartását, folytonos résenállást, aprolékos pontosságot, fegyelmet és együttműködést követel, oly erényeket, melyek nélkül a nemzet kollektív, céludatos tevékenysége és hatalmi erő kifejtése megbénul, sőt lehetetlenné válik.” Meg lehetne valósítani a jellem nevelését, az új generációk szociális érzékének fokozott kialakítását és minden olyan tulajdonság kitenyésztését, ami a jövő politikai életet simává, termőképpé tenné és így, ilyen céljai mellett lehetne mindenestől magyar, adhatna a társadalom számára olyan összefogó egységet, a gondolkodásmód, az életlátás olyan egységét, mely a megoszlás, széthúzás veszedelmét

is megszüntetné. Egyenesen követeléssé, szükségszerűvé tenné a kultuszminiszter úrnak azt a meglátását, hogy „a nemzeti politikának nagyon népiesnek kell lenni, hogy a népet megtarthassuk a nemzeti alapon.“ De talán nem történnék az, hogy a magyar állam kultuszminiszterének írásai-
ban így hemzsegijenek a magyar nyelv törvényei ellen elkövetett cselekmények.

Ha már a magyarkodást így elkülönítettem a magyarságtól — a becsületes, őszinte szándékú és ezért áldozatokra, fáradságra is képes asszimiláció lehetőségének teljes elismerése mellett — fel kell tennem azt a kérdést, hogy lehet-e „teljesen és fentartás nélküli“ magyarnak tekinteni azt, akiben csak halvány kétség is merül fel aziránt, hogy Magyarország az egész földkereken az egyetlen hely, ahol nemcsak lehet, hanem *kell* a magyar faj érdekeiről beszélni? Vajon mi történnék Németországban azzal a — mondjuk — csak polgáremberrel, aki az merné állítani, hogy az idegen fajból beszármazott nagyságok nélkül „a haza nagyságát és művelődését el sem lehet képzelni“? Bizonyos, hogy germán keménységgel magyaráznak meg neki, hogy azok a nagyságok éppen a fajta talajába való meggyökeresítésükkel nőttek nagygyá és éppen úgy nem lehet őket idegen fajúaknak tekinteni, ahogy soha senkinek sem jutna eszébe a bihari származású Dürert a magyar fajta számára átengedni, vagy elvitatni. A magyar lapok pedig közlik, tudományos és művészeti társaságok ünneplik, törvényhatóságok üdvözlik ezeket a magyarság elleni kirohanásokat. Nem vállalkozik rá senki sem, hogy megmagyarázza, hogy idáig, ilyen mélyre azért süllyedtünk, mert túlságosan gyakran s az idegen ellenséges uralkodóház nyomása alatt túlságosan passzívan fogtuk fel a magyarságunkat. És, hogy azok közül a nagyságok közül a Zrinyieknek, Petőfinek, Damjanichnak stb.-nek egyáltalában nem az „européerségük“, hanem a magyar életbe való meggyökeresedésük miatt vált tragikussá a sorsuk. Vértanukká áldozták magukat annak az ügynek szolgálatában, amelyet most a hivatalos kultúrpolitika megtagad.

Amilyen ez a hivatalos kultúrpolitika nagy fogalmazásában, ugyanazok a hibái a művészpolitika egyes tényeiben is. Hiszen, ha az a kultúrpolitikai meggyőződés, mely célját a magyar nép és az egyre halványodó, híguló középosztály sajátos értékeinek megmentésében és nyugati hangolásában látja, a „tanulatlan Koppányok“ művelődés politikai elképzelése, akkor a hivatalos álláspont a maga „européer“-tényészétével és egyszerűsmindenkori, az ezeréves idegen ritterek nyugatfelé kácsingózása. Nem merném azt mondani, hogy nincs rá szükség. Úgy látszik, a nemzet emész-tőszervei megkívánják ezt a belül is csipő erős fűszerezést, hogy annál fokozottab anyagcserével reagáljanak. A nagy fényességű történelmi korok mindig éppen ezek a visszacsattanások voltak. Bocskay, Bethlen Gábor, Rákócziak, Thököli, Kossuth korát mindig egy-egy nemzeti ellanyulás előzte meg s a politikai, háborus, forradalmi megmozdulás mindig elsöpörte a Belgiojosokat, Bástákat, Buquoy-kat, Kollonicsokat, II. Józsefeket, Bachokat és a többieket — az egyszersmindenkori idegen rittereket, akik idegenségükből türelmetlenek voltak mindazzal szemben, ami magyar. És azok a nagy Koppányok, a tanulatlan Bethlen Gábor, Rákócziak, Bocskay, Kossuth a maguk kultúrpolitikai elgondolásában, iskolaalapítási programjában, művészetpártolásában össze tudták egyeztetni a Koppányságukat a nyugati művelődéssel és ebben hasznossá, befolyásossá tudták tenni a magyarságot Európa életében. Itthon olyan légkört tudtak teremteni, melyben sok igen értékes idegen magyarrá hasonult. De mindig inkább csak az alsóbb osztálybeliek, a ritterek ilyenkor elmenekülgettek.

A kiegyezés nagy olvadása után a hóból kimaradt rittereknek

magyar talajt ért a lábuk és most itt vetették meg idegen tradícióik politikájának alapját. Most saját nyelvünket, saját intézményeinket fordítják ellenünk. Külföldön „Collegium Hungaricumokat“ állít fel. Elsősorban Bécsben, Berlinben. Százzámra sodorja fiainkat a bécsi „Theresianumba“ és keleti akadémiájára. Máig is hirdeti, ápolja Ferenc császár és utódai nyilvánvaló tendenciával alapított ösztöndíjait. A „tetőtől talpig európer“ kultúrpolitika ilyesmin át „Mitteleuróperre“ zsugorodik.

A művészet nemzetközi formájában pedig semmiféle elgondolás sem ignorálhatja az egész művelt világnak azt a hallgatólagos megállapodását, hogy a művészeti központ Páris. A magyar fiatal szobrász és festőnemzedék előtt a legabszurdabb „Mitteleuróper“ elgondolás sem zárhatja el azt a művészeti centrumot, ahová minden nemzet fiai önként hordják össze a maguk értékét. A múlt században és a háború előtt még el lehetett képzelni olyan zavaros lojálitást, mely Bécsen keresztül legfennebb Berlinig vagy Münchenig merte kiterjeszteni a művészeti tájékozódás horizontját. De ma már senki sem hitetheti el, még önmagával sem azt, hogy német másodkézből, vagy éppen az elszigetelten sajátos helyzetű olasz művésszettől vásárolt impulzus ne károsítaná meg a magyar művészetet.

A fiatal művész és tudós nemzedék, melyet a viszonyokból feltörő reálitás vezet, arra kényszerül, hogy maga útjain járjon, elkerülje azokat az óvatos vezetékeket, melyeket a hivatalos kultúrpolitika rak le számára. Nem yeszik igénybe az állam rosszúl adminisztrált, rosszúl elhelyezett stipendiumait. Az igazi tehetségek inkább saját erejükből, vagy nem állami ösztöndíjakkal, de világért sem Bécsbe, Berlinbe vagy Rómába mennek tanulni.

Párizsnak a nemzetközi művészeti életben elfoglalt központi helyzete minden reális művészetpolitika számára egyenes követeléssé teszi művészeinknek és művésztünkeinknek itteni bemutatását. U. n. reprezentatív kiállításokon bemutatkoztunk Amsterdamban, Stokholmban, Hágában, Helsinkiben és ördög tudja hol — csak éppen Párisban nem. Pedig itt van a világ művészi értékeinek börtéje. Ezt a tényt ignorálhatná Anglia, Németország stb. (de ő se teszi). Magyarországnak azonban igen-igen sokba kerül az a duzzogás, amivel az ilyen kemény tényeknek hátatfordít.

Elmaradt az első igazán magyar festőművészeti mozgalom, az 1896-ban alakult nagybányai művésztelep jubiláris tárlatának rendezése. Pedig ez olyan nemzeti ünnep lehetett volna, amilyennel szomszédaink se nagyon dicsekedhetnek, amely tehát a kultúrfölény politikája alatt jó centiméterekkel növelhette volna a pódiumot.

A Műemlékek Orsz. Bizottsága sok milliós költséggel védi és restaurálja a történelmi műemlékeket, melyek túlnyomóan mégis csak idegen alkotások. A magyar nép műalkotásai évekig ládában állanak, raktáron pusztulnak, mint annak idején a Néprajzi Múzeum és most a keszthelyi Balatoni Múzeum anyaga. Ezek számára nincs semmi országos védőszervezet.

A képzőművészeti főiskola rektorának nyilatkozatából és a hivatalos statisztika kimutatásából tudjuk, hogy milyen óriási inséget szenvednek művészeink. Körülbelül 70 művész és író ágyrajárója van a fővárosnak. A kiállításokon egyre kevesebb kép, szobor kap vásárlót. A középosztály nagy szanálási nyomora megbuktatja a könyvet, képet, szobrot — és kultúrfölény aranykoszorús, aranyláncos, díszmagyaros, taláros művészi rend megalapításával teszi „reálisá“, elviselhetővé a gazdasági életet. A művészek általános nyomorán „kámforinjekciókkal“ segít, de azt olyan ügyesen alkalmazza, hogy azok a művészek kapják, akik világmárkák lévén legkevésbé szorulnak rá.

A hivatalos adminisztráció mellett egyik legfontosabb művészetpolitikai tényező a sajtó. A napilapok, mint egy-egy politikai párt fonográfjának a közönség felé irányított hangtölcéserei csak annyit ontanak magukból a művészetről, amennyi a napipolitikával vonatkozásba juthat. Minden lap portálja a művészek közül a maga politikai elvtársait és a tárlati kritikájában őket emeli ki. Az ilyen kritika — tisztelet a kivételeknek — még megsúlyosodik azzal a hibával, hogy hozzá nem értő irodalmi esztétikusok gyártják s így igen alkalmasak arra, hogy a közönséget megtévesszék az értékeket illetőleg és ezzel a kiválogatódás egészségét megrontsák.

Megtörtént pl. az, hogy az osztrák grafikusokkal idevetődött egy nagyon közepszerű, inkább dilettáns mint művész Habsburgi rajzoló. És a napilapok között akadt olyan, amely az ugyanott kiállító igen derék magyar és osztrák művészeknek még csak a nevét se említette, de az előkelő idegen teljes életrajzát közölte — a góthai almanachból.

A sajtó kritikájának ez a politikai szemüvege abból a korból származik, mikor a Képzőművészek Egyesülete beleesett a napi politika hinárjába. A nagy többség az igen konstruktív öregek vezetése mellett kiszorított az Egyesületből minden „destruktív“ elemet. Így Rudnayt, Rétit, Vaszaryt stb. Ez a csoport megalapította a Szinyei Merse Pál Társaságot, mely ma sokkal értékesebb, sokkal reálisabb művészeti szerv, mint maga az Egyesület. Kiállításai több, súlyosabb eseményt jelentenek, díjai, elismerései kezdenek erkölcsi értékben is a Mücsarnok díja fölé nőni.

A békés munka lehetőségét — azt hiszem — könnyen el lehetne érni, ha sikerülne az Egyesület A. B. C. csoportra tagozódó háború előtti szervezetét visszaállítani. Az ilyen központi művészeti szerv felállítása fokozná a művészeti élet egyenletes fejlődését és sok apró anomálián segíthetne.

A kultuszminiszter úr elvbarátai és személyes hívei mostanában sűrű elismerésbokrétákat adogatnak át neki kultúrpolitikája igazolására. Aggasztó járvány, de legfennebb annyit jelent, hogy az „européerek“ nagyon elszaporodtak rajtunk és hogy a fiatalabb generációknak fokozottabban kell vigyázniok a magyar értékek megőrzésére, míg a megvalósításukhoz hozzá juthatnak. Ebben a várakozásban félni kell ugyan, hogy a hivatalos kultúrpolitikával összeütközésbe kerül, de a dolgában azért mégis biztos lehet, — a fiatalságé a jövő és ez a fiatalság sokat próbált, sokat megért, valahogy tán mélyebbre is lát, mint a szemüveges európeerek.

Őszi vigasz

Hull a levél le a fáról a földre.

Mit sajnálsz? Kihajt az ág jövőre.

*Akinek ez kevés, az őszt ne várja, —
akassza föl magát egy szép zöld ágra.*

Mit búsúlsz? Hiszen télen születtem

s anyám szíve dobolt ősszel felettem.

*Szívem is vert már oly halkan-szaporán,
mint levél hull az ős nyájas sugarán.*

*Mit bánkódsz? Édes lesz majd odalent,
míg fakadnak s hullnak a szép levelek.*

*Széjjeloszlok fűben-fában, bogárban, —
porszem leszek az őszi napsugárban...*

Pazarlás után

Sudárderekű várúr voltam.
Ezer ládával állt a kincsem
s egyszer úgy jött a hegytetőn,
hogy szerteszórjam, völgybe hintsem.

Odalent tárt, görcsös kezekkel
lázban koldultak, sírva, bízva,
hogy fentről csengjen, záporozzon
aranyzenéjű alamizsna.

De nem jutott a völgyig el
az ajándék, a büszke, szép, sok:
Guruló lejtős hsszú útban
mind elnyelték a szakadékok.

Otromba mesebeli dzsinnek
csalták talán a mélybe esni
és most már minden oda van
és nem érdemes megkeresni.

Völgynek indulok üres kézzel,
mint egy eltévedt árva gyermek . . .
Ha nem zuhanok szakadékba,
lent a koldusok agyonvernek.

Dsida Jenő

A javasasszony mondta:

Ahol engem eltemetnek:
minden frisshármátú reggel
turbékoló szeretettel
három galamb búzát eszik.

Ahol engem eltemetnek:
déli napban dús fa pompáz
s árnyékában csókoló láz
búvik össze mámorultan.

Ahol engem eltemetnek:
éjbe csapnak lidérc-lángok
s kincskereső boszorkányok
akadnak rá koponyámra.

Kolozsvár

Dsida Jenő

A Susu

Toma István

Kilenc pár cipőcske! Uram Isten, milyen rongyoskák, de milyen rongyoskák! De milyen is lehetne kilenc pár cipőcske a háború kellősközepén, ahol az apa a háborúban van, a szegény zsellé-asszony meg egyebet is alig tehet, mint szeldesné a vékonyka kenyérkarajocskákat egész nap kilenc kicsi, murcos szájnak, ha mindennapra kerülne. Mert jaj no! hogy a „rekviráció“ is megesett, meg a hó is leesett, s az a bóti liszt kenetlen tengelyű szekéren olyan nehezen ér le a falucskákba. Bizony, akárhányszor is megesik az a csunya eset, hogy édesanya éles kése nem szelheti a karajkákat. A gyerekecskék szomorkásan, könnytelen fájdalmas tekintettel nézgetik a héjában sült krumplicskákat, miket az édesanya hangtalan szeretettel tálalt az éhes szájacskák elé.

A kilenc kezecske kedvtelenül nyúl a párolgó étel után, a kilenc szájacska nehezen nyílik ki, s apró, büntelen fintorok torzjátékában némán sóhajtozik a panasz, zajtalanul forr a zúgolódás. A kilenc kicsi lélek pedig ott belül fogva tartja: „Nem szabad, nem szabad, édesanya szegény asszony és háború van!“

A kilenc kicsi gyerek fujkálgatja, hehegteti a forró krumplit, s mire kihülne, a kilenc kicsi száj, jó hideg vízzel öblögeti eleven étvágyát.

Csak most, hogy már harmadik este is az égett-foltos barna krumplicskák kerültek az asztalra, a kilenc kicsi gyerek közül a legtanulatlanabb, a Sanyika, sóhajtott fel ártatlanul:

— Tejecskét, édes anyuka! A Susuka tejecskéjét.

Az anya, a szomorú, megpróbált szegény asszony szeme egy kemény sugárával megint a gyereket, aki ijedten nyúlt forró krumplicskája után, s ujját égetve, tüstént elejti. Anya veszi kezébe és huhókázza:

— Kicsi fiam, Susuka tejecskéjét anya odaadta a suszter bácsinak, aki Palika cipőjére tesz fótocskát. Őt este a suszter bácsi viszi el a tejet. Drága ám a fót szentem! Vigyázzatok a cipőcskékre!

— De Susuka jó! — hízelkedett hibáját javítgatva a gyerek, kicsi ajkát anyja héjazgató kezéhez szorítgatva. — S krumplicska is jó, Sanyika megeszi.

— Én is! — versengett a kis Lackó.

— Én is! Én is! — és kilenc kicsi száj sietett a krumplicska dícséretével az anyjuk vigasztalására.

A Susu, akit az anyai, meg a gyermekszáj úgy megemlegett, — egy kecske volt. Remegő szakállú, tarka, mekegő kecske.

A háború első hónapjaiban, az apai szív előrelátásából került a házhoz.

Egy nyári este, mikor a gyerekek már lefeküdtek, Kerekes András pipája szállongó füstjébe belegondolkozva, elkapta a konyhajtón besiető felesége szoknyáját:

— Zsófi!

— Ejnye, no mi?

— Gondoltam, hogy eladnám a csizmámat. Büdös nagy ára van!

— Hát már miért? Merthogy háborúba megy, vissza se akar jönni?!

— Minden megeshet! De annyi szájnak betévő falat kell. Az a hadiségély, meg a te lekötött kezed aligha táplál el titeket.

— Hát tán a csizma?

— A csizma, persze, hogy nem a csizma, de a kecske, ami belőle lesz.

— A kecske?

— A kecske!

Az asszony nagy fejtöréssel nézett az urára, az pedig kitálalta az egész tervet, amint a fejében főtt.

— Dorogi a minap megtapasztotta, s azt mondta, hogy adna érte ötvenet. — Új — mondok — hatvanért sem drága. De ötvenötöt lefizet érte. Ezért a pénzért a süttöi svábok adnának egy jóra való kecskét. Merthogy mindenféle táplálék igen megfogyatkozott, mit adsz a kilenc éhes szájnak? A kecske, ha jó, a sövényből is megél és tejecskével szolgál. Fele gondod lesz.

Az asszony megértően és hálásan nézett az urára.

— Jó lesz, András, ha ötvenötöt is fizet érte, kecskét negyvenért is kapsz.

— No látod!

És Kerekes András, kinek harmadnapra be kellett vonulni, nem bánta volna, ha ezt az éjszakát már átaludta volna. A fehér füstöt nagy gomolyokban fújta maga elé s lelke ringott a maga építette gyönyörűségében — amit a kecske hoz a házba. A fiaira gondolt, azok öröme, ha régesenkedett vágyuk beteljesül.

A csizmavásár sikerült. A kilenc Kerekes gyerek mosolygó arcával, nyugtalan feszültséggel már kora reggel kiült a Duna partjára. Az utcabeli gyerekeket lesték kecskéikkel. Vártatva jöttek is. Berti, a legnagyobb, nem bírt a szívével, a legelsőnek odakiáltotta:

— Parti Feri, nekünk is lesz!

— Mi?

— Kecskénk!

— Nektek?

— Igen, nekünk! Nem hiszed?

— Nem is! — és kevélyen feszítette lábát a földnek, hogy

tarítsa az akác után vágyakozó kecskét.

— Hát pedig lesz! Úgy-e, Pisti? — hívta bizonyságul az öccsét.

— Ahá! — intett a fejével és szemével majd elnyelte a Parti Feri kecskéjét. — Már akkor mind a kilenc gyerek a kecske körül állt, s boldogak lettek volna, ha Parti Feri a kezükbe adja a kecske zsinegét. Több kecskés gyerek ért a csoporthoz. Parti Feri csúfondároskodó kevélységgel ujságolta a hírt. Burgya Lajos, egy jókora fickó, röhögve vitte a szót:

— Lesz nekik tücskük! Lószórt köthetnek a lábára, oszt muzsikál nekik!

A gyerekek nevettek.

A kilenc Kerekes gyerek elvörösödve állt közöttük. Berti sértődötten elkapta a szót:

— Hát Burgya, ne hencegj! Igen is, lesz. Különb lesz, mint a tiétek, mert apám ötvenöt forintot ad érte. Érted!

— Értem! Az apád fogott ötvenöt szunyogot, kakastejen meghízlalta és azt adta érte. Hehe!

A kecskés gyerekek gúnyosan röhögtek, s tovamentek, visszavisszafordulva.

A nyolc Kerekes gyerek körbeállta Bertit, s nem engedték, hogy Burgya után vesse magát.

Délig lesték a Dunát, hogy nem jön-e apjuk Süttő felől. Ebéd végével, az utolsó vízkorty után, ismét kifutottak a partra. Az alkony is megeste már a Dunát. A nyugati ég pirosa lilába olvadt a vizen, s a csendes tükör partfelőli oldalán az este ólmos, nehéz színeibe oldódott fel az alkony pompája. A gyerekek egymáshoz húzódtak, s szótlánul lestek előre. A látóhatárt egyre szűkebbre szorította a homály. Már éppencsak, hogy egymást s a parti kavicsal játszó sekély vizet látták. Szívüket megeste a szomorúság. De nem szóltak. A kilenc fej fülecskéi hallgatóztak.

Berti előrecsúszott.

— Pszt! Halljátok?

— Nem.

— Most sem?

— Most igen!

— Apa!

Mind a nyolc gyerek előrecsúszott Bertihez.

— Egészen jól hallani a csapásokat. Jaj Istenem, hozza-e?

— Hallgass! Hisz' azért maradt ily soká!

— Igaz!

— Igaz!

És hallgattak lélekzetvisszafojtva. Sanyika elűnta a várást, s

kövecskékkel játszott. Az este körülölelte őket, amint megfeszített idegeikkel összébújva, hallgatóztak a sötétségben.

Egyszerre csak éles mekegés hallatszott a Dunáról. Sanyika eldobta a köveket. A kilenc gyerekből felszakadt a szorongás s kiabálva rohantak a víz szélihez:

— A kecske! A kecske!

— Mi! Édes apám, hozza a kecskét?

— Viszem!

A kecske a beszédre hosszan, hangosan mekegett.

Sanyikát elfogta az öröm:

— Jaj, de szépen szól!

— Gyűjön már, édesapám — kiáltott Pisti lábujjhegyen.

Az evezőcsapások egész közlről hangzottak. A következő pillanatban partra lőködött a csónak. A kilenc Kerekes gyerek lelken-dezve lábalt a vízbe s beugráltak a csónakba. Az atyjuk állt előttük.

— Hol a kecske? Hol a kecske?

— Itt a! — és remegett az örömtől. A kilenc gyerek elől ijedt mekegéssel hátrált a nagy fehérszörű állat. Ölegették, simogatták. Az apjuk leoldotta a kecskét, s a gyerekek közt kivezette a partra.

A kilenc gyerek utána. Keresztül az utcán. A nagy sivalkodásra gyerekek futottak elő. Parti Ferkó az utca szögletén állott. Berti elszakadt a kecskétől, s eléje állt:

— Látod? Nahát! Majd hónap!

Se vége, se hossza nem volt az örömnek! A kecskének a mekegése is elakadt a nagy eszmélődésben. Ilyen fogadtatásra ő sem várt.

Attól fogva a kecske lett a család szemefénye. Száz történetet is tudtak viselt dolgairól a gyerekek, csak győzte volna hallgatni az anyjuk. De igaz is, hogy derék állat volt a Susu. A jó legeltetést, meg a sok szedett akácilombot, liceumlevelet bőséges tejeléssel hálálta meg. Ment is róla a sok táborilevél az apjuknak. Palika nagy iromba betűkkel róttá egy lapra: „Édes apám, ha a Susu tejét megkóstolhatná, semmi baja nem volna.“ (Biz' igaz!)

Az anyjuk alig tudta elverni őket az iskolába. Ilyenkor a Susu Sanyikára maradt. A többi testvéreké irigy szemmel búcsúztak tőle.

— De Sanyika, a szemed rajta legyen, nehogy tilosba menjen.

Az óvatos figyelmeztetés dacára is egyszer bizony megesett ez a szomorú eset. Rítt is a Sanyi, mint a szorítóba került kis malac. A gyerekek épp akkor jöttek az iskolából. Berti messziről megérezte a bajt. Ki is rontott a sorból s rohanvást kiabálta a töltésen álló, síró gyerek felé:

— Nem vigyáztál, úgy-e? Hol a Susu?

— Neeem tudom!

Akkor már ott állt ijedt arccal Berti körül mind a nyolc Kerekes gyerek.

— Ne ríjj! De mutasd meg, hogy merre ment . . .

Sanyi még magasabb kétségbeeséssel, több könnyel felelt:

— Neeem tudom!

Márffy Ödön:

Fésülködő lány

A gyerekek röhögtek. Kerekeséket elfutotta a méreg, de nem feleltek a csúfondároskodásra. A hányan voltak, annyi felé rohantak keresni a Susut.

Berti akadt rá a kertészék udvarán. Oda volt kötve a hátsó udvar rozoga kerítéséhez. A szíve nagyot dobbant. A kecske megismerte és fájdalmasan mekegett feléje.

Blopózott a kapun s a pitvarajtóban megállt levett kalappal.

— Itt vagy, te jó madár! — hangzott felé egy éles asszonyi hang. — Hát csak hozzál egy forintot, ha a kecskét akarod, te gézengúz! A káposztámat mind leette.

— De néni! a Sanyika! . . .

— Takarodj, mert . . .

— De néni! . . . és már futott is, mert a haragos asszony seprűvel vágott feléje . . .

Mire hazaért, ott rítt az anyjuk körül mind a nyolc gyerek. Szegény asszony tehetetlen volt velük. A Berti hozta hírre elsápadt.

— Vigyázz a gyerekekre, majd én . . . s ment is ijedten, izgatottan a kertészékhez. A kilenc gyerek a kapuban leste visszatértét. Amikor látták egyedül jönni — szepegve-szipogva futottak eléje.

— Nem adják. Forint nélkül nem adják!

A kilenc gyerek halálra ijedten ment utána. Az udvaron kitört belőle a keserűség.

— Az Isten akárhová tegye az ilyen keményszívű népet!

Berti eszmélt fel először,

— Hát a tejecske?

— Nem engedik megfejni sem, míg nem visszük a forintot.

A Palika arcán örömsugár futott át:

— Anyuka, hát elviszem én azt.

— El ám, ami nincs! Anyátoknak még egy rézkrajcárja sincs!

A kilenc gyerek csalódottan nézett össze és tanácstalanul széledtek szerte az udvaron.

— Hát mit vacsorázunk? — kérdezte Lackó bizonytalanul.

Az anya keservesett sóhajtott és leomlott sírva a tűzhely padkájára.

— Verje meg az Isten azt a háborút! — A gyerekek könnyes szemekkel bújtak hozzá, s egy pillanat se és vele együtt sírtak. A Sanyika visítós hangja kitört a szomorú hangok közül.

Berti az ajtóból nézte elkomorodottan, sajnáltan, fojtott tüdővel ezt a képet. A lába majd lerogyott alatta. Aztán hirtelen gondolattól kaptatva, sietve eltűnt az udvarból. Az utcán futva ment. Lihegve lépett be a kertészék kapuján. Susu a homályon keresztül megismerte, rámekegett vágyakozón. Szembe találta magát a kertésszel.

— Kertész bácsi!

A szóra kijött a haragos asszony is.

— Hozod a forintot?

— Kertész bácsi, — kezdte újból a fiú, — anyámnak nincs egy rézkrajcárja se!

— Akkor pakolj! — sipogott az asszony.

— De egy falatka kenyér sincs a háznál. Szánjon meg minket! Három nap is eljövök gyomlálni.

— Mee! Meee! — hangzott a kecske epekedő mekegése és dühösen rángatózott a kötélén. A következő pillanatban a szabadult kecske már a fiú mellett termett és síró, örvendő, ujjcngó mekegés-

sel ugrált a gyerekekre. Berti nem nyúlt felé, csak merőn nézett a kertész szemébe. A kertészt meghatotta a fiú becsületes, esenkedő nézése s mosolyra indította a bolondos kecske öröme:

— Na! Vezesd el a kecskét!

— Ingen? — ripakodott rá a mérges asszony.

— De vigyázzatok rá. Nagy kárt tett. Holnap eljössz gyomlálni.

— Igen, kertész bácsi. Köszönöm a jóságát.

Most már észrevette a kecskét. A szemében öröm gyúlt, ujjongó jókedvvel ölelte át a nyakát, s úgy vitte, mint a szél. Már az utcáról bekiáltott:

— Hej! Itt a Susu!

Mint a raj — tódultak ki az ajtón a gyerekek. — Nekiestek a szüntelen mekegő kecskének. Ölelték, csókolgatták.

Az anyjuk könnyes szeme az elszakadt zsinegen akadt meg. Szigorúra fordult arccal szólt Bertire:

— Elloptad?

— Dehogy, anyám! Holnap gyomlállok érte. Az asszony arcán eloszlott a szigor. A fiához hajolt, megcsókolta. Egy forró könny-csepp hulott a fiú ragyogó, boldog orcájára.

II.

A sok örömet szerző kecske egy napon nagy bánat okává lőn. El kellett adni. Beállt a tél. Sok hóval, zuzmarával. Az a kegyetlen dunamenti tél, mely hideg szeleivel a bátorkeszi herceg erdejének minden melegét is kihordaná a szobából. Hát még a szegény asszony rőzselángocskájának a melegét? A gyerekek dideregtek s kékredermedt ujjacskáikat huhókázták. Télnek segített a háború is. Négy gyereknek cipője sem volt már. Meleg rongyokba göngyölgette lábukat az anyai kétsébeesés. A napszám is megszűnt. A méregdrága bót elemésztette a hadiségélyt. A krumplit, lisztet elvitte a „rekviráció“, ami megmaradt a faluban, az félelmében elrejtőzött a gazdák udvarán, úgy, hogy a veresre sírt anyai szemek s a kilenc kis száj nagy éhsége sem tudta előcsalni rejtékéből.

A kilenc kis gyermek az ágyon kuporgott a vöröscsíkos dunyha melege alatt. Az anyjuk halkan, támolmogva lépett be a Susu meleg tejével. A gyerekek az alkonyati homályon keresztül is észrevették a tejet s kászmálódtak a vacsorához. Az anyjuk osztogatta a kis bögrékbe s terheset sóhajtott:

— Jajno! édeseim! Vagy nyomorba veszünk, vagy eladjuk holnap Keszin a kecskét.

A kilenc gyereknek elállt a lélegzete.

— Apátok sem ír már két álló hete. Él-e, hal-e, az a magaságos Isten tudja?!

Ezt már nem bírta ki a gyermeki lélek. Mint az orgonasípocskák, úgy szólalt meg valahány, ki ríva, ki sóhajtván. Ki magasan a szorító fájdalomtól, ki elnyújtott zokogással.

— Sírjatok, csak sírjatok, hogy az a hétfájdalmú Szűz meginduljon ennyi embertelen nyomoron. — S maga is odahajtotta fejét az asztal szélére, amelyen kilenc kis bögrében párolgott az eladásra ítélt kecskeadta utolsó vacsora.

Hogy virradt meg felettük ez a fojtogató, rémes éjszaka, maguk se tudták. Az anyjuk, meg Berti tanácskoztak kint a metsző hidegű pitvarban. Megmutatta neki, hogy hova rejtette a kecske utolsó tejét, Szívére kötötte, hogy vigyázzon a gyerekekre, s valahogy ki ne döntse a tejet, — mert ez az egész napitáplálék. Maga pedig kilopódzott a kecskeólhoz. Eloldotta a kecskét, s óvatosan a kis kerten keresztül kivezette az útra. Halálos sápadtan, de megkönnyebbülten felsóhajtott.

Lehunyt szemmel, előmlő érzéseinek hullámaitól megszedülten keresztet vetett magára.

— Az Atyának és Fiúnak és Szentlélek Istennek nevében. Amen. Uram Isten, te légy a sáfárom, a vezetőm, a megnyhítóm. Szép szűz Mária, a te utaid őrzőangyala kíséren engem. — Már akkor lépegetett is a fagyos úton. Hamarosan kiért az országútra. A földek végtelen mezején elszéledt a tekintete, s a nagy csend, a sietés és a szép fehérség elitták egy kissé fájdalmát. A kecske engedelmes készséggel lépegetett utána. Se előtte, se utána senki. A metsző hidegben az úton megbúvó sármányok ugráltak, röpködtek előtte. A szíve szánalommal fordult feléjük. De a kis madarak nem riadtak el előle. Messze a szeme előtt egy fogolyesapat tipegett át az úton. Megolvasta.

— Tíz! Inségben valamennyi. Akárcsak mi! És lelke haza-
röppent egy bánatos sóhaj szárnyán a fiókáihoz. De nem vette le szemét a fogolyesoporról. Azok fürge iparkodással csőrükkel vág-
ták a havat a zöld vetés felett. Egyik-másik el is tűnt a hóban. Közelre ért hozzájuk s megállva nézegette a szorgalmasabbak lakomáját, amint csipegették boldog vinnyogással a kiszabadított vetést. A kis esztelen teremtések kielégülő boldogsága átragadt rája is. Tovaindulva beszélgetett lelkével:

— Uram, Teremtőm, ki táplálsz az ég madarait és a mezők füveit, megfedkezhet-e az emberekről, akikért az édességes Jézus oly embertelenül szenvedett? — Ez az elmélkedés úgy fakadt a lelkéből, mint a felhőből kiszabaduló napsugár. Átvilágosított a bánatán és olvasztgatta szíve fagyát. Észre se vette, hogy szánkó mellőzi. Bogár János köszöntött reá. A kecskét felsegítették a kasha, ő meg a férfi mellé húzódott.

— Így hamarabb érjük a vásárt, hugám! Hát a kecskét?

— Jaj, a kecskét!

A szánkó csilingelve repítette a város felé.

III.

Kerekes András szabadságra jött. Nagy szomjas boldogsággal, érdemrenddel a mellén és egyéb gazdagsággal is, amit meglepetésnek szánt. Jövetelét úgy készítette elő, hogy ne is sejtsék. Ha öröm, hát hadd legyen öröm. Zuhatagos. A szegény embernek úgy sem jut, ha egy életen egyszer is. Kisújfalun szállott le a vonatból. Vásárosokkal ballagott Keszi felé. Ömlött felé a sok panasz; — az itthoni bajokról, a drágaságról, petrolleumról, a lábbeliről, — a nagy háborús nyomorúságról. A sok panasz között el is felejtette, hogy ő-meg az irtózat poklából jött. A lelkét családja insége foglalta le. Képzlődött, s hessegette magától a nyomor és gond csunya madarait, amelyek éles csőrükkel a szívét keresték. Déltájt ért a városkába. A vásár oszló félben volt. Földiek után kutatott. Az egyik koresma nyíló ajtaján át meglátta komáját, Biliczky Istvánt. Belépett.

— Adj Isten!

— Nini! Kerekes András!

Három-négy karvai ember is nyújtotta felé kezét.

— Hát megvagy, koma?

— Meg, koma!

Biliczky kenyeret tett elé, meg kolbászt, szalonnát. András éhes volt. Szíves kedvvel nyúlt utána. A szeme tükre előtt megforgatta a kolbászt.

— Hát mégis csak hagyott az anglius egy kis ételt az országba!?

— Hát az anglius hagyott, koma! Nincs is panasz rá. De a rekiváció, az kutyább az angliusnál, meg a muszkánál, koma!

— Az az! A ragya verje meg, aki kitalálta, — hangzott felé innét is, onnét is.

— A rekiváció, meg az inség! A boszorka feleség, meg az ura!

— Inség lesz a tavaszon, koma, ha ugyan már most nincs! Ígyék koma! E még tavalyi. — Kerekes felhajtott.

— Hát az asszonnyal nem találkoztál, koma! Itt a Zsófi is.

— Csak volt. Öreg Bognár Istók hazavitte szánkón.

— Itt vót? Hát oszt minek vót?

— A kecskét adta el.

— A kecskét? A már nem jó!

— Biz az, koma, nem jó.

Kerekes András sápadozott. A falatot keservesen szorította le, s aztán merev, szomorú szemekkel kémlelte az arcokat. Biliczky megsajnálta. Kifelé fordult a lócán Kerekes is.

— A hadisegély a nagy drágaságban nem elegendő. Fája elfogyott. Pénzért se igen lehet élelmet kapni.

— De a kecske legalább tejet adott!

— Adott, adott! De négy gyerek lábán már nincs cipő. A hideg emésztí el őket. Gondolta az asszony, hogy a kecske árából kihúzza a telet. Nohát . . . hát . . . így-úgy hát . . .

Kerekes Andrással felfordult a világ. A nedves, piszkos padló is forgott előtte. A szemében gyülekező harag a szívére futott. Felállt és felemelt öklével az asztalra vágott:

— Hát ezért kell meghalni?

— Hisz ez az!

A koreshában egy pillanatra csend támadt. Az asszonynép elérzékenyülve, olyik könnyezve nézte a derék szál férfi eltorzult, fájdalmas arcát.

Kerekes Andrást észretérítette a csend. Oda fordult a karvaiakhoz:

— Hovávalósi vette meg azt a kecskét?

— A moci Patkány Lázár!

— No Isten velük! Ne vigyék hírül az asszonynak, hogy itthon vagyok. Azzal ment a vásárba. Ragadta az a gondolat, hogy hátha visszaszerezheti a kecskét. A zsebét tapintotta. Ott volt a pénze. Kerek négyszáz korona.

— Csak itt volna még a Patkány! és sietve ment a karámok felé. A marhakarámok sarkában felfedezett szeme egy pár kecskét.

— Ha azok közt volna!

Szívében már nem volt harag. A lelkét lágy érzések melege ringatta, s egy hirtelen gondolatsugár világánál meglátta az isten-ujját a maga sorsában. Azt a négyszáz koronát, meg három pár használt cipőcskét, fehér ruhát, kis nadrágokat, amik a tarisznájában húzódtak meg, az ezredesnétől kapta, akinak sebesült urát mentette meg. Kitől eredt az a sugallat ott a harcátér halálos veszedelmei között, hogy rohanjon a tűzbe és a biztos halál közt, ki vigyázott reá? A lelke felsőhajtott:

— Hát erősebb az Isten a halálnál is, a nyomornál is!

— Mee! Meee!

Kecskemekegés riasztotta fel eszmélődéseiből.

— Susu! Susukám!

Az út közepén vezetett kecske a hangra eszmélt. Egy rántással kitépte a zsineget Patkány Lázár kezéből, s a következő pillanatban már a feléje siető Kerekes András mellén ágaskodva hizelkedve mekegett.

Patkány Lázár ijedten kapta fel a földről a zsineget.

Adj Isten, Patkány uram! Eladó?

— Hisz a feleségétől vettem!

— Halálra sírja magát érte az asszony is, meg a kilenc gyerek is.

— Honnét? Honnét?

— A harctérről.

— És hazavinné! Rítt ám a szegény asszony.

Kerekes András az ajkába harapott.

— Lássa! Lássa! Haszonnal kérem. Isten áldásával adja ide!

Patkány Lázár hirtelen elhatározással kezébe adta a zsineget.

— Katonaember kéri! Százharmincért vigye. Két korona a fáradságomért.

Kerekes András leolvasta a pénzt. Megölelte, megcsókolta Patkányt. Aztán a szívéből fakadó kínok és öröm feszülése közt olyat kiáltott, hogy a szánkók is megálltak:

— Susu!

Az állat, mintha tudta volna, mi történt, nevetséges bakugrásokkal táncolt a pórázon, s minden árnyalattal mekegett:

— Mee! Meee! — s vitte a gazdáját ki a vásárból, haza a kilenc éhes, szomorú gyerekekhez!

Orgonaszó virága

*Láng a lelkem, láng az orgona,
száll lobogva felhőharc terére,
hull az égből lila orgona
had hajára, fényes feketére.
Zeng, zokog a harci harsona.*

*Nem válik a lila gyász fehérre,
gyászmagyar bolyong, nincs otthona,
csoda ha vár halál jövetére?
De hova temetkezik, hova?
Villámlik az angyalnép hona.*

*Nincs, magyarnak nincsen otthona,
Csoda, ha vár csodák jövetére?
Csoda, ha fanyar gond a bora:
szomja kín a csodavágy tejére
s bűva súgja: Csoda, babona.*

*Fekete gyász nem válik fehérre,
de válik a tejút feketére,
nem látunk a csúcsok tetejére,
vér szivárog ruhánk szövetébe,
fekete vér, sötét babona...
Vér cscrog, hullong az orgona.*

Nép és tömeg

Rados K. Béla

Ha a mába született magyar erők tragédiáját történelmileg legrövidebben kell meghatároznom, elég annyi: néhány évtized óta a világvárosok állandó tömegdiktatúrája brutálisan elfojtja a magyar népet. Erős, a parasztságból fakadt, de magas életformákba öntött népkultúra helyett lilafényben úszó világvárosok milliófejű s épp ezért fejetlen tömegfrenézise ragadja magával sorsunkat. Hová?!

A Nép és a Tömeg harca egész kontinensünkön folyik, reng a föld alattunk és ez ma az Isten és az Ördög harca. Hol foglaltál Te helyet, olvasóm? NépeMBER vagy-e, avagy gyökértelen tömegEMBER? Mert ma csak ez a két jelentős tábor van: két ecclesia militans.

Ma még a világvárosi tömegek vannak felül és gyilkolják a népet. Irtják az élet ősi közösségeit: a falut, a családot, a gyermeket, a népdalt, népzenét és táncot, vallást és mifhoszt, az ősi tűzhely tradícióit; a kunyhó, és kastély véreit egyaránt megfertőzik, mint ahogy az ellenség kútjait szokás; államunk szennvedéskövekből kiépített bástyáit a tömegsajtó naponta lerombolja és mikor 1918-ban történelmünk tényleg is a tömeg kezébe jutott, dzsesz-bend-politikusok jassztanyává, véres kártya klubbjává tették közönségünk védelmi szerveit; a bíróságokat, közhatóságokat, a törvények kathedrálisát. Ekkor megtorpant a magyarság. A politikai bolsevizmust (külsőleg) legyűrte, (a politikai tömegmentalitást nem!), de a szellemi bolsevizmus táncban, kupléban, könyvkirakatokban, u. n. „zenében“, „drámai irodalmunkban“, stb. stb. mindennapi kizárólagos tápláléka intelligenciánknak: keresztény városi középosztályunk felvette a világvárosi romlottvérű tömegek életstílusát. Népkulturánknak és történelmi egészségünknek hátat fordítva a szellemi bolsevizmus karjaiba vetette magát. Irodalmunkban pl. húsz éve nagyszerű népi erők bontották ki szárnyaikat. Mégis felső rétegeinkben a szabadon terjedő nemzetközi export-import tömegárú mellett tilalom alá vetett dugárként a mi népünk nagyjait sarokba állították. Ami utóbbiakból, főleg Atyából, terjed és hat, az csupán a tömegizléstelenység által eltorzított, népi őseréből züllő bankfuk és világvárosi esztéták által kikasztált kéjenc.

A tömeg fogalma, amint már az eddigiekből is látható, nem azonosítható a nagyipari munkássággal. A magyarságtól elszakadt uri csőcselék sokkal veszedelmesebb a közönség életére nézve. Rousseau óta az a végzetes tévedés terjedt el, hogy a nép szuverenitásáról beszéltek ugyan, de a sansculottak, demokrata-pártvezérek, újságkirályok és bankárok szuverenitását értették alatta és valószínűsítették meg Európa legtöbb államában. Pedig az említett tényezők és általában a világvárosi polgártömegek nálunk ezeréves létünk utolsó három-négy évtizedében léptek csupán fel és így ők nem lehetnek a magyar nép. Mégis azt látjuk, hogy nem az ezeréves élethez igazodtak a néhány évtized alatt felfújódott Páris, Berlin, Newyork tömegeinek budapesti expositurái és (történelmileg tekintve) parvenü rétegei, hanem ellenkezőleg, mint valami szörnyű bacillus telep, meg van győződve arról, hogy az egészséges szervezet csak ő miattuk létezik, sőt a magyarságnak kell az ő céljaihoz idomulnia.

Mi tehát a tömeg és mi a nép?

Nálunk tömeg alig egy félszázada létezik, nyugaton k. b. 1750 óta. Irodalmunkban először Madáchnál találjuk a tömeget. Madách már nem érezte maga körül a földdel összenőtt, zsoltárt és népdalt termő, kozmikus életű paraszti népet, mint 48 előtti íróink, hanem mint a vele konzseniális Ibsen, a gyökértelen, hazug tömeget látta maga körül tolongani. Madáchnál alacsony tömeglelkek nemesak a görög, francia és londoni csőcselék, hanem a prágai udvaroncok, a bizanci pátriarcha, keresztesek, szerzetesek, hitvitázók is: mindenki Ádám kivételével.

De a budapesti tömeget Arany János érezte meg és fedezte fel először (szomorú, tragikus felfedezés!) a „Hídavatás”-ban (1875). Toldiban és

Jándy Dávid

Golgota

Bencében, *együttvéve*, megrajzolta a magyar nép arcát, a Hídavatás alakjaiban pedig a tömeget. Ebből a szemléletes ellentétből levezethető a ma egyetlenül helyes politikai hitvallás.

Mindnyájunkat olthatatlan szenvedélyek gyötörnek. Vérünk folyton izzó vastrónusán ülve, testünket-lelkünket ösztönök, vágyak marcangolják. A nép fia közösségekben nő és él; családjában apjával, anyjával, testvéreivel, vérrokonságával, falujával belső életegységet képez, még akkor is, ha velük gyakran összezördül, haragban, sőt gyűlöletben van; a sok szabad levegő, a föld és a növények élete, a napfény és csillagos égboltozat, a mindennapi munkaösszefüggés kozmikus embertípussá edzik. *Egyéni* tragikus ösztönei feloldódnak természeti és emberi közösségekben. Ez Bence, a paraszt. A történelmi magyarságra (mert a parasztság még nem történelem, hanem a történelem előtti lét!) ez fokozott mértékben áll. Ennek

szimbóluma Toldi. Egyéni erejét úgy fejtí ki, hogy a nagy állami község hordozója, megtestesítője lesz.

Ezzel szemben a Hídatatás tömegalakjaiban mivé lettek az egyéni erők? Kis híúságok, apró, egyéni lázak, szeszélyek a léha unalom alapanyagába ágyazva; ez a földtől, egyháztól, munkától, családtól, a kozmikus élet egészségétől elrugaskodott emberhalmaz, melynek atomjai egymással sem képeznek igazi szerves közösségeket, egységeket: tömegek a szó fizikai értelmében. A sívár anorganikus kötömegekhez kötve mechanikus, mesterségesen felcsigázott életétől megundorodva végezetül elmerül a Nihil-ben. A világváros ítélkezik önmaga felett. De amíg élt és él, ismétlem, ez a réteg gyilkosa a magyar népnek, közösségeinknek a szellemi és gazdasági diktatúra minden *eszközével*, amelyek rendelkezésére állanak. Hosszabítsuk meg képzeletben a Hídatatásban villanásszerűen szereplő alakok vonalát visszafelé az életbe: a züllött gentryfiú-kártyás, a milliomos hitelező, a kifestett úri nő, stb., stb.: ezekhez igazodik ma az élet, a magyar kultúra.

Tehát még mielőtt a bűnös kultúrpolitikai laissez faire, laissez passer által kitenyészített tömeg legyilkolná a magyar népet, egész történelmünket, mely féllárával már úgyis abban a „nagy sírban“ van, amelyről Vörösmarty írt, ránk vár a hivatás: lefegyverezni, szétosztatni, megtéríteni, átformálni, magunkban feloldani ezt a tömeget.

Íde nem erőszak kell, hanem szelíd erő. Egy, legfeljebb két nemzedék újjánevelési munkájával el lehet még tüntetni a magyarországi tömegeket, e sötét hullafoltokat testünkről. Irtózatoss történelmi felelősség nyugszik ezzel egész mai kultúrpolitikánkon. Mértékadó köreink könnyelműségének még csak sejtelve sínes arról, hogy „media vita in morte sumus“. A mai rendszer csak növeli a bajt. Az egyetemek, iskolák minden fokozata évről-évre újabb *tömegeket* dobna az aszfaltra. Nem a számot sokaljuk, mert „szellemi túltermelés“ nincs, legkevésbé nálunk, csak sterilis tömegemberekben való túlprodukció. Közoktatásügyünk holt tanterve kiöli népünk fiaiból a kozmikus egészségnek, a néptudatnak, az egyén fölötti termékenységnak, a földszeretnek, zseniális népirodalmunknak és népdalainknak minden bennük élő szikráját. A mai iskoláztatás egyenesen a szűz szent Margit-híd, a spengleri Untergang részére nevei a népet. Holott ugyanez a nagyszerű szervezet, ha meg lehetne indítani benne az elaludt részben megromlott és népi felfrissülésre szoruló vérkeringést, akkor — és ez az idő közeleg — győzelmes ecclesia militans lenne a démoni tömeglélek kiirtásában.

Világvárosaink polgársága borzadva beszél a középkori inkvizicióról. Ő maga pedig fordított inkvizíciót valósít meg: az egyéni elv nevében kiirtja a magyar közösségek lelkét. De eljön az ideje, amikor újra a közösségek fognak felülkerekedni. Olaszország, legalább politikailag, már megtalálta ezt az utat.

Budapest

A kevesek éneke

Mi már nagyon magunkra maradtunk.
 Egymást keressük riadt hahókkal
 s csóvákat lengetünk alvó éjszakákba.
 Gyér tüzek gyúlnak messzi innen-onnan,
 de elkerüljük a derengő tanyákat,
 mert nem tudjuk, hogy rabló — vagy barátlak.
 Csak gyúlna bár egy hites, fényes csillag,
 vagy lenge szélben zászló integetne,
 vagy hang ha szólna: erre, erre, erre! ...
 Utunk behintve tüskével s benőve
 tévesztő bozóttal; testvérhangokat
 veszajt a kétség barna estje
 s hiába suttogok néha jobbra, balra:
 barátaim, csak jól összefogózni. —
 És átkos sorsa gyöngye keveseknek
 hiába sújt ránk, mint lángralobbant ostor,
 mégis vannak, kik más utakra lépnek.
 De mi csak elhaló panaszát halljuk
 a tévedt távozónak s néhány forró
 szavát: jaj... vérem buggyan!... törbecsáltak! ...
 árok!!! — Nincs felelet; minket a sorsunk űz,
 mint szél űz őszi felhőt
 s nagy útját járjuk tévedt vándoroknak
 és vagyunk mindig: eggyel kevesebben ...

Fekete Lajos

Attila halála

Az éjszakában felhördült a sátor
 és lompos ebek a holdra ugattak.
 A vezér két alélt karjából kihullott az asszony
 és kemény ajkán a „végem“ szó vonaglott. —
 A sátor előtt a csatlós talán-tán
 rosszat álmodott,
 mert felriadt; s a hűvös csillagokra
 torkán hogy kifért oly szörnyűt kiáltott:
 hahó, hahó,
 micsoda üstökös az!? ...
 De csak egy percig — aztán, mitse látott.
 Koplyás vitézek rohantak száz irányból
 s hogy feltépték nagysebtében a sátort,
 a hőkkent lándzsák megálltak a földben.
 S benn,
 a kandeláberben tövig égtek le mind a gyertyák;
 a sarokban egy boldog nászi hárfán
 e pillanatban pattant el a hír ...
 S tárt, nagy szőrös mellén az Istenostorának
 lila szájából gazdag vére folyt
 s a csapzott, barna főre Ildikó hajolt ...

Ujvidék

Fekete Lajos

Kós Károly VARJU-NEMZETSÉG

KRÓNKA

(Folytatás)

3. könyv, I. fejezet

— Éppen csak beértük. Dél tájban, ahogy jöttünk lefelé, a dongói ösvénynél Gyerőffy úrral találkoztunk. Vadászni mentek: többen is voltak. Errefelé tartottak az ösvényen. — Nincsenek itt?

— Nem láttam őket. — Aztán kik voltak még?

— Nem tudom. Talán Kabós úris ott volt.

Varju János gondolkozott. Ujabb szélroham vágott le.

— Eredj a cselédházba. Ott telepedetek meg éccakára, úgy sem mehettek sehová ma. Vaszi majd megmutatja, hol kaptok szénát, meg szalmát. A szánkáról leszedtetek?

— Le.

Bement a házba Varja János. Vendégei ittak az asztal mellett, Gáspár velük. Letelepedett az öreg is. Aztán a fiához fordult:

— Styéfánnal beszéltél?

Beszéltem.

— Mit gondolsz?

— Azt tudom, hogy mind itt kanyarodnak, jóideje már mind itt körülbe.

A házba sötét volt, csak a tűz világított, künn szürke hóvilág és kavargott a hó. A szél hol nekiiramodott és végig száguldott a völgyön, hol elállott és olyankor süket csendesség volt; aztán újra nekirontott a hegynek, erdőnek és vágott le a völgybe.

A négy ember elgondolkozva ülte körül az asztalt. Nem igen beszélgettek, de valami szorongásféle szállott rájuk. Furesza érzés, ami nyomta, szorította a mellüket, fejüket, kergette, forgatta össze-vissza a gondolatokat. Valamit kerestek,

valami utat, valami világosságot, valami nyílt helyet, hogy eligazodhassanak, de mindenütt csak szürke zavarosságot, zeg-zúgos nyomokat, megrontott csapásokat láttak, ami csak mind jobban-jobban összezavarta az eszüket. Néha egymásra pillantottak, hátha a másik? de minden arcon ugyanez a töprengő keresés.

Félni? Nem. Ezek az emberek nem szoktak félni. A havasi ember élete mindennapi tusakodás az életért és éjjel-nappal minden dolgában ott tudja maga mellett a halált. De mint mikor a biztosnak tudott ösvényen egyszer csak ösmertlen sűrűségben, csillag és napta-lan szűrűségben nem tudja mit-tévő legyen, merre lépjen és a bátorság nem segít semmit, akkor szállja meg a kemény embereket ilyen érzés.

Közben egészen éccaka lett és a menyecske világosságot hozott a házba. Az asztalra terítőt vetett és fakanalakat tett.

— Az emberek esznek-e? — kérdezte Varju János.

— Küldtem.

— Viszek bort nekik — mondotta Gáspár és felkelt.

— Forraltan kell — szólt utána apja és gondolt valamit, amitől mintha a szorítása engedett volna.

Az asszony nagy tában forró ételt hozott be és Gáspár is vissza jött.

— Csendesedik az idő.

Megint csak engedett a szorítás.

Kanalasták a jó párolgó levét és halászták a tából a húsokat. Megmelegedtek az ételtől és az jól esett. És Gáspár hirtelen letette a kanalat:

— Ha Almásig szabad volna bár az út! — mondotta.

Egyszerre tette le a kanalat, kést mindenki. Egyet gondoltak. Botos László mondotta:

— Bár Esztánáig lehetne eljutni.

Aztán tovább ettek lassan elgondolkozva.

Gáspár megtörölte kését és tokba tette, ivott egy hosszú kortyot, aztán felállott:

— Meg kell, hogy lássam az utat.

Kinn már egészen megesendesegett az idő. Az égről csillagok villantak a száguldó fellegrongyok közül, lenn csak ritkán borzongott végig a szél. Gáspár a hótálpakat szíjjazta csizmájára a tornácon, mellette Maftye, a mariseli régi vadász ugyanazt cselekedte: csak hogy ő boeskor alá kötötte azokat. A menyecske szurok fáklyával világított.

Hirtelen felrettentek.

— Hallottad?

— Lőttek!

Gáspár a tornából puskáját kapta elő és lőtt. Szinte rögtön jött reá válasz.

A házból kijöttek az emberek, a cselédházból is, pajtából is, aki csak ott volt. A kutyák csúful vonítani kezdettek.

— Mi ez?

— Lőttek.

— A Talharun lőttek.

— Valami baj lehet ott.

Gáspár a hótálpakat kezdte lecsatolni.

— Maftye, szólj egy embernek és menjetek ti. Puskát vigyetek. Aztán ahogy lehet, küldj hírt, van-e út. A nagy útnál vigyázzatok; a Cifrát ügyeljétek. Gyorsan járj, az utat tudod.

Aztán apjához fordult:

— No, édesapám?

— Menjünk a házba. Emberek, fedél alá. Ha valakinek baja van, majd csak idetalál most már. A világ messzire látszik.

Az udvar kiürült és elcsendesegett, csak a kutyák vonítottak fel még egyszer-egyszer.

A pitvarban halk szóval beszéltek apa és fia. A kuckóban ült vénséges Ilia, a nézőember. Apró szemei úgy villantak elé, mint a faodvából a reves fa.

— Gondolod, hogy a pataki úr?

— Csak azok lehetnek.

— Ide találhatnak.

— Nemsokára itt lesznek.

A földre pillantottak, majd Iliára néztek, akinek a két szeme hol az egyikre, hol a másikra ugrált.

— Mit gondolsz, Ilia?

— Ami útban van, félre kell tenni az útból.

— Igaz! — mondotta öreg Varju János és eszibe jutottak ifjú Székely Mojzes és Prépostvári, meg Ebeni uramék és még sokan.

— Úgy van! — bólintott Gáspár is és a fejében járt ifjú Bethlen István és Zólyomi Dávid uramék.

— El kell vinni mindent a házból, — mondotta Varju János.

— De hová?

— Én tudom, — dörmögte Ilia. — Ott senki sem kapja meg. Ahogy senki sem kapta meg aranycsináló nagyapád holmiját soha.

Ilia csendesen dörmögött, de mintha villám csattant volna a két Varju előtt a földbe. Gyárfás is hallotta ezt a historiát, de nem beszéltek ők erről soha. És most íme azt látta, hogy apja reszketni kezd, aztán csak eltakarja kezével az arcát. Mintha valami feketeség szállotta volna meg a szemét, elsötétült a világ előtte. Sokáig állott így szürkehajú Varju János, aztán csak megrázta magát. Kezeit levette szeméről és furesa volt a hangja, amikor megszólalt:

— Nem hazudott! Hát még sem hazudott!

Gyárfás nem mert moccanni sem.

A dragojszai nézőember törte meg a csendet.

— Megmutatom én, mindent oda lehet vinni.

— A lyukba?

— A lyukba.

— De hó van és nyoma lesz.

— Az az én dolgom. Hajnalra nem lesz nyoma semminek. A juhokat megjártatom ott.

Varju János gondolkozott:

— Ketten végezzétek el. Ne tudja más. Én se. Megyek bé. Senki se tudja.

Varju János bement az első házba és leült a kemence mellé, a többiek mellé. A Botosok csendesen idogáltak, nem zavarta őket. Két térdére támasztotta két könyökét, kezébe hajtotta fejét és nézte a földet.

Sokáig, sokáig ült ott így. A vendégei talán szólottak is hozzá, nem hallotta. Lehet, hogy azt hitték elaludt, mert aztán csak egymásra

Aztán ugatni kezdtek a kutyák dühösen, mint amikor idegent éreznek. Varju János felugrott és kiment a pitarba. A tornácon valaki topogott erősen, az öreg kinyitotta az ajtót:

— Nő, ki az?

Egy ember lépett be: csupa hó és zúzmora tetőtől-talpig.

— Jó estét!

Levette a kucsmát fejéről és a csizmájához csapogatta, aztán a bekecsset gombolta ki és megrázta.

— Adjon Isten! Tán csak nem Valkai József úrfi?

— Éppen az.

— Jöjjön hát bé istállom. Megfázhatott. Az úrfi lövöldözött?

— Én. Eltévedtem. Ide igyekeztem, segítségért. Önagysága ott szorult a Talharu túlsó oldalán, a szakadéknál. A hó befutta az ösvényt.

— Rákóczi?

— A fejedelem!

— Rossz hely az ott. Ösmerem.

— Odakapott a hófergeteg. Ösvény nincsen. Segítség kell hamarosan. A lába is megcsikkant. — Hozzá tette még: — Kegyelmed a vári vadászok közé tartozik.

— Nem a! Csak voltam vadász-mester az én jó uramnak, Bethlen István úrnak idejében. Akkor. Te György, — szólt oda az egyik Botosnak — egy csepp bort melegítse-

tek az úrfinak. Aztán a csizmát le kell vetni, kapcát megszáritani, a vizes holmit terítsétek ki, üljön le úrfi a tűz mellé. Aztán kinyitotta az ajtót és nagyot kurjantott:

— Hej Vaszi, Juon, ötozzetek útra.

Ő maga is bekecsset vett, meg hótalpakat kötött fel. A polcra szu-
rok fáklyákat vett elő és egyet meggyújtott a tűznél. Egy ember dugta be a fejét az ajtón.

— Kötelet hozzatok, meg egy kézi szánkát is. Fejszékét. Na, mehetünk. Aztán csak igya meg a meleg bort, úrfi. Éjfélre talán itt leszünk.

... Éjfélre aztán meg is érkeztek.

A pataki urat úgy emelték le ketten a gyalogszánkáról, ahol pokróccal letakarva egy saroglyán feküdt. Bevitték az első házba s egy nagy karosszékre ültették. Próbálták az urak a csizmát lehúzni a lábáról, de bedagadt. Hát levágták a lábáról, a kapcát letekerték; még kék volt a bokája és erősen puffadt. Az úr kinyitotta a nyelvét harapta. Az urak azután levetkőztek, a lábbelit lehúzták, száritgatták magukat és melegedtek. Sokat nem beszéltek, Gyerőffy uram mogorván morgott és szeme néha lopva pillantott szerte a házban. A két Botos testvér szinte észrevétlenül kiment volt a házból a pitarba. Valkai uram frissen bort melegített a tűznél. Egy cseléd fát hozott be; a háziak közül senki.

A fejedelem Valkaihoz fordult:

— Gyaluból nincs hír? — kérdezte.

Az úrfi csodálkozva nézett urára.

— Semmi, felséges uram.

Rákóczi lehunyta szemét. Nagy kínjai lehettek. Gyerőffy uram oda-dörmögött a fiának:

— No fiam, Önagysága belebújt a lyukba.

Kabos uram meghallhatott valamit, mert visszadörmögött:

— De mű is ám véle együtt benne vagyunk.

— Láttad, mi ember van itt?

— Volt szemem.

(Folytatjuk)

IRODALOM ÉS MŰVÉSZET

Aranyszoknyák

Móricz Zsigmond történelmi melódiái. Atheneum kiadás 1927.

Móricz Zsigmond termésében a háború után új korszak nyílt, ha mindjárt megtorpanás is volt az első lépése. Az író elvégezte magában a szociális Magyarországot, haladt egyet a szabadság fölfelé vivő útján, legméltóbb sorsunkat látta: Magyarország a csillagokig.

E korszak első órái elégiai órák voltak, egyik legmeghatóbb elégiankat adott: Légy jó mindhalálig, az ökölnyi Toldi történetét. A Toldi-sors ősbib, több magánál Toldinál is és in idea Aranynál jóval, öregebb tradíció. Móricz Zsigmond hű fia volt e tradíciónak. Különben is több szál fűzi Arany Jánoshoz, szociális pesszimizmusa egyenesen a Bolond Istók keserűségének ki nyílása. Toldi-víziója, mely a szociális Magyarországra elegyedett, most szabadabb, ősbib formát kívánt s Móricz a história felé tért, Báthory Gáborhoz, Ó-Erdélyhez jutott. Ez a gyökerek felé induló út adta a meghalt meséjét; régi, koratavaszi virága pedig a Mese a zöld fűvön; legújabb hajtása pedig A vaskereszt.

A halál nyilván a legnagyobb hatalom, míg Istenhez érünk s van egy furcsa virága: a mesehalál. Mikor pattanásig, szülésig dúsul a test, mikor a valóság fölé kezd lombosodni a mese, baromilag széjjeltépik, cafattá gázolják, tör fut a mese szívébe, meghal az ígérő, jól rejtegető köd s egy árny telepedik a helyébe: a szociális Magyarországra árnya. Ez az Aranyszoknyák egyik csúcsa (Meghalt a mese).

A multbanező úton egy sereg kíséri örökkön Móriczot, hajdani újrábredő Ázsiánk, a hajdúság. Az üszkös, fekete nedűvel teli szívek hajtának virágot, aran néharagvógó csillagot, kifelé ünnepet készít, magában az ember. A hajdú csillaga, asszonya a magasságba nő, a harc, a konok keresés szívéből. Torony épül az asszonynak, az örömnnek, hogy tragikus hiába harcunk egy kicsit megállion s méltóbb égtái felé forduljon. Ez az asszony meghal, hogy a miénk lehessen,

hogy mese lehessen, hogy feiragyogjon a nagy határ-mezőben, a friss zöldfüvek felett. Hogy acél-arculatú hajdúk tovább szerethessék, így magyarul: harc és halál között. Ez a másik csúcsa Móricz Zsigmond könyvének. (M - - zöld fűvön.)

A harmadik nagy-nagy mámorról beszél, magyar feledkezésről, magyar dühről, mert jobbról is, balról is a pusztulás arcai, idéltlen császár s kapzsi kis tót- király.

Előttünk pedig komolyan, ítélőn a halál. Hát a halálba mentünk, ez volt multunk egyetlen fényes kapuja.

A nyegedik az Alvó Oroszlán, a nagyon igazi Mátyás király, az öregedő Mátyás hypermnese, körülötte különös meseparasztok. A mélyében felszakadó tragédia: méltatlan méhek, idegen asszonyok, győzhetetlen ugar, megsejtett összeomlás, siralomház.

Móricz a szociális Magyarországból kinővén, egy nép nyomai után indult, az őshaza, őslélek felé tért s egy nép hajdani, szép nyomaira talált, akkor, mikor talán, még nem is hittük, hogy ez a nép valósággal új nép, hogy ez a szó: magyar, nemsokára talán megkapja Istentől indult jussát. Mi szerettük, szerettük s szeretni is fogjuk e nyomot, de tovább is megyünk az úton s hiába minden zsivaj, az új magyarság egyre szebben énekel. Már hetek óta ez a néhány sor zsong bennem: „És jól látszódottnesszről is, amint lova hátán a fekete kapu alatt, meghajtottá Ázsiából hozott nagy fejét a legény.” (Tamási Aron: Cigányvirág). Kik elhagyták a szociális Magyarországot, az örület sűrű vízióit, kik feljebb jutottak, jól ismerik e főhajtást, a viselősök közös szent mozdulatát. A mi Ázsiánk, mi magyarságunk már nem homlok homlok ellen, nem lázadás a tegnapi ritmusa szerint, nem is a barbár babonás torpanása. Konok, ázsiai fejünk meghajlik, de nem törésből, vagy félelemből, hanem egy születő nép, egy születő humanitás terhetől.

Mert a népek végső csúcsaiban valahogyan újra teremtik az Istent s új-szövetséget kötnek az Istennel. A magyarság már annyira érett, hogy természetes folyamként beletorkollik Isten örök akcióiba. Így lesz Erdély szent föld, új Erdély s Nyíró és Tamási furesaarcú székelyei Isten fiai, kik megtörik a kényszer özön-képeit, nekik kisebb fátumok arcán átvirít néhány szál ibolya. Szabadság ez, hiszen már

régóta érzem: mi — magyarok, ahogy az örület legsűrűbb víziói közt nem pusztulunk el, megteremtjük a legfensőbb szabadságot.

E generáció vallja apáit, apáért vitézkedett is és gyönyörködve néz az aranyoszoknyákra. De tovább énekel. Az új magyarság énekel. S vajjon esoda történik-e, apái megértik-e őt?

1928. január.

Féja Géza.

Fiatal költők

Varga Zsiga: Tüzijáték, Párisi Magyar Akadémia kiadása, Simon Andor: Álomföld, Pandora kiadása

Egy könyv jelzi még csak az útját, nagyon kiforratlan, nagyon fiatal, de sok a reménysége — így szólna Varga Zsigáról valamelyik galambmájú szakállasunk. Pokolba vele — mondja, kinek a föld-rengések, források, nyugodtfejú fák és egyéb földindulások már réggen megkeserítették minden nedvét. Megemésztetlen Ady-darabok, helyesírási hibák — mondja az filozopter, mert jaj Varga Zsigában nyelv keletkezik s ki tudja, utána bírnak-e dadogni, az eddigi tapasztalatok azzal fenyegetnek, hogy nem!

Hát Varga Zsiga humanitása nem elsősorban esztétikai s igazán kérdés, hogy formái esztétikai sikok felé haladnak-e? Inkább olyasvalami, amiről Ady énekelt, s amit „kortársai” szintén nem értettek meg: „Szörnyű bogos-ágos, de Nap nyila is van annak.” Ez a „szörnyű bogos-ágos” nyilván egy el nem készült gyümölcs, de éppen ezért nagyon gyökerízűek az ízei, egy örökös formálódás, mely féligtorzós arcával is több annyi-annyi apró formánál, hiszen „Nap-nyila” is van. E humanitás mindenestre nem az ötvösöké s rimkóvácsoké, értelme pedig csakis egy készülő népben, egy kezdődő hellászban van, hiszen abszolút fiatalság.

Ez a fiatal költő végek közt kezdi az életét, végekkel kezdi első kötetét, amint a fa első hajtása a kozmosz nyelvén értőkhöz nyilván

a gyökerekről beszél. S itt néhai Balassa Bálintot kell dicsérnünk, ki eldalolta valaha, hogy ninesen szebb dolog a végeknél s íme e dallal jövünk mi is a világra, a századok nagyon összefutottak. A végek pedig nagyon nyugodt, biztos, nagyon statikus valóságok lettek, s statikus a sors is, mely közöttük áll, karjaikba ölelkezik. Ez a helyzet, ez a sors nagyon idea-termő valami s ilyen értelemben él Varga Zsigában a gondolati lira reménye. Ez a nyugalom, ez a végek közt gyökeredzés nyilván feltételezi, hogy a drámák lebíráttak, az én feláldoztatott egy fensőbb értékért. S ebben a helyzetben, ebben a sorsban sajátságosan alakul a nyelv, sajátságosan, mert a drámák törvénnyé válnak, tehát a jobbagyszavak, a tegnap szavai, az én drámáinak szavai egy fensőbb kötöttségért, törvényért láznak. Minden szó egy külön törvény lesz, egy életdarab, egy dráma végső értelme.

S te halott:

„Nedvességben, mély álomban,
örökékes földjáromban,
agyagban vagy, csöndességben,
örökségben.”

Mi élők pedig jól tudjuk, hogy „csak jobb a fának”, hogy „ügye múltok vagyunk a fák között mikor fa-országban járunk” — és „semmik vagyunk a szórtlan vizen, mikor hajóra szállunk!” A halott ott van az éhes járomban, de bé-

kességben, csöndességben, örökségben, őriző törvényben, nyilván drámák összezsordulásánál, annyi-annyi dráma összetisztulásánál, végge-tisztulásánál. S mi élők, kik drámák elején s közepén tobzódunk, megpillantjuk a végeket s közéjük kívánczozunk. Nyilván az ideák idilljét kívánjuk s mások-e ezek mind, szebb sorsba ért drámák? Egy gondolatzenét kívánunk, mely olyan közel van Istenhez, hogy talán maga az Isten.

Ez az idill, ez a sors persze nagy különösség a XX. században, akár csak magyarnak lenni. Az örök filozopter nyilván az öregedő nyugateurópai rimesztergályos sugallatára Varga Zsigát Ady palástja alá tette. Pedig Varga Zsiga egészen más sors, síksági ember, széles alföld. E ponton Petőfivel találkoznék, de persze Varga Zsigában nem keletkezett, nem keletkezhetett petőfies leíró-periódus, mert az ő síksága nem felfedezés, inkább ezredes gyökeresség. Csak olykor csúsznak verseibe gyorsütemű leíró darabok:

Kolomp, duda tehenek,
autók, kordék, szekerek,
kondák, libák s tejesek
kedvesek.

Szép, új, bukolikus seregszemle. Filozopterünk gyermekverset látott benne, hát bármelyik gyermekversben van annyi s olyan poézis, mint annyi-annyi „modern idegrezzenésben” s „szédületben”. Idézhetnék is, csak a kegyelet tart vissza.

Persze Varga Zsigát is körülfogják ledérebb kisértetek s „lézengő ritterek”, a túl-tul kurjongató jobbágyszavak s egyebek. De én nem aggódom az aggódók aggodalmát. Ő Párisból jó híreket küldött, mik igen hosszan s biztosan hihetők.

Bízva néznek rád Varga Zsiga. A „hajduk, betűvetők s szép papok.”

A néppsziche elindul, hogy dal, vagy ballada legyen az időben, vagy pedig megmarad a tájban patakknak, mesének, a dolgok folytatódó ritmusának, építvén, megvalósítván szunnyadó formáikat. Ezt éreztem Simon Andor könyvének olvasása közben s valami nagyon tiszta örömet, hogy íme itt van az új népköltészet reménye, mert dal, ballada és mese csodálatosan összefonódtak Simon Andor mélyében, melyek virágot hoztak. Könyve az első sorfól az utolsóig nyugodt idill, a föld eszmélkedése, természetes vígsága. Az új költő két nagyszerű konstelláció között áll, ami alatta van: síroknak és komoly, öreg gyökerekben s föllötte: hol a tragédia csúcsával játszik az Isten. Ám Simon Andor könyvében nyoma sincsen ennek, ő érzi, hogy a tájban, fában, virágban s a föld igaz fiaiban elintéződőtt minden, a teljesedtség ragyog mindene elé, melynek mosolya sincsen, mert arca, maga a mosoly.

Igy lett könyve zárt világ, egyetlen harmónia. A természete zene, nem áradás. Minden nyugodtan, biztosan áll a föld öreg testén, s ha megmozdul, csak annyira teszi, mint a hegedű húrjai, vagy mint a patakot csókoló ág, hogy zene legyen, hogy nyílás legyen, hogy értelmet adjunk a föld simon-andori adottságának az évezredes csöndnek.

Eleinte sokaknak idegen lesz, így együtt azonban igen szép Simon Andor versformája: hegyi kürtök szava, hívnak, hívnak, majd széles ütembe csordul bennük a tilinkók lágyasága.

Úgy hívom, úgy szeretem verseit; reménységpalánták.

Féja Géza.

Asztalos Miklós dr. tanulmányai az erdélyi kérdésről*

Az ú. n. erdélyi probléma kezd hatalmas tanulmányorozattá dagadni. Nemzetpolitikai, történelmi és jogi dolgozatok mellett irodalmi és pszichológiai analizisek igyekeznek a külön erdélyi lelket, a „transzilván hőskölteményt“ újszerű megvilágításba helyezni. A neves szerzők sorában kétségtelesen a legsokoldalubbak egyike Asztalos dr., az erdélyi ifjabb írógeneráció illusztris tagja.

E sorok nem kívánnak útmutatók lenni ebben a bonyodalmas problémában. Inkább arra óhajtók rámutatni, hogy a merev erdélyi transzilvánista álláspont és a Rákosi Jenős magyar imperiálista álláspont között, a román autonomista álláspont és a bukaresti kisebbségirtó imperiálizmus között ezidőszertől áthidalhatatlan szakadékok vannak. Gyárfástól Asztalosig az újabb szerzők egész sora bizonyította nemcsak az erdélyi probléma politikai és gazdasági, társadalmi és kulturális különválóságát, hanem egyúttal külön erdélyi lélek, erdélyi szellem és transzilvánista gondolatról beszélnek történelmi és bölcséleti alapon. Ha ez a különválóság belső öntudata volna az erdélyi románságnak és szászságnak is (melyre nézve eddig csak nagyon homályos és bátortalan utalásaink vannak), a transzilván gondolat reálpolitikai elképzelés volna az adott viszonyok között. Míg azonban a bukaresti, nemzeti kisebbségi jogokat lábbal tipró imperiálista fajpolitika uralkodik, az újonnan felébredt transzilván gondolat, melynek jelenvalóságát senki eddig komolyan kétségbe nem vonta, — merő utópia és semmi remény sincs oly irányban, hogy egy federalisztikus, vagy autonomista új államkapcsolat alapját képezhetné. Ha a sovén

óromániai, a budapesti magyar és az erdélyi magyar álláspontot egymás mellé állítjuk, csaknem áthidalhatatlan ellentéttel találkozunk. És ez érthető is. Az erdélyi kérdés nem pusztán faji, kulturális, gazdasági stb. probléma, hanem elsősorban hatalmi kérdés. Több mint ezer éven át Erdély integráns része volt a magyar imperiumnak. Ma, közel egy évtizede, Románia alkatrésze. A XVIII. század elejéig a magyar-székely lakosság a szintén nem autochton, hanem később beköltözött szászokkal és románokkal szemben számbelileg is túlsúlyban van. Ezer év és tíz év, mely alatt közvetlen nyomait a beolvadó törekvésnek magyar-résről nem találjuk. És tíz év — amely ezer év nyomait, tradicionális társadalmi és gazdasági berendezését pseudofasiszta módszerekkel meg akarja változtatni. Ezer év történeti súlya, szembeállítva egy ifjui erejű és lelkesedésű faj nagyratörésével, a mérleget egyensúlyba tartja és Erdély, ennek a két fajtanak a vízvázalasztója, hol a két faj egymással találkozik, hol évszázadokon keresztül együttélt, külön magyar és külön román problémává vált abban a pillanatban, amidőn bárki a helyzet megoldási formáit keresi. Véleményem szerint a Gyárfás—Asztalos elmélet bármennyire is hangsúlyozza, hogy az erdélyi kérdés súlypontja Erdély multján, geográfiai zártságán, gazdasági kikerekítetttségén, vagy ha úgy tesszük a transzilvánista szellemen nyugszik, — *a kérdés magva nem ez, hanem az a történeti szükség-szerűség, amely Erdélyt két faj ütközéspontjává, a nacionalista aspirációk zsákmányává, egy második és sokkal komolyabb Elsassá tette.* Bármennyire tetszetősen hangzik is tehát az „Erdély az erdélyieké“

*Asztalos: Az erdélyi tudat kialakulása 1925. Az erdélyi mult tanulmányai 1926. Szavak Erdély története elé 1926. A transzilvánista gondolat 1927. A magyar kisebbség és történelem Erdélyben 1927. Wesselényi Miklós, az első nemzetiségi politikus 1927.

jelmondata, — az erdélyi magyarság sorsa, helyzete, jövője ép-úgy érdekli a magyarságot, mint braziliai, kanadai, vagy a berlini magyarság sorsa és ezzel az érdeklődéssel szemben erőteljes az állami szuverénitási szembesítható archaikus felfogása. A népkisebbségi jogok, bármily papírosdíszletszerűek még, elméletben legalább is áttörték a szuverénitási régi fogalmát. A magyarságnak nem is annyira ezek a jogok képezik a létbiztosítékait, hanem történeti, kulturális, számbeli és gazdasági súlyuk. Ha tehát a reális helyzetből indulunk ki, az erdélyi problémának csakis olyan megoldása lehet évszázadokra szóló, amely ha nem is a két ütköző faj teljes aspirációját, *de mindkét faj szabad kultúráját, gazdasági, társadalmi és politikai egymásmellett élését és fejlődését biztosítja*. Ez ma még elmélet. És elmélet marad addig, míg Gyárfás, Jakabffy, Asztalos, Kristóf s a többi magyar autonomistához hasonlóan fel nem fedezzük a túloldal autonomistáit is.

Ha most ebből a nézőszögből soravesszük Asztalos dr. tanulmányait, el kell ismernünk, alapos és úttörő munkát végzett. Az erdélyi tudat kialakulásáról szóló első tanulmányában nyomon kíséri az erdélyi fejedelemség önálló állami létre való emelkedését, de az adatok egész sorával bizonyítja, hogy

Erdély már 1526. sz. előtt is Szlavóniához hasonló tartományi jelleggel bír. „Szavak Erdély története elé” című cikkében Erdély geográfiai, gazdasági és kulturális zártságát és különletét tárgyalja s erős kritikát gyakorol az 1918 előtti budapesti centralista politikán. „A transilvánista gondolat”-ban összefüggően ismerteti az erdélyi kérdés irodalmát. „A magyar kisebbség és történelem” tanulmánya a történeti mult ismeretét emeli ki, mint amely az erdélyi magyarság öntudatát táplálhatja és erősítheti. Azután rövid összefoglalásban bizonyítja a román autochtonia tarthatatlanságát s mutat rá arra, hogy az erdélyi magyarság történelmi jogai kétségbevonhatatlanok. Romániában — írja Asztalos — csak úgy indulhat meg az állami megerősödés, ha úgy ethikai, mint gazdasági és kulturális téren kellően méltányolja az államhatalom a történelmi fejlődés kialakította adottságokat.” Végezetül megjegyezzük, hogy Asztalos Wesselényiről írott könyvével a HID januári számában már foglalkoztunk.

Az erdélyi problémára magára még visszatérünk, itt csak olvasóink figyelmét még egyszer felhívjuk arra az érdekes tanulmány-sorozatra, melyet Asztalos dr. írt s melyet, reméljük, rövidesen együttes összefoglalásban is meg fog jelentetni.

Szász Béla dr.

KÉPZŐMŰVÉSZET: Gruzda János képeiről

A karácsonyt megelőző héten nyílt meg Erdély tél-festőjének, a zalatnai magányba elvonult Gruzda Jánosnak, gyűjteményes kiállítása, a kolozsvári ref. teológia egyik tantermében. Ez alkalommal hatvan képét állította ki a művész, a napisajtó és a közönség ritka-egyöntetű elismerése mellett. Gruzda művészetéről *Áprily* Lajos ezeket a meleg, lírai szépségekkel teljes sorokat írja a HID számára:

Barátja és szép napokon kívándulótársa vagyok Gruzda János-

nak. Kikapesolom hát a magasztaló szavakat, mert tudom, hogy előlük zárkózottságának régóta kiépült védelem-sáncai mögé ugyanis visszavonulna szemérmes enyvénsége. Kikapesolom a megkülönböztető nagy jelzőket, mert az előjövendőkkel keveset törődve, fényűző pazarlással vesztegette el jelentésüket Erdély művészeti és irodalmi kritikája. És kikapesolom a fokozatmérő megállapításokat, mert a festő jóbarátai közé tartozom s a hozzám túlságosan közel álló képek mások megítélésére váró esztétikai értékét nem ismerem.

Én csak a Gruzda János faluját ismerem. A télben lapuló házakat, melyek kéményeiből keskeny füst-ösvények szakadnak imádkozó buzgósággal az égboltozat felé. A falu kemény parasztjait ismerem, akiknek lázas ritmusu sirató énekei ma is pogány erővel csendülnek meg a halállátogatta kunyhókban; a falu járhatatlan sármélységeit, eszményítő hómagasságait és dombokra kiülő komondor-őreit, melyek tíz esztendeje strázsálják a Gruzda János elrejtett művészetét, a Csipkerózsza-kastély legyőzhetetlen akadályaiival.

Én csak a dűledező parókiát ismerem, melynek széljárta szobáiban a festő a Segantini alpesi lelket olykor megidézi csöndes társalkodásra. Én csak a Gruzda János tavaszi, adventi várakozásának nyugtalan idejét ismerem, melynek végén a falu halálosan szorító karjaiból kiszabadul havasi vizei és hegyei közé, hogy a hervadó erdők és hóbefult mezők komor elégiái után sziklaodái hatalmas miliójét újra és újra megtalálja.

Én csak azt tudom és a Gruzda

képei bizonyára igazolnak engem, hogy a festőjük fenséget kereső lelke a súlyos őszi és téli hangulatok kiélése után, a márciusi hóolvadásnál megáll, a tavasz dalos, fiatal témái között elveszíti tájékozottságát, hogy a havasi monumentális hangulatkörében termékenysége felé vezető útjat ismét felkeresse. Én csak a lázat ismerem, mely Intregald és a Remeteszoros szakadékaiban szembeszálló daccal kétségbeesett harcot vív a szirteknek színeket maradó nélkül nem bővílhető lelkeivel.

Én csak a Michel Angelo kegyetlen kalapácsát ismerem, amellyel a művész háborgó elégedetlenségének kíméletlen lendületével sújt rá az elképzeléstől messze elmaradt, tájadalmasan megtagadott alkotásra. A magyar közönséget pedig arra kérem, hogy e kiállításig vezető hosszú útjában Erdély szépségeitől elkápráztatott s odaadó gyönyörködésének ideje közben szerencsésebb társaitól megelőzött Gruzda Jánost, a nemes, magányos, örökelégedetlen lelkeket megillető melegséggel fogadja szeretetébe.

April János.

Két erdélyi kiállításról.

Szopos Sándor és Jándy Dávid képei

Piktornak, vagy éppen szobrásznak lenni a mai Erdélyben talán még nehezebb, még több megalkuvást, még több nyomorúságot jelentő sorsvállalás, mint írni. Az irodalom embereinek legalább a derékhada felszínen tudja tartani magát napilapoknál, tanári katedrákon, irodalmi egyesületek és társaságok olyan-ilyen szervezetsége révén, de a képzőművész egészen ki van szolgáltatva egyéni elszigeteltségének. Valami magképződésképe mutatkozik a nagybányai nagymúltú szabadiskola körül s kétségtelen, hogy Nagybánya márkát jelent Erdély határain túl is, de kultúrcentrumoktól távol fekszik és hiányoznak az anyagi eszközei hozzá, hogy nagyobb városokban kollektív kiállításokat rendezhesen. A bukaresti hivatalos „Állami Szalon” rendes tavaszi tárlatain egyénekenként szép erkölcsi sikereket értek már el erdélyi magyar fes-

tők, de itt sincs rá mód, hogy kollektíve jelenhessenek meg és így mutathassák be képzőművészeti fejlődésünk eredményeit. Kolozsváron pedig, ahol a központi magyar sajtó, mint a kisebbségi magyarság országos fóruma, országgraszolóan lemérhetné értékeiket és széjjel-sugározhatná híruket, alkalmas helyiség sincs nagyobb méretű tárlatok megrendezésére. Egyedüli mód a festő és a nyilvánosság találkozására az egyénekenkénti jelentkezés, s ez is csak azok számára, akik valamiképpen előtudják teremteni egy gyűjteményes kiállítás elég tekintélyes költségeit. Pedig — csak az tudja, aki évről-évre számon tartja az erdélyi képzőművészek rendszertelen jelentkezéseit — tehetségekben ezen a téren sem szűkölködik az erdélyi magyarság. Thoma János oldalán a nagybányai impresszionista hagyománynak egész sereg kiváló és tehetséges folytatója

él és dolgozik. Mellettük, ugyancsak Nagybányán, lassacskán másik kolónia is alakul, mely szakítva a hely tradícióival, új utakat keres tehetsége kibontására. Ezek a fiatalabbak Ziffer Sándor és Kádár Géza súlyos márkájú neve körül tömörülnek. Szatmáron a Székely Bertalan-iskola hatalmas erejű képviselője, Papp Aurél viaskodik elszigeteltség átkával, de a Litteczkypár is számottevő értéket reprezen-

Nem akar ez a kis cikk teljes seregszemlét adni. Talán lesz rá alkalom, hogy egyenként és bővebben is foglalkozhassunk minden számottevő erdélyi festővel. Itt csak a szárazségeverő értékek küzdelmes egyéni sorsát szerettem volna pár szóban felvázolni, hadd lássa az olvasó, micsoda heroikus önmegtagadásába kerül az erdélyi festőnek a kitartás a paletta mellett, mikor a cipőfelsőrész készítés fényes

Szopos Sándor:

Sátán leánya

tál. És ugyanígy majd minden nagyobb városra jut két-három jelentékeny név, de eldugott falvakból is csodálatos felvillanásai jelentkeznek a magyar őserőnek. Gruzda János Zalatnán festi az erdélyi havasok komor pompáját, Szopos Sándor Désről a gyimesi csángók közé jár nyaranta, megújódást keresni formákban és színekben. Dóczyiné-Berde Amál Nagyenyedről jelentkezik időnként izmos, a maga útjait kereső képekkel, Dezső Miklós meg éppen a távoli Erdővidéken eldugott Nagyajtáról ad néha-néha életjelt magáról.

megélhetést biztosíthatna magának és családjának. Akik ebben a harcban is ilyen teljességgel kedvezőtlen körülmények között is vállalják és hordozzák az elhivatás palástját, bizony mondom, nem az öleső siker, s nem a vékonypénzü tehetség emberei.

A *HID* 1927. évi áprilisi száma Kós Károlynak egy régebbi keletű írását hozta erdélyi képzőművészekről. Az ott felsorolt néhány név között szó esik Szopos Sárdorról is, akinek mostanában zárult Désen egy nagyobb szabású kiállítása. A Kós cikkében említett

és a mai Szopos között körülbelül négy, munkában eltöltött esztendő fekszik, ezért kell most újra megemlékezni róla. Az akkori Szopos kitünően rajzoló, a természetet becsületes hűséggel másoló, akadémikus-naturalista volt, aki még az impresszionizmus harsányabb színlátásaitól is szándékosan visszatartotta ecsetét. Epikus volt, aranyjános értelemben és semmi sem mutatott benne az egyéni útkereső bátorságára. Annál nagyobb meglepetést hozott híveinek mostani kiállítása, főként közel hetven kisebbmértetű akvarellje, melyekből új hang, az *életöröm* hangja csendül ki. Színlátása, frissült formái az epikus terjengősség helyett ma zártabbak és tömegükben érzékeltetik a mondanivalót. *Dekoratívebb* lett az új Szopos, anélkül, hogy régi erényeit feladta volna. A rajztudás biztos megalapozottságot ad kompozícióinak, könnyűvé teszi számára a stilizáló leegyszerűsítést, különösen tájképeinél, melyekben mélyen benne él a székelő karakter, levegőjével és tömört, szűkszavú, zárt formáival. Mostani bemutatkozása után kétségtelen, hogy Szopos Sándor előtt út áll, mely ugyan nem fog a szélsőségek fiatalos és gyakran felelőtlen viharzásaiba torkolni soha, de végre felold iskolás merevségeket és megmutatja a festő igazi arcát, a maga egyéni problémáival viaskodó, érett férfi világhoz való viszonyát és erre kétségtelen elhivatottságát. Egy befejezettnek látszó állomás után most kezd újra ígéret lenni Szopos Sándor, akinek komoly kvalitását — nemzeti vonatkozásokon felülemelkedve — itteni hivatalos körök is méltányolni tudják. Dicső városa festőiskolát állított fel számára, melyben Szoposnak, mint pedagógusnak ki-

vánt alkalmat adni arra, hogy nagy tudását és munkaszeretetét átadja a következő generációnak.

*

Szopos kiállításával egyidőben, Kolozsváron, a kisebbségi újságírók klubjában állított ki *Jándy Dávid*, akinek másodszori kolozsvári bemutatkozása csak megszorította híveinek és hívőinek táborát. Jándy a kétlaki piktorok közül való, aki Budapesten éppannyira otthon van, mint Nagybányán, de nem is mérhető „csak” erdélyi mértékkel. Budapesti elhelyezkedését, sikereit nem ismerem. Amit nálunk produkált, csak arról szólhatok, de elmenni szó nélkül semmiképpen nem tudok mellette. Az erő viharos, eruptív megnyilatkozása minden képe, különösen tömegkompozíciói, melyek formáknak és vonalaknak vad, nyers brutalitással aláhúzott ritmizálásával hatnak. A színei is: tajtékzó, haragos, fekete, itt-ott belevillanó kemény, éles fehérrel s néhány elégia árnyékkal, másutt biborban tündöklő házfödelek kobaltkék hegyekkel, az erőnek szokatlanul nehéz, néha éppen nyomasztóan zord kihangsúlyozásai. Minden figurája a tömeg teljes súlyával esik a térbe, apokaliptikus víziókban torlódnak vonalak és formák s e vad lendületben minden él és vonaglik, lázad és szenved, hogy vele lázadjon és szenvedjen a szemlélő is.

Megállítanak és megmozdítanak Jándy Dávid alkotásai. Akár mellettük, akár ellenük, de állásfoglalásra kényszerítenek. Nagy nyugtalanságukon az erő tudatos, magabizó nyugalma ömlik el. Nagy, maradandó becsű vásznanak fogunk még találkozni Jándy Dávid szignatúrájával.

Szentimrei Jenő.

Csók—Márffy—Lux Elek kiállítása

A naturalizmus után egy kicsit kiábrándultunk a természetből. Az utána következő művészi manifesztumok, teóriák korában a kritika elibe vágott az alkotásnak és ezzel elvágta a pozitív eredmények lehetőségét is. A nyomában felgyült csömör mégis termékeny volt. A Zola-féle definíció ezalatt igen jellemző metamorfózison ment át. „A művészet a művész temperamentumán át szemlélt természet.” Eleinte csak a „temperamentum” értelme fölött folyt filológiai vita. Azután a definícióba a temperamentum mellé a művész más egyéni tulajdonságai is belopóztak. Végre a német doktrinér esztétika a művész egész multját, sorsát a kiszámíthatatlan örökletességeket és kitapint-hatatlan véletleneket is belevette s ezzel igaz, hogy abszolút értékű általánosítást ért el, de egyúttal sikerült a problémát az abszolút hideg élettelenységbe konzerválni.

A fiatalabb generáció művészei, esztétikusai ezalatt a gyakorlati élet számára már megtalálták a termékenységet jelentő megoldást. Nem törekednek ilyen alkotás elé szabott meghatározásba fogni a művészetet. Az alkotás szabadsága általában korlátlanra vált. A kötetést csak az egyéniség, a formáló értelem törvényei adják. Az, hogy valakinek a szemlélete mennyire áll közel vagy távol a természetből, nemesak a művészi értékére nézve nem jellemző, de még a kora gondolkodás, érzés módjához való viszonyát sem határozza meg pontosan. A stílusháborúban felvetett sokminden változat a művészi egyéniség szabadságának (még a korszerűség felett is) eddig még soha el nem ért tiszteletét hozta el. Az egyetlen követelés az, hogy a maga egyéniségének belső törvényei szerint meggyőző, megfogó teljességet adjon. A színek, tónusok, valőrök értelmezése és a kompozíció folt, vonal elrendelése stb. már nem

olyan kánonok, melyekkel a műalkotás külső kvalitásai elérhetőkké válnak. A rajzbeli, tónusbeli és a valőrhiba már nem olyan botránykő, mert ha a kép magában vett egysége megindokolja, ha a kifejezés megköveteli — minden szabad. S ez a megindokoltság az a teljesség, mely a művészi érték sarkpontja.

Azt hiszem nem járok messze az igazságtól, ha azt mondom, hogy ez az egyéniségtisztelet azokon az okosan, ízléssel rendezett gyűjteményes kiállításokon finomodott, ahol sokszor igen távoli művészi sajátosságok kerültek szoros szomszédságban egymás mellé. Úgy mint most Csók, Márffy és Lux az Ernst-Múzeumban. Ahogy az ember végigmegy a Csók termein, szemei hozzászoknak az ő poetikus lágyságához, líraiságához, miből a színek úgy csilognak, ahogy a gyöngyház irizál. Beleéljük magunkat ennek a költői lágyságnak rafinált finomságaiba, a Csók-látomások érzéki derűjébe, a mámoros és mégis halk érzékenységbe, amivel a női test lágy rózsaszínét a hidegszürkés epidermisz alatt szétolvasztja, amivel az alkonyati Balaton surreális naptűkrözcését tisztán színné fogja. Követjük őt az éjszakai boszorkánytánc kísérteties sötétjéből előtűző színcsengéséig, a „Babona” hideg, ködös kékségeig és a virágzó lugasban ülő gyermekleány képének puha, szürkés elfogódottságáig — és mindenütt, minden képén érezzük Csók Istvánt, aki gazdag, változatos festőproblémákon át teljesedett a maga érzésmódja kifejezésében virtuózzá.

Mikor Csók ártisztikus félvilágítású képei után elénk tüzelnek a Márffy robusztus vonalain, hősies lendületű fakturáján izzó színek, összeugrik a pupillánk és üresen bámulunk, míg szemünk beleszokik az ő fényzuhatagába. Azután látjuk az ömlő világítást, a fényt, mely

elsöpri a formák gátját, túlrad a részletek keskeny csatornáin és csak a leguralkodóbb magasságok állanak meg benne. Ezek a formának a legnagyobb összefüggéseket jelentő kivonatolásai. Művészete sokkal lázongóbb, temperamentumosabb annál, hogy a naturalizmus közelségében maradhatna. Vérmérséklete szétveti a más értelem által építet rendet. A titkokat nem közvetlenül a természettől lesi el, hanem hajlamai szerint gyűjtött régi emlékekből rekonstruálja őket. Ezek a rekonstrukciók aztán már a természetnek, illetőleg a jelenségeknek inkább csak a mithosszá növelt törvényeit adják. Márffy számára a természet inkább csak indíték, a jelenségek csak az egyéniségében levő nagy keménységű, dübörgő törvényt idézik és míg Csók István lírikus, Márffy éppen ezek a tulajdonságai, ereje, robbanékony-sága és az önmagát fosztogató alkotásmódja drámaivá teszik. A vázlatos női aktok nagylengésű vonalakra szűkített formaadásán, a felfokozott színek, foltok döngő szélességén ugyanaz a hősies gesztus, amellyel a távoli hegyek, völgyek, tó, stb. nagy panorámája elő zuhanó,

porlasztó fényözönt festi és amellyel egy-egy csendélet gyümölcseinek plasztikai monumentálitást és egyúttal színbeli nagyságot is ad, vagy az éjszakai képen a tárgyak keménységét szinte megfagyott hideggé hangsúlyozza.

Lux Elek a plasztika nyelvén adott érzeteinek ártisztikumával talán közelebb áll Csók Istvánhoz. Gyakran kizárólag a szépség vezeti. Női táncfigurái a szép vonalak, ritmikus lendülések összefűzése, plasztikai muzsika. Csak abban különbözik Csóktól, ami Csóknak egyik legnagyobb értékét jelenti — az egészséges érzékiségben. Női aktjai egész felfogásukkal, mintázásukkal, mozgásukkal valami elvont szépség-érzetből születnek. A formák önmagukban naturálistikusak, de az összegüket már nem földi asszonyok, hanem idegen mesevilág Loreleyai, Sylfidjei viselik. Nyulánk elvékonyodásuk, súly nélküli lebegésük néha szembetűnően abból az érzésmódból származik, amelynek őseiből szokás a gótikát származtatni. Kivételesen erősek, plasztikailag tömörek és lelkesebbek arc képei.

Szokolay Béla.

SZINMŰVÉSZET: Életre-halálra

(John Galsworthy tragikomédiája a Nemzeti Színházban.)

A darab sujet-je oly régi, mint maga a társadalom, azaz, mint a különböző társadalmi rétegek eltolódásából származó harc. A háború utáni években különösen nagy aktualitásnak örvendett a régi és új gazdagok titkos és nyílt csatája, hiszen évszázados egzisztenciák dőltek össze és az új gazdagok kerges könyörtelensége teljes pusztulással fenyegette a történelmi osztályokat.

Különösen áll ez Angliára, ahol a konzervatívizmus egyik legfőbb pillére volt — és még ma is az — az államnak és ahol nagy volt az ijedelem, mikor a labour party emberei foglalták el a miniszteri bársony székeket. A hirtelen felszínre vetődést természetesen visszaesés követte, de vannak jószemű emberek — köztük Galsworthy — akik

észrevették, hogy egy nyílt harc igen veszedelmes lenne az új és a régi osztályok között s akik minden eszközzel azon vannak, hogy meggátolják ennek a harcnak a kitörését. Az angol íróknak elvük, hogy a színpad olyan iskola, ahonnan a legjobban lehet a tömegre hatni s ennek az elvnek hódolva írhatta a Forsyte Sage szerzője is „Életre halálra” című darabját. Mert Galsworthy tanít és figyelmezteti a különböző társadalmakat arra, hogy a világ fordulásával nekünk is változtatnunk kell s mivel a társadalom analízise az egyén — tehát az egyéni keresztül akar a nagy tömegekre hatni.

A darab elején társadalmak állanak egymással szembe, de ezek a társadalmak a kompakt család szimbolizmusa alatt vannak, mivel

így sokkal könnyebb a hibák és előnyök kimutatása a közönség felé. A cselekvény mindjárt az első felvonásban megindul és az arisztokrata Hillerist azonnal szembe kerül a támadó új gazdaggal — a birtokot fenyegető Hornblowerrel. Szinte regénybe illő hosszadalmas-sággal mondják el egymás hibáit mintegy túlzásba vite a színpadról való tanítás elvét. Az új gazdag — a modortalan parvenü nyers szavakkal figyelmezteti a sok ősi Hilleristet, hogy jó lesz vigyázni az ősi birtokra, mert az ő társadalma az kergeskezü, melynem ismer könyörületességet és igen keveset ad a régi királyoktól kapott szép címekre, melyek a rohanó mindennapi életben vajmi keveset érnek. Az uri passzivitás nagyon veszedelmes dolog, s az idők olyanok, hogy egy új arisztokrácia van kialakulóban a régi kékvérűek romjain. A generáció-nevelést valahol csak el kell kezdeni s a kezdetnél minden eszköz megengedett dolog. A bejelentett hare után életre-halálra megy a játék mind a két oldalon. Mikor azonban már majdnem biztos az új gazdag győzelme, akkor az arisztokrata Hillerist olyan fegyverhez nyúl, amellyel ugyan ő kerül ki győztesként a harcból, de amellyel érzi, hogy önön magát is nagyon bepiszkította. Tudniillik tudomására ju-

tott, hogy Hornblower menyé a házassága előtt erkölcstelen életet élt Londonban, amiről azonban Hornblowernek nincs tudomása. És ki-játssa ezt az ütőkártyát is — a legpiszkosabbat, amit ember — a férfi — csak igénybe vehet, leleplezi a meghajszolt asszony hajdani bűneit. Az anyagi győzelem tehát az arisztokrata Hilleristé, azonban ez a győzelem az önmaga előtt való teljes ekölesi bukásába került. Mi az, ami felszabadul bennünk, ha elkezdünk harcolni? És ami azzá teszi az embert, aminek nem tartotta magát? Vigyázzon tehát az uri osztály, hogy ne csak akkor legyen úri, amikor rendjén folynak a mindennapok hanem akkor is, amikor életre halálra megy a rettenetes játék.

A darabot *Pünkösti* Andor fordította magyarra s a Nemzeti Színház sok régi hibát megbocsájító rendezéssel hozta színre. A parvenü Hornblower szerepét *Csontos* játszotta és bebizonyította, hogy helye tényleg az ország első színpadán van. *Gál* Gyula a töle megszokott művészettel alakította Hilleristet. A női szereplők közül messze kiemelkedett *Tókes* Anna. *Chloe* szerepében míg *Füzes* Anna kissé erőltlenül adta Hilleristné szerepét.

Fiala Ferenc.

FILMMŰVÉSZET:

EGY TÖKÉLETES GENTLEMAN. (KAMARA)

Mintahogy van ponyvairódalom, éppen úgy van ponyvafilm is. A fenti cím alatt pergő film — melynek „Répa a villanyoszlopon” cím, éppen úgy adódhatott volna, mivel semmi összefüggés nincs a tárgy és a cím között — iskolapéldája az izléstelen filmeknek és szinte csodálatos, hogy premier színházaink a közönség elé merték vinni ezt a párezer méteres hallatlan ostobaságot. A darabban szereplő gentleman — Gösta Eckmann — annyira tökéletlen, sőt jellemtelen, hogy az embert undorral tölti el az a gondolat hogy akadt rendező és színész aki a feminin férfi eme prototipusát szimpatikus beállításba

merte a felvevőgép elé állítani. A darab Párisban készült a legtehetségtelebb színészek közreműködésével. A szereplők azonban nem ismeretlenek. Először Pesten játszottak majd Bécsbe és mindenütt a világhíres magyar filmegyüttes produkálják hajmeresztó tehetségtelenségüket. Néha sikerül beugratniok egy-egy jobb külföldi színészt — mint Gösta Eckmann — akivel azután elénekeltetik a bukáshoz címzett hattyúdalt. Mert valljuk be őszintén hogy akik látták a „Tökéletes gentleman”-t azok még száz ingyenjeggyel sem néznek meg többé Gösta Eckmann filmet.

SZERELMESKEDÉS. LIEBELEI. (FÓRUM)

Bécsi történet. A schnitzleri Bécsé. Azé a metropolisé, ahol a kékszemű és szőkehajuan jókedvű, nevetős lányok között megjelenik néha egy fekete macska, egy nyirkos házmeisterlakásból a fényes palotába emancipálódott hetéra és egy pillanatra — néha egy egész életre — eloltja a nevetést a fiatal arcokon. Morál-film. A háború utáni nagyváros filmje —azé a nagyvárosé, ahol szól a jazz band — erősen szikráznak a bárók transparensei, a legdrágább autómárkák rohannak az éjszakai uccán és ahol az erkölcs — a család — az élet erkölce csak hekuba. Nagy posványlótuszok nyílnak a selyemtapétás szalónok mélyén, amely a férjek

idegvergődéséből vannak összehordva és amelyek mindenkit elpusztítanak, aki falaik közé kerül. Életet, napot, fiatalságot. Egy kis bécsi leány tragédiájáról szól a mese, aki meghalt azért, mert nagyon szeretett egy fiút, akit azonban megölt a férj, mert a felesége szeretője volt. A leányt Evelin Holtalakítja annyi művészettel és finomsággal, ami néha Elisabeth Bergneri magasságra emeli a fiatal színésznőt. Haldoklási jelenete szinte eszményi szépségű. A film mindegyik szereplője jó és a rendező is tiszta munkát nyújtott. A bécsiek büszkéek lehetnek legujabb filmjükre.

RÓKAÚT (ROYAL APOLLÓ)

Suderman romantikus tárgyú regényei nagyszerű témát szolgáltatnak a filmrendezőknek, hiszen ma a film a romantikus periódusnál tart és terjengős divatjamúlt regények a legkeresettebb scénárium forrássá váltak. A rókaút nemzeti propagandafilm és a hazaárulás rettenetes bűnét viszi a közönség elé. Néhol túlságosan germán szellemű, olyannyira, hogy már szinte unja az ember a folytonos lamentálást és az egész világot meghódítani akaró Deutschland über alle. A darab lélektani felépítése teljesen elhibázott, mivel egy kis falu lakosságának — ami elvégre is csak tömeg — túlságosan nagy jelentőséget tulajdonít. Hiszen a darab tíz év lepergése alatt játszódik és az embernek az a benyomása, hogy e tíz esztendő alatt a párszáz főnyi ember sutba dobva munkát, kötelességét, állandóan a koresmában, avagy az uccán tanyázik, hogy szinte oktan indokolatlansággal

bosszulja meg egy rég meghalt apa bűnét, annak szinte mártír sorsú fián. Nem kérem, tisztelt pángermán rendező urak! Ennyire naivak talán mégsem vagyunk. Önök a filmet nagyszerű technikai és színészi apparátussal készítették valahol Németországban és hibát követtek el akkor, mikor a filmet exportálták. Az önök porosz szoldateszka szellemét az egész világ ismeri és talán éppen ez volt az oka annak, hogy az egész világ önök ellen fordult, mikor a véres kenyértörésre került a dolog. És most sok idők multán azt akarják elhitetni a világgal, hogy a német nép is a porosz monokli elvét vallja. Nem uraim! A film mint olyan nagyszerű, csak a szellem — és az apa, aki lelövi a leányát — az kissé túlságosan made in german ízű. Arra pedig vigyázni kell, nehogy mások számára kellemetlen legyen.

Fiala Ferenc.

FIGYELO:

Tamás Mihály pöre

Már évek óta nagy szkepszissel figyelem a fiatal magyar prózát, mely alig-alig bírt elvergődni a mult jól kitaposott s eltaposott nyomaiból. De jött három írás: Nyirő József Jézusfaragó embere, Tamás Mihály Szép Angélája, meg Tamási Áron Lélekindulása, lélekindulások s máris csúcsok, mindennapos reményeink.

Most pedig az egyik napilapban azt olvasom, hogy Tamás Mihály nyakába egy egész sereg pert akasztottak a Szép Angéla házáért. Azért a regényért, mely jussal hirdeti, hogy Felvidék él, hogy méltó víziók ütik fel fejüket az öreg kuru sítók felett.

Ez a pör nem Tamás Mihály pöre, hanem az új magyarságé. A mi sorsunk nagyon dráma, bizony újareu dráma s maholnap egyetemes lesz a suggestiója: egy új nép lesz a hőse. Akadnak persze, akik gyors befejezést szeretnének, amolyan XX. százados, jó kiadós „erkölesi halált” s utána pedig viruljon ismét a kérődzés boldogsága. Nyilván azok szeretnék így, kik a drámának, a magyarság ég felé indulásának a küszöbén megszeppentek. Mi végigszenvedjük, végigszépítjük drámánkat, életünket? Bűn ez? Ők félreállnak, önként kihullanak a sors karjaiból s morál, egyéni jogok, gentleman világfelfogás meg egyebek címén biztos kunyhót emelnek, betömik ablakait és a közepén én-jük méltóságában gyönyörködnek! Erény ez? Ne vigyük bűneinket drámák tisztító vizébe, hanem konzerváljuk őket? Nagyon-nagyon beteg ez az „erény.”

E pörben különben arról van szó, hogy milyen jogai vannak az íróknak az egyénnel szemben s fordítva. Hát minden alkotó elemézt, elpusztít valamit, hogy teremtsen,

hogy ujjíteremtse (l. Pázmány, Széchenyi, Petőfi, Ady stb.). A próféták ostora mindig halálra ver egy népet egy új népért, hiszen az emberiség sorsa dráma. Egy alsóbb életszintről nézve ez természetesen destrukció, de hát bele kell törődnünk abba, hogy az emberiség rétegekbe integrálódik s az alsóbb rétegek természetszerűleg béklyóba kívánják a felsőbbet, az emberi szabadságot. Az „én”, az „egyen” jogaival küzdenek az ellen, aki már régen elhagyta azokat a mezőket, ahol az „én”, az „egyen”, mint olyan, formát adó valami. E küzdelem a dráma tragikomédiája, vagy inkább komédiája.

Idővel aztán belátjuk, hogy a próféta, a nép ostora volt a nép fia, az új idők pátriárkája. Nos, ha ez a teremtő pusztítás, ostromozás jogosult a néppel szemben, talán akkor vannak jogai a költőnek az egyénnel szemben is. Sőt bizonyára külön, nagyobb jogai vannak s az egyén jogosan áldozatul eshet teremtő munkájának. Akik Tamás Mihályt beperelték, bizonyára igen derék emberek s a világért sem akarom bántani őket. De lássák be, hogy egy szörnyű, megalomániába estek, egy fiatal írógenerációt, a magyarság egy készülő szabadabb, tisztább formáját áldozatul kívánják az énükért, a tiszteletreméltó egyéniségükért. Néppazarlást, emberiség pazarlást az egyén szent nevében! Figyelmükbe ajánlok egy igen érdekes esetet. Ugyanabban az újságszámban, mely Tamás Mihály pöreit is hírül hozta, olvastam Flaubert egyik barátjának nyilatkozatát, hogy a Bovaryné személyei melyek voltak. A Bovaryné is egykor nagy port és pört vert s megmaradt. Megmaradt minden idők számára. Az érdekelt felek pedig? Bizonyosan eljutottak ama

mezőre, melyet Isten öröktől fogva a feledésnek szánt.

Persze kéznél van Tamás Mihály ellen a jó, öreg, családi fegyver, hogy „erotikus író,” hogy regénye „erotikus munka.” *Pedig a legtöbbjéről sem az.* Az emberiségnek állandóan visszatérő stációja a testkultúra, a test őrizi a föld értelmét, a renessainsok rendszerint egy nagy testkultúrán át vonulnak az ég felé. Ami ítéljük el az erotikát, mint egy mű-testnél vesztegelő aljas ötletgépet, mint nemi tréfák gyűjteményét, de nem lehet megölni a föld értelmét, a test ideateremtő drámáját. Tamás Mihály semmiesetre sem „erotikus” író, nem erotikus író az, aki Magdolnára talál. Naiv dolog az ő Angéla-jában „bukott nőt” látni. Angéla megjelenik és csodálatosan muzsikálni kezd a végzet, dráma kezdődik, mint minden elemi hatású élettel. S a nő drámája sajátosságosan és kizárólag a testen át történik, örök törvény ez. Persze egy igen zárt s korlátolt síkról nézve: ez a dráma igen-igen törvénytelen valami. Magdolnának lenni számukra bűn, számukra bukottság akkor is, ha Krisztus bocsájtott meg neki, hiszen a Magdolnák forró útja a tiszta kutakhoz visz.

Jogos volna még valahogyan a felháborodás, ha Tamás Mihály író-nikus író lenne. Az írónikus megreked egy életszínten, egy milieu-ben s indiszkrécióból, meg hasonló negatívumokból akar szívetet, szabadságot építeni. De a Szép Angéla egészen más sors. Ráharsan a férfiakra, mint a tavasz, hiszen a tavaszhoz hasonló melódiája ő a fogyhatatlan kedvű, öreg világnak. Tiszta dráma ő, mint a zene, elbűg, teremti s a magasba emelkedik, hogy Magyar Magdolnaként örökre

fölöttünk maradjon. Csak szeret, csak ad, hogy nyugodt férfidillek szépsüljenek, nagyon szeret s minden meg lesz neki bocsájtva.

Persze Szép Angéla szabad sors, nem „társadalmi tény,” több annál. S itt van a „közvélemény” legnagyobb tévedése. Ez a regény nem társadalmi pellengérnek készült, hanem megindított, életútra küldött egy egész társadalmat, drámába kényszerítette. S nem bűnök, erények, jóság és bukás harca, játéka, a dráma? Még az angyalok drámája is az. A dráma a nép purgatoriuma, kik elhamvadnak, kik megdicsőülnek benne. Szép Angéla megdicsőült ebben a drámában: magyar Magdolna lett. Nem botorság ezért pert akasztani Tamás Mihály nyakába?

Avagy úgy gondolják, hogy Tamás Mihály jobban tette volna, ha történetét, pl. a Palicsi-tó mellé teszi. Dehát az olyan tiszta alkotás, mint a Szép Angéla háza nagyon szerves növekedés, táj s ember végzetes bizonyossággal fonódik benne össze, minden sora sajátosságos ragaszkodás egy tájhoz, emberarchoz. Tamás Mihálynak *így* kellett megírnia, kikerülhetetlen törvény kényszerítette rá. S azért olyan jószágú, jóízú ez a regény, érezni, hogy a Verhovina felől jött, Himnusz az éltetőről, a drámáról, ki most az az asszonyoknak, Angelának, Magdolnának a testébe öltözött.

Nem hiszem, hogy a pör Tamás Mihály ellen fog dönteni. S különben is ez a pör eldölhet így, vagy úgy, de Tamás Mihály alkotó kedve fölött nem szabad döntenie, nem szabad szemét elfordítania. Szép Angéláról. S ha arra visz útja, amerre Szép Angéla int, egy egész generáció szeretete fogja kísérni.

1928. február.

F. G.

FORRÁS

ANTOLOGIA

I. (ŐSZI) KÖTET

ÁRA: 3 PENGŐ

BANYAI KORNEL, BOROS FERENC, ERDELY JÓZSEF, FEJA GEZA, FODOR JÓZSEF, SARKÓZI GYÖRGY, SIMON ANDOR, SZABÓ LŐRINC, VARGA ZSIGA VERSEI AJTAY MIKLÓS BEVEZETŐ TANULMÁNYAVAL.

BUDAPEST, 1927

KIADTA A PÁRISI MAGYAR AKADEMIA AZ ESZTERGOMI BALASSA BALINT IRODALMI ÉS MŰVESZETI TARSASAG TÁMOGATÁSÁVAL.

A FORRÁS II. téli kötete a HID KIADÁSÁBAN FOG MEGJELENNI ÉS AZ ÚJ MAGYAR PROZÁT MUTATJA BE. A könyv terjedelme és ára ugyanaz, mint az I. kötete. Előjegyezhető a HID kiadóhivatalában, (Budapest, VI., Hajós-utca 17.)

A HID KIADÓHIVATALA ÚTJÁN MEGRENDELHETŐ KÖNYVEK:

Párisi Magyar Akadémia: Tanulmány kötet

Dr. Ajtay Miklós szerkesztése

Ára: 3.50 pengő.

Bányai Kornél: Örök arc, versek

Ára 4.— pengő

Kacsó Sándor: Utóljára még megkapaszkodunk, elbeszélések.

Ára: 4.— pengő.

Csanády György: Évek, versek.

Ára: 2.— pengő.

Molnár Endre: Versek.

Ára: 1.50 pengő.

Simon Andor: Álomföld, versek.

Ára: 2.40 pengő.

Mihály László: Új harcós székhely, 2 felvonásos színdarab műkedvelő előadásokra

Ára: 1.50 pengő

Fiala Ferenc: Áldott tavaszok

Ára: 1.— pengő

Marczonnay Tibor: Kacagva tört ki a Faun a pagonyból

Ára: 1.50 pengő.

Asztalos Miklós dr.

Kossuth Lajos és az erdélyi kérdés

Ezzel a címmel jelenik meg márciusban munkatársunk 220 oldalas műve, melyben az erdélyi Unió gondolatának történetét dolgozza fel.

Megrendelhető a „HID” kiadóhivatala útján. Ára 6.40 pengő. Előfizetőinknek előjegyzés esetén 25% engedmény.

FANTOLOGIA

I. ŐSZI KÖTET.

Bányai Kornél, Boros Ferenc, Erdélyi József, Féja Géza, Fodor József, Sárközi György, Simon Andor, Szabó Lőrinc, Varga Zsiga versei Ajtay Miklós bevezető tanulmányával. Ára: 3 pengő. -
A Forrás II. téli kötete a „HID” kiadásában fog megjelenni. Az új magyar prózát mutatja be. -

A HID kiadóhivatala útján megrendelhető könyvek:

Asztalos Miklós dr.: Wesselényi, az első magyar nemzetiségi politikus	Ára: 3.— pengő
Párisi Magyar Akadémia: Tanulmány kötete	
Dr. Ajtay Miklós szerkesztése	3.50
Bányai Kornél: Örök arc , versek	4.—
Kacsó Sándor: Utóljára még megkapaszkodunk , elb.	4.—
Csanády György: Évek , versek.	2.—
Molnár Endre: Versek	1.50
Simon Andor: Alomföld , versek.	2.40
Mihály László: Új harcos Székely , 2 felvonásos szindarab műkedvelő előadásokra	1.50
Fiala Ferenc: Aldott tavaszok	1.—
Marconnay Tibor: Kacagva tört ki a Fauna pagonyból	3.20
Bartha Miklós Társaság tudományos és irodalmi évkönyve	3.—
Könyves Tóth Kálmán: Furulyaszó	2.—

Bartha Miklós Társaság

XX., XXI., XXII. vitaestje
a Fővárosi Könyvtárban.

Márc. 3-án „ „ „ Fábíán Dániel dr.: Földmunkásság problémája.

Márc. 16-án fél 8 órakor Vitéz Nagy Iván dr.: Nemzeti kisebbségi jog rendszere.

Márc. 28-án fél 8 órakor. Incze Antal dr.: Aktualitások a népegészségügy terén.

Mihály Géza

képkereskedő és képkeretezési szaktizlete

Budapest, VIII., Baross-u. 41.

(Mária-utca sarok)

Művészi festmények nagy választékban, előnyös fizetési feltételek mellett kaphatók.

Mindenfajta kereteket készít.

Egyetlen székely üzlet e szakmában.

**Ha elsőrendű, elegáns
férfi ruhát akar**

keresse fel

SIMON BÁLINT

uriszabóságát

Budapest, VI., Hajós-utca 19.

(Opera mellett.)

Telefon: 982-75.